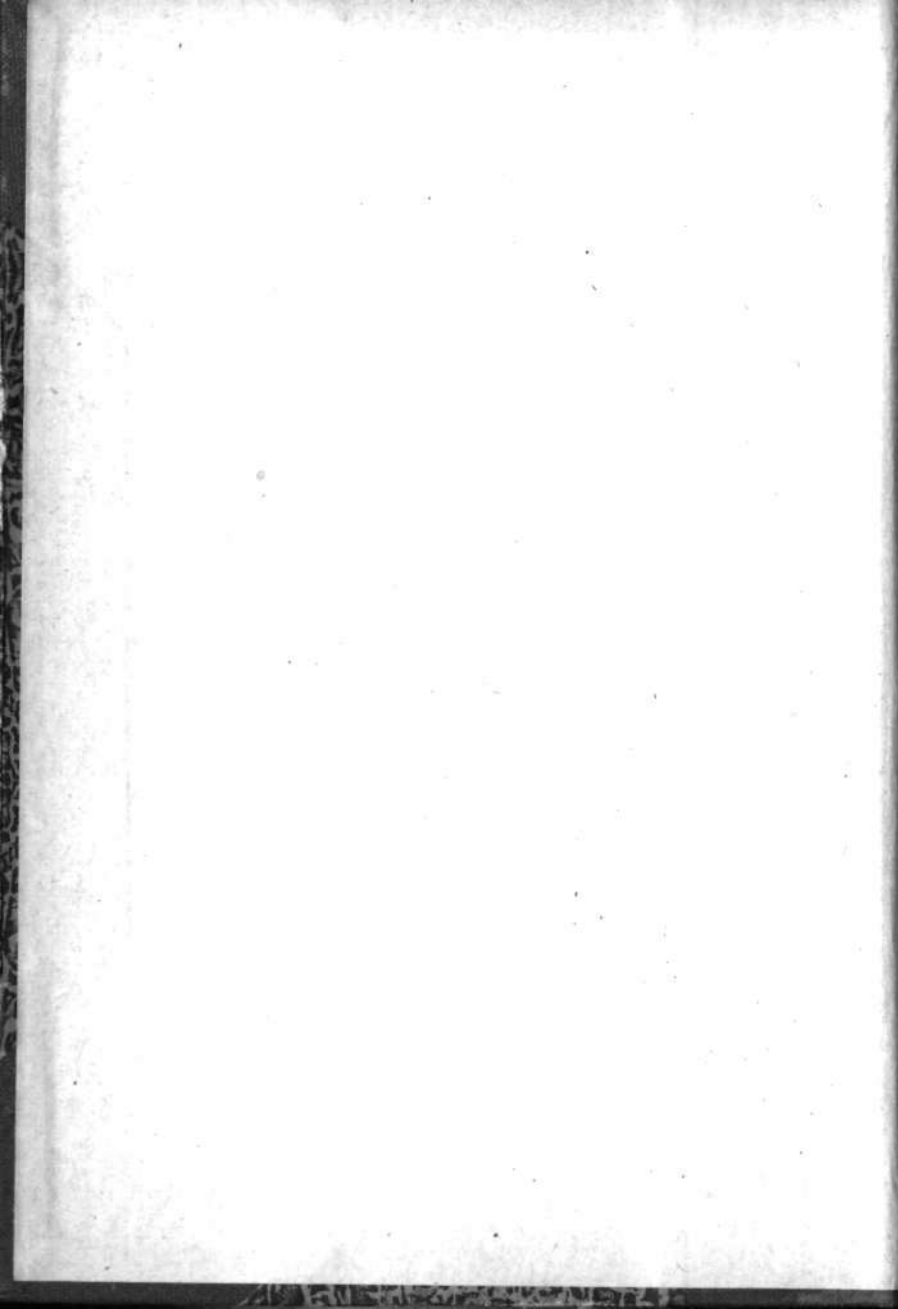

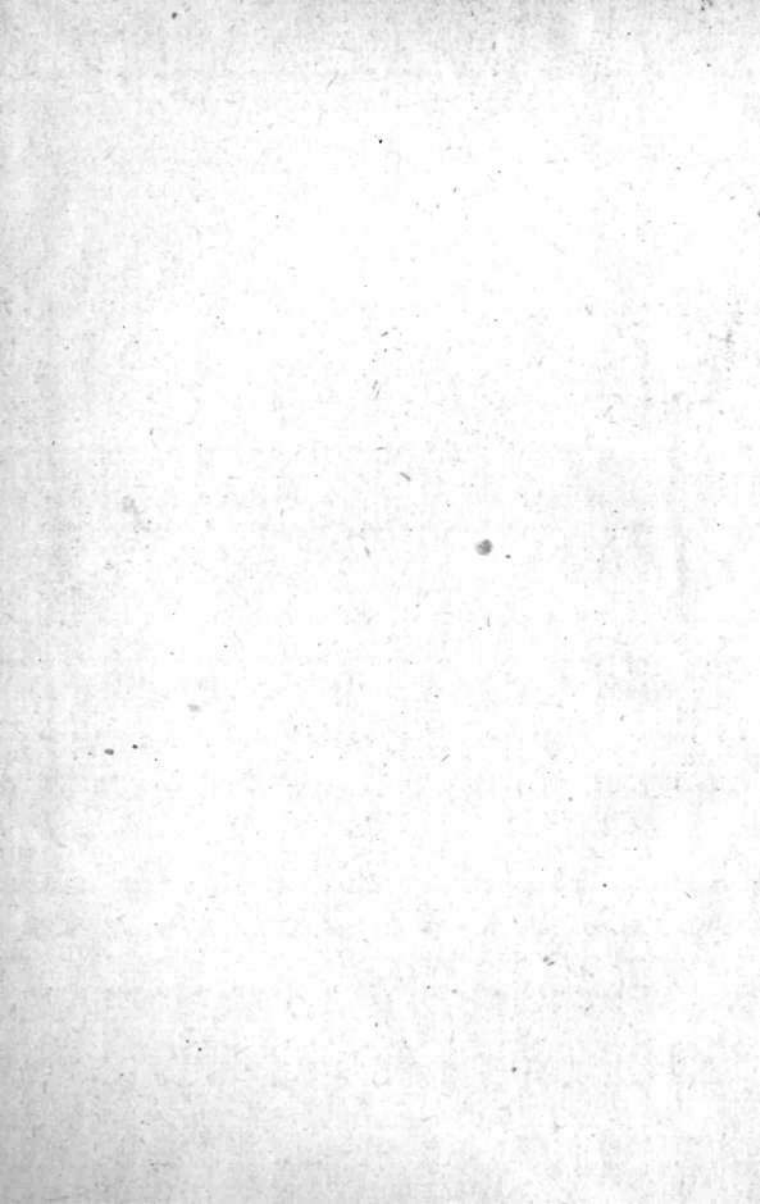
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

138379

R
K
O

6.10
TULÁK MARKO A KRÁL MATYÁŠ.

VILÍMKOVA KNIHOVNA

IVAN CANKAR:
TULÁK MARKO
A KRÁL MATYÁŠ

PŘELOŽILA

JOŽA TOUCOVÁ-METTLEROVÁ.

V PRAZE
NAKLADATEL JOS. R. VILÍMEK
Spálená ulice číslo 13 n.

+ 138379

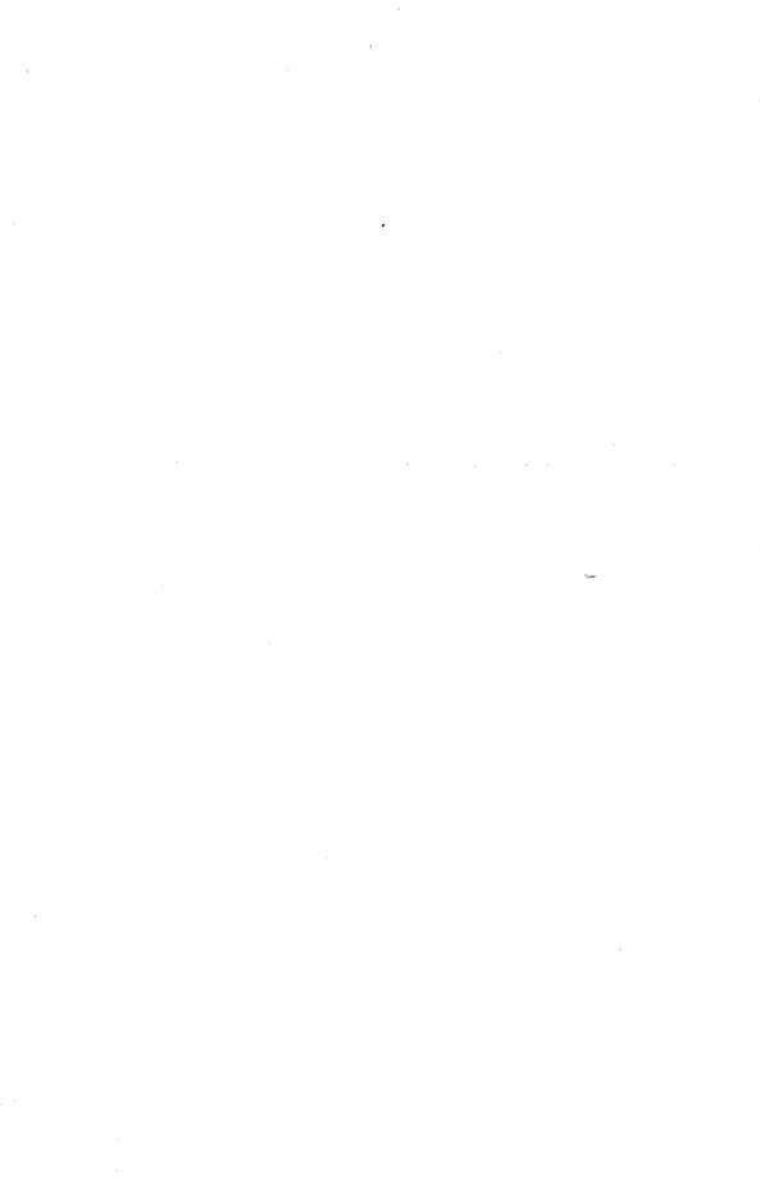
138379

10 1.1.54 / 1.55
39550-434

TULÁK MARKO A KRÁL MATYÁŠ.

„Kadar bo kralj Matjaž kraljoval,
onda bo kmetič dobro kmetoval.“
(Až bude král Matyáš kralovat,
dobře se bude tehdáž sedláku sedláčit.)

I.

Zvláště si dobře pamatuj, synu můj: když uhlídáš hospodu někde na cestě, popožeň koně a třikrát se pokřížuj!“

To byla poslední slova otcova, a hned na to skonal. Marko osiřel. Sám zůstal na světě jako kůl v plotě. Matka mu již zemřela, ani bratrů, ni sester neměl, a jeho příbuzní byli rozptýleni kdes po světě.

Marko pochoval otce a pak jej oplakával celý týden. Uzavřel se do svého domku, nikoho k sobě nevpustil, s nikým nemluvil, ba nevyšel ani do pole ani do lesa. — Usedne si Marko v poledne u stolu, rozlomí chléb a optá se náhle:

„Co bude dnes, otče?“

Otcovo místo je však prázdné, nikdo neodpovídá a Marko se rozpláče jako dítě. — Jizba byla prázdná, tichá, jako les ztichlý v letním podvečeru, kdy se ani vánek nepohne. I Markova duše je ztichlá, opuštěná.

Když minulo sedm dní, pomyslil si Marko:

„Co pak budu tak věčně sedět v zavřené jizbě? Přece nejsem žádný zloděj ani mne nemoc netýrá!“

Zadíval se oknem: venku se směje jasný jarní den, slunce zlatým vozem brázdí nebe!

„Hříchem by bylo stýs: at si v takovém dni,“ rozumuje Marko. „Bůh dej otci lehké odpočinutí — sedm dní uběhlo a sluší se, abych sezval sousedy a přátele k pohřební hostině!“

Učinil tak Marko. Vstal, zotvíral okna i dveře dokořán. Zdravý, svěží vzduch vypudil z jizby zápach umrlčiny a jím vyvanula všechna žalost z Markova srdce.

Vystrojil slavnou hostinu s nákladnými pokrmy, s mnohými nápoji; sezval hosty i ze sousedních vesnic, že za jeho stoly zasedli lidé cizí, kterých Marko nikdy ve svém životě neviděl. Neptal se jich Marko ani na jméno ani na původ. „Stůl je připraven, ber si, jez a pij!“

Jedli a pili do pozdní noci, do bílého rána, do samého poledne.

Nejprv všichni tiši, vážní, hovoří důstojně, pomalu. Brzy však víno všechny oživilo, rozveselilo, vypudilo ze srdce smutek, rozvázalo jazyky, jen z černých šatů usoudíš, že se tu lidé sešli k pohřební hostině.

Když vyprázdnil Marko desátý pohár a myšlenky se mu mocně kalily, zazdalo se mu, že se někdo měkce doteknul jeho ramene.

„Zvláště si pamatuj, synu můj: když uhlídáš hospodu někde u cesty, popožeň koně a třikrát se pokřížuj!“

Marko se zachvěl; hned však zvednul plný pohár.

„Ej, taťko, Bůh vám dej lehkou zem — snad mi dopřejete nějaké skleničky o své pohřební hostině?“

A všichni vstali — mnozí již s námahou — fukali poháry a sklenicemi, až víno stékalo se stolu na zem.

„Nám víno a nebožtíkům nebe,“ křičel Marko.

Bujné veselí zmocnilo se všech; křičeli, hulákali, veselé písně zpívali neumělými, chraptivými hlasy až dlouho do noci. Potom se znavili, mnohým poklesla hlava k prsům a někdo v koutě hlasitě chrápal.

„Co?“ vykřikl Marko rozezlen. „O pohřebních hodech mého otce chcete chrápat za stolem? Co pak jsem vás proto pozval?“

Vyskočil, chytil harmoniku a spustil veselou skočnou. Ospalí hosté hned byli na nohou, sklenice poskočily na stole, židle se zpřevrhaly, podlaha zaduněla — smuteční hosté tančili švižnou polku.

To už oknem hlásilo se bílé denní světlo, mlhy zvedaly těžký svůj plášť, tiše jej svinovaly, aby jasný den vztyčil svou ohnivou pochodeň nad hlavy vrchů.

Šla kolem selka, spěchala na pole.

„Lidé nekřesťanští, pohani, o pohřební hostině tancují za bílého rána!“

Pokřičovala se a utíkala dále.

Přišel k oknu sedlák; ubíral se do lesa.

„Pijou všedního dne, no, ve svátek nebudou už mít zač pít.“

Odplivnul si a odcházel.

Čas v hospodě zvolna míjel. Bylo poledne. Marko se konečně unavil a odložil harmoniku za pec. Hosté se hádali, překřikovali se zlostně,

pěstmi bušili do stolů, dupali, až se země třásla, a nakonec se servali.

„Co?“ křičel Marko, „pozval jsem vás snad proto, abyste se prali na mé hostině?“

Rozvzteklili se, sesypali se naň, stloukli ho, vyhodili pod okap a harmoniku hodili za ním.

Bůh ví, jak přišel domů. Ulehl a prospal dvě noci za sebou. Když se probudil, bolela jej hlava. Vzpomínal, co s ním bylo, a dlouho trvalo, než si uvědomil, že mu otec zemřel a že vystrojil slavné, smuteční hody. Zmocnila se ho žalost.

„Tak jsem uctil památku otcovu, tak jsem si vážil jeho slov!“

Ale žalost nebyla hluboká a dlouho netrvala. Pocítil velikou žízeň.

„Klín se klínem vybijí, a opice se vínem zažene.“

Tak mudroval a vrátil se do hospody. Pil a pil až do samé noci.

„Přines sem karty, krčmáři,“ zavolal, „nudno tu sedět jen při víně a hovoru.“

Marko karbanil až do rána, potom klopýtal domů. Potkal ho soused a vyhnul se mu.

„Nestydíš se, takový krásný den, Marko? Neořeš, neseješ, kdypak budeš žít?“

Marko se rozzlobil.

„Starej se o sebe a o své! Já budu orat a sít, až budu já chtít!“

Doma ulehl a spal do večera.

„Vida, zase jsem prospal celý den!“ pomyslíl si, když se probudil. „Jiní pracují na poli a já spím.“

Znovu se rozlítostnil, ale litost jeho netrvala ani tak dlouho jako včera.

Vyhlédl ven; venku byl již soumrak, sousedé vraceli se s pole.

„Co bych teď dělal, když už se šerí?“ řekl si. „Teď už na pole nepůjdu. To by byla pěkná věc, ve dne spát a v noci pracovat!“

Marko se vrátil do hospody.

„Hospodo, karty sem!“

A Marko hrál, hrál celou noc s tuláky, cikány a pašeráky.

Ale na světě všechno pomíjí a peníze zvláště. Víno je drahé a cikán je taškář.

Marko ospalý a líný promnul si oči a litostivě si vzdychl.

„Marko, kde jsou tvé peníze? Ó hospodo, ó cikáni, ó pašeráci!“

Ale více než žalost trápila jej nová žízeň a hned se rozmyslil.

„Co dělat bez peněz? Pro koho vlastně otec šetřil, pro koho ukládal v městě bílé korunky ne-li pro syna?“

A hned se rozhodl.

„Vždyť mám v městě nějaké řízení! Pojedu tam a peníze si vyzvednu. Co bych dělal bez peněz?“

A při tom ještě vzpomenul.

„V městě je pěkně, veselý život je tam! Proč bych se trochu nepotěšil ze svého zármutku nad otcem?“

Ani se po domě neohlédl, chlívů si nevšimnul, ani čeledi nenařídil. Zapřáhl a jel. Jel cestou necestou, přes vrchy, v dolinu, po zelených rovinách. Spěchal. Když přijel do města, zarazil koně a šel si vyzvednout peníze. Pěkné bankovky dostal Marko, ještě úplně nové; zastrčil je do náprsní kapsy a bylo mu příjemno cítit plnou tašku na

prsou. Pyšně jako král vykračoval širokými ulicemi města.

„Teď zkusím, jaké víno točí ve městě!“

Marko okusil a tolik mu zachutnalo, že je okoušel až do večera.

„Co bych se vracel teď večer domů?“ pomyslil si. „Cesta je špatná a lupičů je všude dost na světě!“

Nebál se Marko špatné cesty ani lupičů; chodil však nejraději první z kostela a poslední z hospody. Byl-li sám, nudil se, a teď zde seděl ve veselé společnosti, mezi vozky a dohazovači. Pobratřil se s nimi a častoval je vínem; karbanili celou noc a opilý Marko vždy prohrál.

Ráno spočítal bankovky a svěsil hlavu smutně. Bankovky se rozlétly, jako by do nich vítr zafoukal.

„Ó šibalové, ó taškáři!“ vzdychl si Marko a bylo mu líto pěkných, nových bankovek. Ale nemiloval žalosti a proto se brzy potěšil.

„E co, zůstalo ještě dost! Kdybych je byl včera neprohrál, prohrál bych je dnes! Vždyť jsem jich sám nevydělal, co bych pro ně plakal?“

Zapřáhl a pískaje si vesele vracel se domů. Tobolka opravdu nebyla již plná, ale také prázdná nebyla. A Marko, pokud v kapse cítil jednu korunu, nestaral se o dnešek ani o zítřek.

Zastavil před svým stavením, opratě hodil čeledínu a zamířil rovnou do hospody.

„Sotva jsem se vrátil celý znavený dlouhou cestou, nepoběhnu přece do práce?“ Myslil si.

Hostinský ho vlídně pozdravil a žízňivá společnost ho vesele vítala. Nejveselejší byl Marko.

„Domáci hospoda! Ó, domácí hospoda!“ zavolal se slzami v očích a častoval všechny tu-

láky, žebráky i cestující, každého, kdo se jen na prahu objevil. K večeru již shodil kabát, zahrál na harmoniku a tancoval sám uprostřed jizby.

A pil, hrál a tancoval celé krásné jaro, celé léto až do parného července.

Ke konci toho měsíce za bílého dne strhla se hrůzná bouře; nastalo krupobití, jakého nikdo nepamatoval, ohromné spousty vod lily se z černého nebe, vichřice lámala stromy jako slabé třísky. Když se nebe vyjasnilo, jako by na něm rosa stála, jako slzy v uplakané tváři. Pole zdupaná, jako od tisícových koňských kopyt, jako by sem vtrhla od hor silná vojska, stromy polámané, holé — — —

Vstoupil Marko do hospody — hospoda byla prázdná. Vyšel na silnici — silnice pustá. Šel Marko dále, celý udivený, až přišel k polím. Tam na jednom poli klečí člověk! Tiše klečí, hlavu svěšenu, čelo opřeno dlaní . . .

Marko šel dále a potkal souseda, který se vracel s pole.

„Odkud, sousede?“

Muž ani neodpověděl. Přešel tiše kolem něho, s hlavou svěšenou, s očima červenýma jako od pláče.

Marko se podivil.

„Co že jsou ti lidé tak sklíčení?“

Uslyšel nárek se silnice. Ženy šly proti němu a hlasitě plakaly.

„Bůh se slítnuj nad námi!“

Tu se Marko domyslí všeho a vesele se zasmál.

„Ó, vy lidé, orali jste, silí — a kde je vaše žeň? Já neoral, nesil a tak se nemusím bát ani bouře ani krup.“

Ženy se postrašily jeho bezbožnou řečí a pokřížovaly se; i sedlák na poli jej uslyšel a pohrozil mu pěstí.

„Ej,“ pomyslnil si Marko, „jaci jsou tu nudni lidé! Veselého slova neuslyšíš z jejich úst, nepijí, netancují, o muziku nedbají! Ještě by člověk sám mezi nimi zplesnivěl! Kam bych šel? Tam dole v Chorvatsku, tam je dobré víno a veseli pijáci. Tam půjdu!“

Dlouho se nerozmýšlel; zapráhl a jel do Chorvatska. Bůh sám ví, co tam vše vyváděl! Toulal se s pijáky a cikány, pil a karbanil, až hanba vyprávět. Nejdříve utratil všechny peníze, pak prodal vůz i koně, naposled i kabát a nepřestal pít, až polonahý svalil se u cesty a ležel tam k pohoršení i smíchu všem dobrým lidem. Nějaký milosrdný vozka přetáhl jej několikrát citelně bičem, pak jej naložil jako pytel na vůz a vezl jej přes hranice tak zpitého, jak byl.

Na voze Marko vystřízlivěl.

„Co pak jste chromé, herky?“ vykřikl hněvivě, když koně zvolna a opatrně cestou stoupali.

Vozka vyndal dýmku z úst, odplivnul si na cestu a obrátil se k Markovi.

„O ty vysmolená duše nekřesťanská, nenaďavej mým koním. Ti alespoň vědí, kdy mají dost! Raději mi pověz, kdo a odkud jsi, abych věděl, kde tě mám složit!“

Marko se podívil a divil se čím dále tím více. Podíval se na koně — ne, koně jsou cizí! Podíval se na vůz — ani vůz jeho není! Mnul si oči, do nosu se štípnul — ne, nespí již!

„Kde jsi, Marko, chodil? Co jsi dělal?“ tázal se tiše sám sebe a v srdci probouzela se stará lítost.

Pohlédl na sebe; ruce měl zraněné, celý byl zablácený, bez kabátu, bez klobouku — pobuda hotový, kterému se člověk rád na cestě vyhne.

„Marko, Marko!“ káral se.

Znenáhla se rozpomínal na to a ono.

„Pili jsme . . . ovšem . . . a karbanili —“

A co se potom dělo, to již nevěděl . . .

„Ó cikáni, jak jste mne obrali!“

Vozka se obrátil.

„No, člověče, řekni, kde máš domov! Já zahnu na levo!“

Marko skočil s vozu a dal se v pravo. Nebyl posud vystřízlivělý, hlava ho bolela a před očima dělaly se mu mžitky.

„O Marko, Marko, takhle se vracíš domů za bílého dne?“

Skryl se za vsí ve stohu a čekal, až se setmí.

„Čí je to asi stoh?“ myslil si.

Stoh byl jeho vlastní, ale tulák Marko ho nepoznal.

Jako zloděj vracel se do rodné vsi; šel polní stezkou, za chalupami, plížil se kolem plotů, skákal přes příkopy. Přišel k svému stavení a uviděl v jizbě světlo. Nahlédl oknem a vidí: čeledín a služka sedí za stolem, jedí a pijí.

„O ti zloději nevěrní!“ rozlítil se Marko.

Do jizby však nevstoupil; styděl se, jak byl zamazaný a rozškubaný. Po prstech tiše odplížil se po žebříku na půdu, zahrabal se do sena a usnul.

Teprve ráno úplně vystřízlivěl a vše rozvažoval; oběma rukama chytil se za hlavu a zasténal:

„Co jsi to jen provedl; sám ďábel tě posedl! Peníze pryč, koně, vůz — všechno!“

Tak nařikal a veliké slzy stékaly mu s očí. „Neoral jsi, ani jsi nesil! A kdyby ti byly kroupy zničily devadesát devět klasů, přece by ti byl jeden zbyl, z něhož mohlo z jara vzejít boží požehnání! — Co jsi hledal v Chorvatsku?“

Marko však nebyl člověk, který by se příliš rmoutil. Sotva mu slzy uschly na lících, již se mu i u srdce ulehčilo.

„Co bych už teď nařikal? Co se stalo, stalo se! Je čas začít nový život. Nic není zmařeno!“

Vstal, vešel do jizby a převlékl se. Potom stoupl na práh.

„Jaký je to krásný den! A je již pozdní odpoledne, slunce již chystá se k západu. Co bych teď začal?“

A než mohl domyslet, bylo zde pokušení, silné a neodbytné, a Marko vydal se rovnou do hospody, nevěda o tom ani sám.

„Hej, Marko!“ vesele jej vítali opilci a zahaleči a krčmář mu stiskl ruku. „Kde pak jsi se toulal, že tě tak dlouho nebylo vidět?“

„Po světě jsem chodil, po světě!“ odpověděl, ale neřekl, jak probil v Chorvatsku peníze, vůz, koně i kabát. Kdo by se o to staral?

A Marko sedl a pil, pil a pil, až Bůh brání do pozdní noci.

„Co by teď?“ utěšoval sám sebe, „když jsem nic nedělal na jaře i v létě, přece se nebudu na podzim kát? Počkám až do příštího jara. Vždyť soudný den je ještě daleko!“

Tak se těšil a vyrážel sám sebe a byl šťasten, že má před sebou celou dlouhou zimu bez práce a bez starostí.

A opravdu, brzy udeřily mrazy a záhy napadl sníh. Marko se těšil z dlouhých zimních ve-

čerů. Ubytoval se v teplé, zakouřené hospodě a pil a karbanil do vůle. Spil se i o štědrý večer k pohoršení celému světu; a když se vydal k půlnoční mši, tak se motal, že se honem musil vrátit zpět do krčmy, jinak by byl upadnul a snad ve sněhu zmrznul.

Právě o půlnoci na štědrý večer naposledy pocítil lítost. Opilý seděl za polítm stolem, hlavu opíral dlaněmi a dřimal. Tu se najednou probudil a vyvalenýma očima upiatě pohlížel do dveří.

„Proč tam stojíš?“ vykřikl a hrůza jej obešla.

Dveře se otevřely a na prahu stál Markův otec v dlouhém kožichu, v černé čepici na hlavě. Stál tam a hněvivě se díval Markovi přímo do tváře, ale nepromluvil slova. Potom se dveře tiše zavřely.

„Šenkýři!“ křičel Marko, „šenkýři, kdo to stál teď na prahu?“

„Co pak se ti zdá?“ podivil se krčmář. „Nikdo tam nestál! Jsi opilý, Marko, opilý; jdi raději domů!“

Marko se zvednul a klopýtal domů. Srdce měl těžké a podivné sny ho mučily. Zdálo se mu, že putuje po zablácené silnici, ubohý, rozedraný; stavení svého již nemá, ani pole, ani lesů, celým jeho majetkem že je harmonika . . .

Ale když se probudil, nemyslel již na otce ani na své zlé sny, ani na pokání a polepšení. Jakobys kamenem mrštil s vrchu dolů: okamžikem narazí na skálu a uskočí, aby ještě rychleji řítit se v dolinu.

Propil Marko všechno, co měl, potom se obrátil k lichváři a vypůjčil si peníze.

„Mám mít o jeden záhon více nebo méně;

zůstane mi ještě dost půdy!“ myslil si a pil ve-sele dál.

A prodal jeden záhon, prodal druhý, pak přišla na řadu louka, za ní les — jako by velká voda všechno odplavila. Naposled Marko ani sám nevěděl, co mu ještě patří, ale starosti si nepřipustil, dokud před ním stála plná sklenice.

„Pokání patří starcům; dokud je člověk mladý, má se veseliti!“

A Marko se veselil. Když se nabažil domácí hospody, odešel do sousední vsi a tam pil a častoval známé i neznámé. Znali ho po celém okolí a z daleka přicházeli zahaleči, aby se napili za jeho peníze, i falešní hráči, aby jej obrali. Markovi se však líbil takový život a nic nedbal, že se mu pořádní lidé z daleka vyhýbali.

O nic se nestaral a nepomyslel, že i největší sud má dno.

Přišel k lichváři.

„No, co pak zase chceš, Marko?“

Podivil se Marko takovému přivítání.

„Co bych chtěl! Dejte mi ještě sto zlaťáků!“

„Mnoho peněz, Marko! Kdypak mi zaplatíš?“

„Vždyť mám ještě stavení!“

„Nemáš!“

Marko se ulekl.

„Ty jsi veliký pijan, ale špatný počtář! Stavení je moje. Pěkný domeček! Teď přines jen brzy úroky — a pak Bůh s tebou!“

Marko odcházel, jako by ho po hlavě udeřil. Přišel domů převalil se na postel a hleděl do stropu.

„Co pak se mi něco zdá?“

Nesnil. Pokusil se přemýšlet o všem, pěkně

po pořádku, jak co bylo — ale v hlavě měl pustou směs myšlenek a nemohl nic rozeznati.

„Kdy jsem o to všechno přišel? Kam to přišlo? Vždyť jsem měl mnoho pozemků; polí nebylo lepších v celé vesnici, rozsáhlé pastviny, les — kde to vše je? Což je možno, aby to promarnil jeden člověk za jednu zimu, kdyby byla sebe delší? Kam se to podělo?“

Ležel na posteli a vzdychal; myslil, ale nemohl ničeho vymysleti.

„A domek! Můj pěkný, rodný domek! Zmýlil se snad šejdíř, či mne tak nekřesťansky ošidil? Ó! Snadno mne mohl ošidit! Vždyť jsem se nikdy ani nepodíval na papír, co podpisuji. Jen když jsem měl peníz v ruce.“

Rozzlobil se Marko sám na sebe a pěští bil se do čela.

„Já bídný, já nešťastný člověk! Já líný lajdák!“

Vstal a běhal po stavení jako šilený.

„To byl můj dům! Můj děd se v něm zrodil i otec můj a moje kolébka zde stála!“

Šel do chléva, do stodol i na sýpky se podíval.

„To vše bylo moje a všude zde bylo plno požehnání a teď je tu prázdno a pusto, jako by odsud mrtvolu vynesli.“

Šel dále na pole, na louky. Snih již pod sluncem roztával a ze země drala se mladá travka.

„Ó země, matičko země! I ty jsi byla kdysi mojí.“

Marko si zastřel rukama tvář a rozplakal se. Hluboká a hořká lítost projela mu srdcem.

Slunce naposled zahorelo a skrylo se za daleké hory; chladný vítr zavál Markovi do tváří. Vrátil se do vsi s hlavou svěšenou, smutný a sklí-

čený. Vrátil se do vsi a nohy jej již ze zvyku zanesly přímo do krčmy.

Ani nepozdravil; zasedl za stůl zachmuřený.

„Dnes musím pít na dluh!“

Hospodský po něm mrknul okem a tiše zahvizdnu.

„Už, Marku, už?“

Marko naň zlobně pohlédnu.

„Co?“ utrl se.

„No, nic se nezlob. Myslíl jsem si, že jednou přijdeš pít na dluh. Kam by se dělo!“

Marko udeřil pěstí do stolu.

„Takhle se mnou mluvíš? Jak pak jsi dříve se mnou mluvíval? Pomohl jsi si mými penězi a teď mne budeš přehlížet?“

„Vždyť jsem nic neřekl! Pij si na dluh, co chceš. Však zaplatíš!“

„Toť se ví, že zaplatím!“ vykřikl Marko a zrudnul zlostí i hanbou.

U sebe pak přemýšlel: „Těžko je člověku bez peněz! Dokud mi v kapse zvonily koruny, byl jako med a teď div mne od prahu nevyžene!“

A čím více si vina přihýbal, tím usilovněji drala se mu myšlenka: „Peněz, jen peněz je potřeba — nechť už by vše zůstalo jak je!“

Opřel se o stůl, na nikoho nepohlédl, s nikým nepromluvil. Všichni, kdož ho viděli, hádali: Už je na mizině; na obličejích je mu to znáti!

Marko přemýšlel:

„Co kdybych šel k němu ještě jednou? Snad byl ve špatné náladě — možno, že ho žena dozlobila, proto si tak na mne vyjel! Je nutno, aby mi ukázal, co mu dluhuji, ať vím, nešídí-li mne! Půjdu k němu ještě jednou!“

A jak se rozhodl, zmizela hned všechna žalost a tesknota jej opustila. Pil a pil a druhý den se odebral k lichváři. Prohlížel směnky, četl, co podpisoval, počítal, účtoval a bledl a chvěl se čím dále tím více.

„Je tomu tak, Marko, nebo ne?“

Marko neodpovídal. Celý se třásl a před očima se mu dělaly mžitky.

„Není pravda! Není možno!“

Lichvář se zasmál.

„Podívej se a počítej!“

Marko počítal a počítal, čísla mu kroužila před očima a zdálo se mu, že se mu vysmívají.

„Jen ještě stovku, příteli; buďte lidský!“

„Ani koruny víc, ani haléře! Všecko bys zas propil.“

„Co si počnu bez peněz,“ prosil Marko.

„Vždyť nemám ani na chléb!“

„O to jsi se měl dříve starat! Teď už jdi s pánem bohem a přemýšlej, jak bys vše zaplatil!“

Marko šel a klopytal jako opilý.

„Co jsem teď? Ubohý tulák, jemuž domovem je širý svět, vzduch stravou a jmění jeho — almužna?“

Bylo jaro, Marko však nepomýšlel, aby šel na pole.

„Co bych se dřel na cizí půdě, za cizí užitek?“

Usedl v hospodě, pil na dluh a těšil se, že nemusí dělat v poli.

Přistoupil k němu krčmář.

„Jestli pak víš, Marko, co jsi již dlužen? Kdypak zaplatíš?“

Marko vzplanul.

„Což jsem tě již někdy ošidil, že mne upomínáš?“

„Proč bys mne šidil, ale já bych rád věděl, kdy zaplatíš?“

„Jen natoč a nestarej se! Však já zaplatím!“

„Kdy?“

„Ó ty hmyze protivný! Co pak se bojíš o těch pár grošů?“

„Bojím. Povídá se, že jsi již úplně na mizině!“

„Kdo povídá?“

„Ti, kdo vědí!“

Hospodský odešel, ale více mu již nenatočil, Marko pak odešel domů rozhněván a zahanben. Ještě druhý den, když se stmívalo, přišel do hospody; nohy jej tam ze zvyku zanesly. Byl parný den a Marko měl žízeň.

„No, co, Marko, neseš peníze?“ pozdravil ho krčmář.

„Počkej mi ještě za dnešní večer!“ mluvil Marko a svěsil hlavu.

„Víc už ani za halěr! Už jsi dost pil, teď je čas, abys myslil na práci — touláš se už celý rok!“

„Proč pak jsi mi to už dříve neřikal?“ rozhněval se Marko.

Krčmář se hlasitě zasmál.

„Kdo má peníze, tomu bránit nebudu, ať jen ke mně jde. Ale tuláků zadarmo nenapájím. S bohem, Marko!“

Té noci se Marko neopil a zůstal již střízliv až do toho dne, kdy před jeho statkem zazpíval buben svou nelitostnou píseň.

Stalo se tak, jak se mu zdálo ve zlých snech: nezůstalo mu nic, než harmonika. Vzal harmo-

niku, ohlédl se ještě jednou po svém rodném domě, přelétl očima cestu k hospodě, potom si zahvizdl a pustil se do světa.

II.

Odešel Marko do světa a protože byl pěkný, teplý den, byl veselý a smutku ani lítosti nepocítil. Svět je široký a život dlouhý; ať jsi kdekoli kdykoli, přece tě potká radost, snad tam kdesi čeká na tě příjemný odpočinek, sladká pohova, snad i peníze pohnou se ti do klína i bez práce a námahy. K čemu by měl člověk srdce, kdyby v něm nebylo víry a naděje?

Zahrál si Marko cestou, aby se mu nestýskalo. Ohlížel se po okolí a divil se, jak vše jinak vidí. Nikdy dříve nepozoroval, jak je les krásný. Jaká majestátnost v jeho temné rozsáhlosti, v nekonečném šumotu, jenž ti v srdce sáhne a sladkou hrůzu v něm vzbudí. Ani pole si nikdy dříve nepovšimnul. Kypící životem před tebou oddychuje, tisíce světélek se nad ním třepotá, vzplanou a hasnou v něm jako ohnivé květy. Podivnou volností a svobodou zakypělo jeho srdce a země se šířila, vzrůstala na všechny strany, rozpíjala se v nekonečnost, zahořela a nebe nad ní zazvonilo a vdechlo v ni dech života nesmrtelného.

Marko hrál, hrál veselé písně a tak mu bylo lehkou a příjemnou, že ani nohou necítil. Chvillemi potkával vesničana, selku, lidi jakoby zatížené, unavené; šli těžce a hleděli do země. Úkosem, pohrdavě i závistivě na něj shlíželi: „Tobě je dobře, Kurento,*) tuláku!“

*) Postava z práce Cankarovy, nazvané *K u r e n t*.

Marko se zasmál.

„Jaký jsem byl hlupák, když jsem smutnil, jaký ťulpas, když jsem se staral! Zrovna takhle bych teď chodil, takto úkosem bych se díval, kdybys mně byl, šibale šenkýři, nepomohl k životu!“

Tak se Marko nad sebou zapomněl, tak odpadl od svého lidu: jako list, jenž za jasného dne padá s větve; třepetá se, zalétne a hasne tisíckrát, tak jak příroda a spravedlivost velí, než upadne na teplou zem a shnije, po spravedlivém přírodním zákonu.

Marko, kde budeš spát? Vždyť je již chladno a v dolině se stmívá?

Ve stohu se vyspím, rozhodl se Marko; k tomu jsou stohy na světě a proto jsou vždy daleko vesnici.

Ulehl a usnul a chrápal tak silně, až se to rozléhalo daleko do vsi. Farář se vyklonil o kňem a počítal hvězdy, které na nebi rozžihala ruka boží; uslyšel ve tmě podivný zvuk s vrchu, potřásl hlavou a zavřel okno . . .

Marko se náhle probudil a hleděl ustrašenýma očima do noci; jako silné okno, jímž člověk hledí do věčnosti! Tam hvězda, mirná, veliká — teď uhasla — teď znovu vzplanula; veliký, černý oblak letí nebem, na chvíli zakryje ti okno — a opět je odkrývá. Silný, chladný vítr fouká s kopců, snopy šumí ve stozích.

Marko, to je tvá postel! A že byla chvíle příhodná, stará lítost znovu se mu v duši ozvala.

Ani postele nemá! Ani pláště, aby se jim přikryl, ó! A tam dole stojí domek, hezounký domek, pěkně obilný, ó! U cesty stojí a hledí na pole, na pole dobrotivé, které i ve spánku plné

své prsy nabízí; a nad ním sklání se les, mohutný, věkovitý, jako věrný sluha; v černý plášť je zavít, tmavá čapka sedí mu na hlavě.

Marko se rozplakal.

„Co jsi to udělal, Marko! Svou rodnou chatu jsi prodal, poskvřnil. Jako matička byla dobrá. Cizí lidé chodí teď po světlici, těžkými botami kopou do rodné země, smějí se cizím smichem. A duch mého otce nemá pokoje. Odevšad ho vyhnali, z jizby i ze stodol, ani pod stohem mu místa nepopřáli. Ó!“

Zaklel Marko a vzdychaje usnul. Jitro bylo vlahé a chladné, nebe zruzněné a jako umazané. Skličený a znavený ubíral se Marko do vesnice. Viska byla ubohá a smutná; okna z pod slaměných, poloshnilých došků vyhlédala jako zlobné, bolavé oči.

Marko vtlačil klobouk do čela a dlouhými kroky měřil vesnici.

Krčmářka stála na prahu.

„He, Marko!“

Zná mne; čert vem babu; myslí si tulák.

Vtlačil klobouk ještě níže na nos a ani se neohlédl.

„Marko!“

„Mám hlad i žízeň,“ pomyslel si Marko a zastavil se.

„Kam pak tak spěcháš?“ ptala se ho žena.

„Do světa, do světa, matko! Proč by se mladý člověk válel za pecí!“

„Neznáš více své kmotry?“

„Dobré jitro, kmotra!“

A vstoupil do domu. Přinesla mu vína a bílého chleba, a Marko v duchu děkoval bohu, že se tak stará o tuláky.

„Jak je u vás doma? Kam jsi se vydal?“

„Sem a tam, jak jde cesta. Doma jde vše po starém. Kroupy u nás všechno zničily, ani zrnka neostalo; les vyvrátila bouře a domek i stodola s chlévy a sýpkami všechno vyhořelo. Málem i harmoniku by mně byl vítr vzal.“

Marko pil a nic se nestyděl za svou lež. Kmotra se pokřižovala a hluboce vzdychla.

„Co chceš teď dělat? Zůstaň u nás za čeledína!“

„Zůstanu!“

Odložil harmoniku do kouta a z široka, pohodlně si usedl, jak se sluší domácímú člověku. Bylo mu najednou tak lehká a veselo a celý se svým myšlenkám poddal, jako se toužící tělo poddává vlahé koupeli.

„Vida, teď budeš čeledínem v úhledné pohostinné hospodě, u své vlastní kmotry, která je poctivá žena. Bůh jí odplaf její dobrotu. Pracovat budeš jako všichni křesťanští lidé, uschráníš si něco peněz, oženíš se, přiženíš chalupu, pole, louky, lecos ještě prikoupíš, snad ještě nějakou louku, les, koně a pojeděš do města a tam se ti pěkně povede.“

Natáhl se na lavici, založil ruce pod hlavu, hleděl do stropu a viděl se již boháčem.

K večeru přišel hospodář, sedláci přicházeli do hospody. Hospodář vyprázdnil sklenici a opřel se lokty o stůl; tvář jeho byla vrásčitá a jako z hlíny, jako hrouda tvrdé, rozpukané, neúrodné země. Úkosem pohlédl Markovi v oči.

„Bůh ví, Marko, je-li pravdou, co vypravuješ. Propil a promrhal jsi všechno, dům, pole, les a teď je celý svět tvůj! Blaze tobě!“

„Blaze tobě!“ pomyslnil si Marko a vzpomněl si, jaký krásný byl les, když šel v jeho stínu, a jak hořela pole dole v dolině!“

Sedláci tiše popíjeli; i jejich tváře byly hlinité, rozpukané; špinavá prst' lepila se jim na ruce, šaty i vlasy a jejich mračné oči jako by se nedovedly od hroudy odtrhnouti.

„Jako ta vesnice pustá, smutná!“ pomyslnil si Marko a i v jeho srdce jako by sáhl smutek a pustota.

Na lavici usedl znavený sedlák, starý, hubený, v ušpiněném kabátě, hotový obraz hrubé hroudy, neohlazené, rozpukané a neúrodné.

„Za těch časů nebylo daní, nebylo vojska; pole rodilo dvakrát do roka, krupobití nikdy nebylo, nebyla sucha, nebylo povodní. Lidé seděli se založenýma rukama a všeho měli dostatek. Mé oči viděly ty časy, ano, ty moje oči je viděly!“

Stařec hovořil klidně, s očima polozavřenýma, jako by ze spaní mluvil. Poslouchali ho a pohlédli na sebe.

„Svými očima je viděl!“

Podivné chvění projelo Markem, jako by mu někdo šeptal: Nejsou nerozumné tvé myšlenky; tak bylo v oněch časích a tak bude ještě . . . někdy.

Krčmář se zasmál.

„Kdy byly ony dobré časy? Kdy se země zpronevěřila?“

Stařec pozvednul suchý, vrásčitý obličej, pohleděl do světla a zamrkal.

„Ne země — člověk se zpronevěřil!“

Marko se zamyslnil; upřeně hleděl v dálavu, přes hory a moře. A přece tak někdy bylo; člověk seděl se založenýma rukama a všeho měl dost.

Sedláci se rozešli, ves utichla. Se zčernalého, dřevěného stropu visela malá lampička, v níž blikalo světélko; jizba tonula v šeru. Marko ležel na lavici a v hlavě mu vířily podivné sny; za stolem seděl ještě hospodář se starým čeledínem, jenž vzdychal stále a pokašlával. Zdálo se, že i on sní o dobrém, veselém životě. Úzko mu bylo, pomyslí-li na smrt.

„Bývalo tak někdy; dočetl jsem se v knihách, kde to bylo zapsáno,“ zahovořil čeledín.

„To bylo tehdáž, když král Matyáš panoval všem zemím. Krále i císaře přemohl a kraloval všemu kraji až k moři. Tehdáž přestaly všechny strasti a bědy; pod panstvím Matyášovým dobře se malým sedlákům dařilo. Matyáš vyhnal všechny velkostatkáře, dráby a berní, zrušil všechny daně a poplatky a sedláku vrátil starodávnou svobodu. Bůh pak požehnal jeho spravedlnost a dobrotu; za Matyáše rodila země jako nikdy před tím; nebylo krupobití, nebylo sucha ani povodně. Sedlák tolik sklídl, že ani nevěděl, kam s úrodou, stodoly, ani sýpky nestačily. V takovém blahobytu lidé zpyšněli a vzbouřili se proti Bohu i králi. Ještě toho léta přišla hrůzná krupobití, kopce se rozpukaly a strašná povodeň zaplavila celou dolinu. Pole neurodila ani klasu, vinice nevydaly ani jediného hroznu. Všechny bědy znovu se přivalily na lidi, vypukl strašný hlad a černá smrt řádila v zemi. Král Matyáš tuze se rmoutil nad tolikerym nevděkem a umřel. S ním pak umřela všechna spravedlnost na světě.“

Lampička od stropu mdle hořela, skoro již usínala. V jejím světle zdály se obličejové mužů zsinělé a voskové, jako tváře umrlců.

„Ne, neumřel!“ zvolal Marko. Tak mu bylo pojednou u srdce, jakoby všechna jeho naděje, jako by on sám musil umřít, kdyby král Matyáš byl mrtev. „Jak by mohl člověk žít, kdyby král Matyáš umřel?“

Leželi na seně Marko s čeledínem.

„Ne, neumřel!“ zavzdychl Marko již v polospánku.

„Co pak je mi po tom!“ zamumlal čeledín. „Někdy snad bylo, ale již vícekrát nebude. Je třeba trpěti, až Bůh nás ulituje, ubohých!“

„Ne, neumřel, není potřebí utrpení!“

Marko usnul; Bůh ví, spal-li, ale neustále přemýšlel o králi Matyáši.

„Ne, neumřel. Dále je napsáno: Rozevřela se hora k jeho rozkazu a vstoupil do ní i se svým věrným vojskem. Tam sedí za velikým, kamenným stolem, hlava spočívá v dlaních, víčka pevně sevřena, vousy se ovíjejí kolem stolu. Tam sedí a čeká.“

Povzdechl si Marko snad v spánku, snad již ve bdění.

„A nastane tvůj den, Marko! Nastane den i tvých bratrů, kteří touží po odpočinku a lačni po radostech! Rozevře se hora a vyjde král Matyáš, přemůže krále a císaře a zavládne všemu kraji až k moři. A tehdy vrátí se časy, Marko, kdy založíš ruce křížem a všeho budeš mít dostatek.“

Ještě ani slunce nevyšlo nad hory.

„Vstávej, Marko, vstávej!“

Polekal se a podivil.

„Na pole, Marko!“

Vzpomněl si na krásné sny a celý se zachmuřil. Když šel na pole, byl již právě tak drsný,

shrbený a těžkopádný jako hospodář a starý čeledín. Oči jako by mu zakryl, neviděl již krásy kolem sebe. Neviděl nádhery šumícího lesa, neviděl pole, jež zvedala plná, vonná ňadra, plná sladké touhy po horkém objetí slunce. Hleděl do země; hlava na prsou skloněna, nohy přímo se zarývaly v půdu, sotva je zvedal. Sny, myšlenky — jako by do hory pohřbil.

Večer byl unaven, že by byl usnul a více se již neprobudil. Tam sedí hospodář: zamklý, znavený, zlovolný, tam čeledín zamračený, mrzutý — „bývalo někdy, ale více se ty časy nevrátí“; tam sedláci usedli: jakoby na věky zakleti v suchou, rozpukanou, neúrodnou půdu, sedí ubití, porobení a vzdychají a touží v zlatých snech po lepší budoucnosti.

„O vy všichni, vy všichni!“ pomyslí si Marko a svěsil hlavu. „Vy všichni se protivíte králi Matyáši. I ta země, ta země k nebi toužící se protiví králi Matyáši.“

Ulehl, ale usnouti nemohl.

„Žil jsem jednou,“ rozmýšlel, „žil jsem jednou, jak je nutno žítí křesťanu. Nic jsem nedělal a všeho jsem měl dostatek. Ale ten čas uprchl. Bůh sám ví, proč. Napájel jsem hosty a byli jsme veseli; hrál jsem jim a oni tančili, moji bratři, věřící v krále Matyáše. A co se přihodilo? Umřel král Matyáš, vyhnali mne do světa a ani kus chleba mně nedali na cestu. Podvodníci, nevěrci, pokrytci! Všichni v srdci stejně smýšleli se mnou. I oni by rádi ruce do klínu složili a žili v blahobytu. Chtěli by dobře jíst a pít, hrát, tančit a radovat se! Ale mně záviděli, nenáviděli mne a do světa mne vyhnali, šejdíři!“

Marko se rozlítostnil.

„Co si počneš beze mne, má bílá rodná chyško? S úsměvem radosti jsi mne vítávala, když jsem se z hospody vracel a tobě na pozdrav kynul. Nikdy tě neposkvrnil pot mého čela, ani vzdech můj klidu tvého nerušil. Čím budeš beze mne, ty světlé pole v dolině? Nikdy jsem tě pluhem nezranil, nikdy jsem se bolestně tvého těla nedoteknul. A ty můj temný, šumný lesíku? Nikdy má ruka neprolila tvé krve; zavítý mechem a barvínkem tiše jsi spínal. Jak teskníte po mně, po svém pravém pánu a hospodáři?“

A z dálky sem zalétlo zašumění lesa, pole tam v dáli zazvonilo, tichounko zavzdychl opuštěný domek.

Uslyšel Marko . . .

Šel druhý den na pole, byl ještě ohnutější, nížeji klonil hlavu a nohy těžce vlekl. Podobal se staříku čeledínu. V pusté jeho duši zvučelo stále: Bývalo, ale více nebude.

Na poli uzřel sedláka a zahleděl se naň. Sedlák stál rozkročen a hluboko se k zemi naklání. V rukou svítilo mu železo, rudé jakoby zkrvažené. Bůh ví, jaký to byl nástroj. Tvrdý, surový výraz ležel v sedlákově tváři, oči měl ukryté pod temným obočím.

„Ty prokletá! Prokletá!“

Udeřil vši silou, až se tvrdá hruda rozletěla v prach. Kopal nohama do prsti, až hrudky se koulely v brázdách.

„Prokletá! Prokletá!“

Udeřil po druhé; tělo se celé zkřivilo, svaly div nepraskly pod zpocenou košilí. A když udeřil, něco jako by zasténalo, zavolalo žalostně:

„Proč mne, biješ?“

Marko stál a díval se.

„Jak ji nenávidí, matku dobrotivou! I v jeho srdci je král Matyáš.“

Vrátil se až večer, udřený, skličžený.

Přemýšlel: „Není to můj dům. Ani to seno, na kterém ležím, není mé. I pole je cizí, seji, orám, ale žeň odvezou si jiní. Hroudy kropím svým potem a těžké mé vzdechy odnáší vitr. A za všechno dostanu jen chleba almužnou. Ó, Marko!“

Čeledín vzdychl a zakašlal.

„Co myslíš, Marko, opravdu neumřel?“

„Neumřel.“

Stařec obrátil se v seně a hluboce zavzdychl.

„I já bych za ním rád šel, ale nohy se mi již třesou a jsem již nad hrobem. Chtěl bych do Ameriky!“

Marko naslouchal a myšlenky jeho letěly tam daleko za moře. Tam kraluje král Matyáš; člověk sedí s rukama založenýma a všeho má hojnost.

„Šel bych do Ameriky, mám tam syna. Nic nepíše; dobře se mu vede. Byl ještě mladý holobrádek, když odešel. Nic nepíše, teď už má mnoho peněz, snad si už koupil dům a snad se také oženil. Rád bych viděl svou snachu. No, nic nepíše; je daleko. Ale já jsem už starý a nad hrobem.“

Obrátil se a usnul.

Marko dřimal a v lehkém snu přemýšlel.

„I v jeho srdci je Matyáš, v jeho touze, v jeho dychtění. A už je nad hrobem. Jak by nežil v mém srdci, když je ještě tak mladé?“

A hluboce usnul a měl krásné sny.

Třetí den šel Marko na pole. Den byl krásný, nebe se lesklo jako boží tvář. Ale Marko byl, jako stařec, znavený, zhnětený, k hroudě ukovaný.

Neviděl, jak slunce hoří, necítil vůni pole. Sklonil se, rozkročil a udeřil do tváře země, až drobná prst stříkla mu do tváře jako krvavé, horké slzy.

„Ty prokletá! Prokletá!“

A když se za soumraku vracel domů, tvář jeho byla jako z tvrdého jílu uhnětená.

Ani nevečeřel, ani nikoho nepozdravil; ulehl, založil ruce za hlavu a zařal pěsti.

„Nemohu! Nemohu!“

Lehký, příjemný vítr jej ovanul a jako by mu nové myšlenky přinesl.

„Tam venku je cesta, dlouhá, nekonečná. Jistě konce nemá! V srdci vzbouzí naději a radost. Tam je cesta . . .“

V senu cos zašumělo; Marko se ani nepohnul.

„Jak moje krásné myšlenky již umíraly. Ukovali mne, svázali mi ruce i nohy, ani hnouti jsem se nemohl. A přece jsou mé nohy mladé a v srdci je tolik veselosti. Půjdu k němu; král Matyáš nechtěl míti čeledínů, proto vyhnal ze země barony, biřice a finančníky. Sedlák měl ruce založené a přece měl všeho hojnost.“

V senu znovu šumělo, Marko snil.

„Všichni by rádi šli k němu, ale nemohou! Ukovány mají ruce i nohy. I ta země vonná, toužící, k nebi náruč rozpínající, i ta by šla k němu. A nemůže. Ale já se vydám na tu cestu krásnou, veselou. Harmoniku pod paži, zavýsknu a vydám se na cestu. No, s bohem, kmotra, s bohem, hospodáři! Vede mne cesta, kam i vaše srdce ukazuje!“

Něco se v senu pohnulo, vstalo; Marko se vzbudil.

„Ej, pacholku, starče, co děláš?“

Vrata zaskřípala, otevřela se.

„Ej, hlupče starý, co děláš?“

Čeledín vstal a jako opilý potácel se po seně a mlčky cosi hledal; do tváře nebylo mu viděti.

„Ej, co děláš?“

Nezavzdychl, nezakašlal; s roztaženýma rukama stále cos hledal, ve tmě bělaly se jeho ruce, a jak se obličejem k Markovi obrátil, zabělela se i jeho tvář.

„Hle,“ pomyslíl si Marko, „v jeho srdci je král Matyáš; stále naň myslí.“

Čeledín konečně našel, co hledal. Dole znovu zaskřípala vrata a bouchla do zdi; na nebi zhasínaly hvězdy.

„Hej!“

Všude bylo ticho; ani seno nezašustilo.

„Ne, ne,“ Marko vyskočil v polospánku. „Příteli, hlupče starý, vždyť tam nevede cesta!“

Vyskočil, klopýtal tmou a padal. Přišel ke vratům. Na vratech kýval se černý stín.

„Ne, ne,“ křičel Marko ustrašený, udivený. Přeřízl provaz a temné tělo spadlo na zem, zvedalo se a upadlo a znovu se zdvihlo.

„No?“

„E!“ zamávnul rukou čeledín a klopýtal. „Je už pozdě, třeba je spáti.“

Ulehli a přikryli se; venku byla chladná noc. Seno zašustilo; čeledín nemohl usnouti.

„Nepíše mně. Rád bych k němu, zle a smutno je na světě. Zle je starci. I snachu bych rád viděl.“

Marko přemýšlel a v myšlenkách usinal.

„Ó, já vím, kde ho najdu. Tam za horou, za černým lesem spí v hoře. Opřen o veliký stůl spí, hlava spočívá v dlaních, víčka pevně sevřená, vousy se ovíjejí kolem stolu. Tak spí a čeká.“

Usnul jako dítě, které ještě v polospánku poslouchá krásnou, starou zvěst a ve snech vydá se na cestu hledat ptáčka zlatohlávka.

Dříve ještě než se dennice ukázala, Marko vstal. Odsunul nohou vrata a vlahé, mlhavé jitro ho pozdravilo. Sotva že v mlze rozeznával vysoké topole při cestě. Pole tiše dřímala i kopce spaly zahaleny v mlžný plášť. Zachvěl se ranním chladem, ale srdce mu zavýsklo náhlou radostí, velikou a svěží. Dival se, jak mlha stále více se bělá, pak jako by se probudila, tiše, plaše se vznášela a trhala se v nesmělé, plynoucí oblaky. Všechno zas uviděl veselýma očima poutníka, široce oči otevřel a celý svět mu zase zkrásněl.

„Nikdy jsem neviděl takového jitra,“ usmál se.

Čeledín ležel v seně, až po pás ukryt kabátem. Prsa měl rozhalená a těžce oddychoval, ruce složené na životě, veliké, těžké ruce s prsty divně zkřivenými. Jako vykopané kořeny, černé, zkřivené a zablácené byly ty suché prsty. Zbrázděná, hliněná tvář byla vážná, tvrdá.

„Tam leží,“ pomyslí si Marko, „ležel tak od narození a bude tak ležet do smrti. Nikdy by se nevydal za Matyášem a nikdy by ho ani nenašel. S bohem, starče, a pošli pozdrav synu Amerikánu, pěkné své snaše i králi Matyáši.“

Tak se vydal na cestu, klobouk v týle, harmoniku pod pažím. Zahvizdnuł, když šel kolem oken, a pohlédl do jizby.

„S bohem, hospodáři, s bohem, kmotra! Pošlete pozdrav králi Matyáši!“

Šel osiřelou, smutnou vsí. spící v chladné mlze. Nízké chatrče stály u cesty. Ani hlasu, ani vzdechu nevydaly z hlubokého, znaveného

spánku. Vzpomněl si Marko na starce čeledína ukovaného na rukou i nohou.

„Marko!“

Zoufalý hlas, plný prosby a strachu. Jako by kdes v samotě zavyl hladový pes, který ztratil hospodáře.

Marko v nevoli potřásl hlavou.

„No, teď stařec křičí, a dokud byl ještě čas, to nešel.“

„Marko!“

Coš černého zjevilo se nahoře mezi vraty, zakývalo, zavolalo. Marko mávnul rukou.

„Proč křičíš, hlupáku. Sám jsi se zaryl do sena a teď bys chtěl, abych i já se v ně schoval.“

Zrychlil krok a více se neohlédl.

„Obtížný stařec! Kam by teď chtěl s tím hřbetem sehnutým a těžkýma nohama. Měl jít dříve vyhledat snachu.“

Vesele se zasmál a pomyslel, jaká asi je ta snacha. Hezounká ženuška s veselýma, černýma očima, s červeným líčkem a bílými zuby. Až mu nohy poskočily. Zahrál a pomyslel si: takhle by se zatočila jizbou.

„No, vše je v rukou božích. Kdož ví, zda taková ženuška nepřijde mně někde znenadáni naproti, svět je veliký. Ó Marko, jistě tě čeká ještě mnoho radostí!“

Pěkné sny táhly mu duši; tichá zora budila již den.

Tam někde ze vsi bílou mlhou snesl se žalostný hlas, jako by kdosi prudce trhl umíráčkem; hlas zaplakal, zakvílel a v dálce utichl.

Sám nevěděl, jak se stalo. Marko se zastavil, smekl klobouk a pokřižoval se.

„Bůh mu dej lehké odpočínutí.“

Rychle stoupal do kopce; na kopcích svítil již den, ale dolina ležela ještě v mlhách zavitá.

Slunce se již rozhořelo, pole si zazpívala, lesy zašuměly. Všechno Marka zdravilo, slunce, pole i lesy. A Marko jim smekl a vesele se ukláněl na pozdrav. Viděl, že jen jemu slunce tak teple a rozkošně svítí, že jen jeho lesy svým velebným šumotem zdraví a pole, ta jistě jen pro něho složila své ranní písně. Vše to viděl a slyšel a v srdci se radoval.

Tak putoval Marko přes vrchy a doly, přes lesy a vody. Již tři dni a tři noci byl na cestě a dobře se mu dařilo. Zahrál a lidé umlkli a poslouchali. Nikdo jim nikdy nezahrál takové sladké, krásné písně. Sám Kurent by jich jistě nedovedl. To byly písně, v nichž zářilo slunce, v nichž výskalo pole a v kterých šuměl hluboký les . . .

Jaká je ta lidská spokojenost a vytrvalost? Nebe se zamračilo, zavál studený vítr a Marko vtlačil si klobouk hluboko do očí a rozlítostnil se.

„Znavený jsem. Jak dlouho ještě budu světem chodit a kam mne cesta přivede?“

Ulehl pod stoli a smutně přemýšlel.

„Jaký jsem byl nerozumný a nevděčný! Jdu cestou hladový, znavený a tu mne pozdraví poctivá žena, dobrá má kmotra, pozve mne k sobě a přinese chleba a vína. A ještě mně řekne: Zůstaň a pracuj u nás. Ó, blaze by mně bylo u ní, nic zlého by mne nepotkalo a nemusil bych se takhle vláčet světem. A tak jsem utekl v noci jako zloděj, ani jsem s Bohem nedal. Ó, Marku, tuláku!“

Slzy mu vytryskly z očí. Nebe se stále více mračilo a z temných oblaků padaly již těžké kapky.

Někde v dálce zahřmělo dlouze a temně jako pod zemí. — Marko se tím více rozžalil.

„Co teď? Nejlépe umřít!“

Zakryl tvář rukama a hořce se rozplakal. A jak si zaplakal, slzy jako by smyly všechnu jeho žalost a lítost.

„Není dobře tak litostnit,“ uvažoval. „Co na tom, že v noci prší. Však ráno bude zase svítit slunce. A mám ještě strýce, proč mně ho Bůh dal? Úplně jsem zapomněl, že jdu vlastně k němu. Můj strýc je velkým, bohatým pánem; nic nedělá a všeho má dostatek.“

Ještě slzy neuschly na jeho lících a již byl zase veselý a již myslil na zem krále Matyáše.

Strýc je velikým, bohatým pánem. Má bílý, výstavný dům se zelenými okny. A tolik má půdy, že kdyby člověk vyšel na nejvyšší vrch, ještě by ji všechnu nepřehlédl. No, přijde Marko k němu a strýc ho uvítá na prahu a radostně ho uvede do jizby. Tam již je stůl pokrytý jídlou a nápoji. Šťavnaté pečinky, chutné buchtičky tě vábí a ve vysokých pohárech svítí se ušlechtilé, staré víno. „Teď si sedni, Marko, jez, pij a vypravuj, jak se ti vedlo!“

Tak snil; nespal a netrpělivě vyčkával dne. V tom zablesklo a Marko těsně před sebou uzřel vysokou, tmavou postavu; jako by ze země byla vyrostla. Blesk pohasnul, za horami zahřímalo a tma jej znovu obklíčila. Marko se nazvedl, strnule hleděl do tmy, bílé jiskry mihaly se mu před očima, ale nemohl ničeho rozeznati.

„Hej! Ozvi se, jsi-li člověk!“

Sláma zašustila; nikdo neodpovídal.

Marko se pokřižoval.

„Jsi-li křesťan, ozvi se! Jsi-li satan, odejdi ode mne.“

Znovu se zablesklo a teď Marko hleděl neznámému přímo do tváře. Nebyl starý ani mladý; v dlouhém, kostnatém obličejí ježily se řídké vousy, hlavu měl nepokrytou a rozčuchané vlasy na všechny strany. Oči plaché, vyjevené a celá tvář odpuzující, jako by to byl vrah, jemuž jsou strážníci v patách. Kabát umazaný, roztrhaný a z pod něho svítla nahá prsa, ani košile neměl; okolo krku měl uvázaný šátek.

„No, je to člověk, ale jistě ne moc hodný. Bůh ví, odkud utekl,“ pomyslí si Marko.

„Hej!“ zvolal Marko. „Mluv, vždyť ti dal přece pán Bůh jazyk! Kdo jsi a proč se touláš tak pozdě v noci a proč rušíš poctivé lidi ze spaní?“

Neznámý hluboce vzdychl.

„Člověče křesťanský, máš-li srdce bez hříchu a čisté svědomí, neoslovuj mne, hříšníka, který není hoden uslyšeti hlasu tvého. Venku je noc a bouře se blíží; modli se za moji ubohou duši.“

Markovi bylo lito kajícího poutníka.

„I já jsem hříšník a slámy je tu dost pro nás oba; vždyť stoh nepatří mně ani tobě. Odpočiň si, a chceš-li, svěř mi své bolesti a hned se ti ulehčí.“

Silný blesk osvětlil nebe od východu k západu a stoh zazářil jako oblit bílým světlem.

Poutník se zachvěl a vykřikl:

„Nejsi ty Marko, hudec?“

„Jsem.“

A poutník sklesl před ním na kolena a hořce zavzlykal.

„Odpusť mně, Marko, a nikdy mně neklň!“

Marko se podívil.

III.

Podivil se Marko velice.

„Kdo jsem, že přede mnou klekáš? Nejsem přece zpovědníkem, abys se mně vyznával a já abych ti uděloval pokání. Jsi-li unaven, polož se vedle mne a vypravuj.“

Poutník si upravil lůžko, ulehl a hluboce vzdychnul, jako by mu na srdci leželo těžké břímě.

„Ó, Marko, já jsem veliký hříšník a plně si zasloužím všechny tresty a strasti, které na mne Bůh seslal a které na mne ještě sešle. Umazaný a roztrhaný vláčím se nocí, že by mne ani cikáni k sobě nepozvali. Střevíce nemají podpatků, kabát sotva se mně na rameni drží, klobouk mně odnesl vítr. A je tak dobře, a kdyby se mně lépe někdy vedlo, nebylo by ani žádné spravedlnosti na světě.“

A přece, Marko, znal jsem jiné časy. Nosil jsem pěkné šaty, panské střevíce, bílé límce; vlasy modně sčesané, ruce jsem míval měkké a bílé; dobrá jídla jsem jídal a zapíjel starým, dobrým vínem. Takové časy jsem měl; daleko jsou dnes. Seděl jsem, ruce založeny — a všeho jsem měl dostatek.“

„Co povídáš?“ vykřikl Marko.

„Ano, všeho jsem měl hojnost. Ale netrvalo to dlouho. Nebi se zachtělo a vše zmizelo okamžikem. Poslyš, jak se věc přihodila: Žil jsem ve velikém veselém městě a nemyslíl ani na domov ani na budoucnost. Proč bych se staral o domov a o budoucnost, když jsem žil v hojnosti? A najednou mi otec píše: O všechno jsem přišel, nemám polí, nemám luk ani dobytka; jen prázdná cha-

lupa mi ostala, to abych na cestě nezemřel; jsem starý a ubohý, ty jsi mladý, starej se již sám o sebe. Tak skončily mé blahé časy, sotva jsem se jimi navnadil. Přišel dlouhý půst. Opuštěn jsem byl jako dítě osiřelé; nevěděl jsem, co mám počít, kam se obrátiti. Mé bílé ruce nebyly práci zvyklé a jediná rozumná myšlenka nechtěla se v hlavě zroditi. Svázal jsem si tedy uzel a vydal jsem se, kam vítr foukal.

Dlouhá léta jsem putoval světem. Všelijak se mně vedlo, dobře i špatně, jak sluničko svítilo. A málokdy, Marko, mně svítilo do radosti! Mnoho zemí jsem viděl, mnoho národů na světě poznal, moře jsem přeplaval, hory jsem slézal. A nikde jsem nenabyl klidu, protože srdce moje bylo plné lítosti. Znavený jsem byl.

Tu se jednou stalo, není tomu dlouho, — v noci jsem se ze spaní probudil a zdálo se mi, jako by mne někdo zavolal jménem.

Gregore!

Kdo mne zná v těch smutných místech, v cizí zemi? pomyslíl jsem a zachvěl se strachy. Noc byla tichá, mlčelivá. Spal jsem v pustém chlévu a třásl se zimou.

Gregore!

Naslouchám a hrůza mne obešla. Pomysli si, Marko, poznal jsem otcův hlas. Takový lítostivý, smutný byl jeho hlas. Těžká vrata zaskřípala, jak se do nich vítr opřel, rozevřela se, nebe se rozsvětlo a na prahu stojí můj otec, opírá se o hůl, až k zemi ohnutý, bídny a ztrápený. Zjevil se jako přízrak ve snách. Pak se vrata zavřela, přízrak zmizel. Stojím a celý se třesu, zuby mi cvakají hrůzou i chladem; vrata jsou zavřena, práh je prázdný, nebe temné a kol kolem hluboká noc.

Tu jsem věděl, že otec můj umřel a že mne volá v poslední hodince. Tak žalostně a vyčítavě zněl jeho hlas. Sebral jsem poutnickou hůl a ještě té noci vydal jsem se přes hory a doly, abych se pomodlil u hrobu svého otce.“

Pršelo již mírněji, snopy šuměly. Marko myslil: „Hle, přišel neznámý člověk, v hadrech přede mne stoupl, a v jeho tváři poznávám svou a jeho myšlenky jsou i moje.“

Poslední dešťové kapky dopadly na stoh. Zafoukal vítr, mračna se rozdělila, stoupala výše a plavala kamsi do cizí země.

„Spíš, Marko?“

„Nechce se mně spát. Vypravuj, jak jsi se šel modlit k hrobu svého otce.“

Dlouho poutník mlčel, pak začal vyprávěti Markovi tuto pověst o smutném zahynutí Ali paše:

Nedaleko odsud, Marko, vládl Ali paša. Jmenoval se vlastně dříve Felix, ale Felix rostl a rostl, až vyrostl v Ali pašu. Takové měl bohatství, že to nemožno vyjádřiti slovy. Kdybys chodil od rána do večera, nepřešel bys jeho pozemků. Všechna nejúrodnější pole, nejtučnější louky, nejkrásnější lesy patřily jemu. Sedlákům zbylo sotva několik kamenitých mýtin. Sýpky a stodoly měl plny bohatých snopů, že byly plnější než obilnice Faraonovy, dobytka měl více než starozákonný Job, když mu Hospodin vrátil zdraví a všechno bohatství. Na výslunném kopci stál jeho palác se zelenými okny. Tam stál a vyhríval se v slunci od rána do soumraku a pyšně se rozhlížel dolinou po ubohých selských chatrčích, jako kněz rozhlíží se s kazatelny. Šel-li člověk vsí a pohlédl na světlý hrádek, smekl a sklonil se níže, jako by

mu nad hřbetem zasvištěl drábův bič. Tak vrátily se časy roboty, desátků a tyranství.

Podivno je, jak se vše sběhlo. Ali paša přišel do vsi, jako přichází každý šejdíř: lstivý, prohnáný a potměšilý darebák, k tomu zábavný a hovorný, který znal každého rozveseliti. Krajina byla úrodná a požehnaná Bohem, že tam sedláci dobře žili, bez velikých starostí a bēd; nebylo mezi nimi chudáka, ani dluhů nikdo neměl. A že nebyli pijáci a hýřilové, každý si ještě nějaký tolar uschoval. Tak bylo, dokud nepřišel do vsi Ali paša, prohnáný šibal Felix. Od té doby vše se změnilo.

Sedláci byli zvyklí choditi do hospody jen v neděli a tu se ještě nikdy nezdrželi do noci. Nikdy se nestalo, aby opilci hulákali a křičeli v noci po vesnici aneb aby se váleli v příkopech a uprostřed cesty, na místo aby v poli pracovali. Sotva však Ali paša přišel do vesnice, jako by sem sám satan přiletěl a celou dolinu posedl. Práce se všem znechutila a všichni raději pili a výskali. To již jim nestačila jedna krčma a zlosyn postavil hned druhou. Hostů se k němu hrnulo ve všední den i ve svátek, ve dne i v noci. Zábavný člověk byl Ali paša a pěkné příběhy uměl vyprávět. Vypravoval o těch dobách, kdy sedlák založil ruce a přece měl všeho s dostatek. Pole sama rodila, nebylo třeba jich zdělávati, víno v potocích teklo, jen jsi sobě nabral, kolik jsi chtěl, pečená selata a smažená kuřata lítala vzduchem; věčný svátek. Nikdo ovšem nevěřil těm hloupým bajkám, ale člověk přece rád slyší o takových dobrých časech. A šejdíř prorokoval, že ty doby nezmizely pro vždy, že se vrátí ještě veselejší a bohatší. Vrátí se tehdaž, až král Matyáš vyjde z hory, kde spí a čeká. Pak

zнову zavládne všemu kraji až k moři a zlaté časy se vrátí. Ani tomu proroctví nikdo nevěřil a přece se lidé pohoršili. Jakmile jim zlosyn vypravoval o veselém životě bez práce a starosti, stali se nespokojenými, poznali náhle všechny bědy a těžkosti všedního života a zatoužili po požehnané deváté zemi, po kralování krále Matyáše. Dře se člověk v zimě i v létě — rozumovali — a sotva že mu zbude v neděli na sklenici vína. Jaká je to spravedlnost na světě? I přestali pracovat a začli pít jak ještě svět neviděl, Za bílého dne, když jindy pracovali, viděl jsi je opilé vrávorati po cestě a slyšel's je křičeti a hulákati, až bylo úzko. — Sám starosta tak se zpil, že dva dni ležel v příkopě a vyspával, a sotva trochu vystřízlivěl, znovu zamířil do krčmy. Farář kázal a hrozil, ale nic nespomáhalo, protože do kostela nikdo nechodil. Tak bylo v dědině, jako by sám Ancikrist přišel mezi sedláky; marné bylo slovo lidské i boží. Pole ležela ladem, louky zůstaly nepokoseny; ať slunce svítlo, ať déšť kropil zemi, nikdo se o nic nestaral, a když kroupy pobily pole, ani staré babky se nepokřižovaly. Pak nastala velká sucha, ale nikdo na modlitbu ani na processí nevzpomněl. Kdyby tehdaž Bůh dštil oheň a síru na dědinu, jistě by ani jediného spravedlivého nenašel na faře ani ve všech devíti vesnicích v okolí. Lidé žili jako za časů Matyáše: ruce měli založené, nic nedělali a všeho měli hojnost.

Ale, Marku, brzy zmizelo to veselé živobyti. Sotva trochu přivykli lenosti a pití, udeřila hodina, kdy vystřízlivěli a pak si rvali vlasy žalostí a zoufalstvím. A svůdce Alí paša smál se jim na celé hrdlo a výsměšně se ptal: Tak už jste se nabažili vlády Matyášovy? Už vám nevoní víno

v potocích a už se vám nelíbí pečená selátka i smažená kuřátka, která vám litají do úst?

Zlosyn, lupič! O všechno je okradl, svlékl je do naha jako nerozumné děti, a dříve než se vzpamatovali, hnal je na zanedbané pole jako dobytek. Nebylo chaloupky, nebylo kusu pozemku, které by mu nenáležely; a nejen domků a půdy, zmocnil se i jejich rukou; jejich pot i jejich práci koupil za mizerný peníz, za špatné víno. Ještě ta duše že jim ostala, bojácná, skrčená dušička, plná lítosti a smutku.

Nevrátily se do doliny časy krále Matyáše, nýbrž časy roboty, daní a poroby. Sedlák nemohl zdělavat své poličko; roboťoval pánu, který seděl s rukama založenýma a měl všeho dostatek. Ali paša byl nemilosrdný, ukrutný a nelidský člověk; proto ho sedláci přezdělili tureckým jménem, neboť křesťanského jména nezasloužil. Nikomu neodpustil ani groše a hromadil jmění na jmění. Sedláci byli na něm závislejší více než dobytek na člověku, neboť ten se nemusí klaněti svému hospodáři. Někteří utekli do Chorvatska, jiní do Němec a do Ameriky. A ti, kdož zbyli, byli ubozí, pitím i strachem ubití lidé, kteří by se dali jako to hovado i do pluhu zapřáhnouti, kdyby pán poručil. Pěkně se teď knězi kázalo; chrám býval plný, sedláci klečeli, v prsa se bili, ale nic jim nespomohlo.

Usmyslil si Ali paša, že na výslunném kopci vystaví si bílý hrádek se zelenými okny. Odtud díval se okénkem, hladil si černou bradu a rozhlížel se po svém království. Zanechal kupectví, hospody i hospodářství a žil, jako by měl věčný svátek. Z okna viděl, jak se drou lidé na jeho poli, a zpupně se jim v srdci smál. Jak daleko doletěl

jeho pohled, až tam v dálku k mlžnému obzoru, všude lidé pracovali, sháněli jak černí mravenci, a ohlédli-li se k bílému hradu, pokorně schýlili hřbet, jako by nad nimi drábův bič zasvištěl. — Už jste se nabažili matyášování? smál-se Ali paša a tvrdé jeho srdce nepocitilo ani studu ani smilování.

Ali paša měl dcerku tak krásnou, že ji na světě rovné nebylo. Skoro by řekl člověk jak je v knihách psáno: i slunce zatemní se její tváří. Lička měla bílá a tak něžná, že je musila schovávat před horkým sluncem i před měkkým chladem ranním, aby je nezranily. Oči její byly tak krásné, že nemožno vypovědět. Žádné slovo by nevystihlo hloubku, krásu i výraz jejich a žádné by nepovědělo, jakou lásku vzbudily ty oči v srdci, jež pronikl jich omamující pohled. Upřely-li se na tebe tak veliké, hluboké, plné sladké něhy, hlava se ti sklonila k hrudi, padl jsi na kolena, klečel jsi a zapomněl na všechno na světě i na spasení své duše.

Taková byla krásná, ale srdce její bylo ještě krásnější. Jako svatá Jenovefa obdarovávala chudé bez vědomí svého muže ukrutníka, tak i krásná dcerka Ali paši mnoho dobrého prokazovala skrytě týraným robotníkům svého otce, a kde mohla, mírnila hoře jejich těžkého života.

Jednoho dne, Bůh ví jakou náhodou, přišel do dědiny mladý hudebník, který tak znamenitě hrál, že jej Ali paša pozval k sobě do hradu. A když večer okna na hradě v světlech zaplála a mladý hudec zahrál na své housle, sedláci v dolině úžasem oněměli, pobožně snímali klobouky, jako by k nim promlouval boží hlas, jako by slyšeli andělskou píseň. Sladká útěcha vloudila

se do srdce a mnozí zaplakali neznámou radostí. Tak podivně žalně vzdychaly housle a zase tak radostně výskaly; to země zpívala, to hvězdy zvonily stříbrnými zvonky. Ještě nikdy ve svém životě nezahrál mladý umělec tak podivnou píseň jako dnes, když uzřel překrásnou dcerku Ali paši, a kdy v okamžiku silná láska sevřela jeho srdce.

Pohostil ho Ali paša jak se sluší pohostit tak znamenitého hosta; nejvybranější jídla voněla na stole, nejjemnější vína perlila se v pohárech. Ale hudec sotva se dotekl jídel i vín. Jako očarován hleděl v bílou tvář děvušky i v hluboké její oči. Takovou mocnou, touhyplnou láskou zahořel k dívce, že mu tváře pobledly a v oči se tlačily krvavé slzy. Pán hradu rozkázal připravit pro hosta měkkou postel, aby si odpočal. Ale umělec ani neulehl a celou noc oka nezamhouřil. Vyhlížel oknem a vzdychal k tichému nebi, posázenému bílými hvězdami. A jak tak hledí do noci, zdá se mu, že slyší měkký, jemný vzdech, jako by si v nebi hvězda vzdychla.

Vyšvihne se na okno a skočí dolů.

— „Jsi to ty, Miláčku, umělče můj?“

Uslyšel z okénka sladký hlas, a srdce mu zazpívalo, jak se ještě nikdy jeho housle nerozzvučely.

„Jsi to ty, Milenko, jež mne tak sladce voláš?“

Nachýlila hlavu a bílá tvář pohasla pod kučrami vlasů, které se jí přes oči svezly a zlatem se zaleskly v měsíční záři.

„Jen tiše, tiše, ať nás neuslyší otec. Přistup bližší, ať uvidím tvé oči v měsíčním světle. Proč jsi tak bledý, drahý můj?“

„To láskou a touhou, Milenko!“

„Ustup do stínu, ať tě neshlédne můj otec. Ó, Miláčku, jak je žalostné mé srdce!“

„Mně je veselo, Milenko má! Vždyť jsem si netroufal ani oči k tobě pozvednouti, abych tě láskou svou nepohněval. Byl jsem jako žebrák, který zatouží po koruně královské a hluboko svou touhu skrývá, aby za ni nebyl trestán. Ale tvoje srdce je tak dobrotivé i smilování plné, že mně, žebráku, sama nabízíš tu zlatou korunu. Jak bych se neradoval, když jsem dnešní noci získal nejlepší království, jakého nemá žádný panovník na světě.“

„Smutno je mně, Miláčku! V tvých očích viděla jsem tvoji čistou lásku a moje srdce zaplakalo. Nemůže se ruka má dotknouti tvé ruky, naše ústa nemohou se sblížit a duše touhou zmirá. Ne, Miláčku, nikdy si ruce nestiskneme, nikdy se nepolíbíme.“

„Jaká nerozumná je tvá žalost, Milenko! K čemu jsou na světě provazy a k čemu tesaři zrobili řebříky? Připrav se, Milenko, již příští noc pocelují se naše rty.“

Tak rozprávěli spolu celou noc až do bílého rána a vše si umluvili. Ráno však přišel Ali paša, chytil umělce za rameno, vyhodil ho z hradu a housle hodil za ním.

Žalostný a skličný odešel hudec do vsi, ze vsi se odebral do lesa a tam se usadil v polosesuté chaloupce vprostřed lesa. Sklesl tam na zem a zaplakal. Když se vyplakal, zahrál takovou žalostnou píseň na svých houslích, že každému, kdo ji slyšel, srdce usedalo. Les hučel, šuměl, žalostně zpíval píseň o veliké lásce a velikém hoři. — Z okénka hradu hleděla děvůška a zlatými vlasy stírala slzy s bledých líček. Každé noci

slyšela tu žalostnou píseň z lesa a její krásné líčko chřadlo a bledlo a v jejich krásných očích zhasínaly zářivé hvězdy. Ali paša povolával nejznámenitější lékaře, ale všechna jejich učenost neprospěla. Neboť není léku pro raněné srdce.

Strach měl Ali paša, aby mu jeho krásná dcerka neumřela. Uvažoval, jak by mu bylo smutno samotnému v hradě. A což kdyby dceřin duch v bílém rouchu plížil se v noci z jizby do jizby, kdyby jeho oči hrůzou ztrnulé nemohly spát? Naposled se rozhodl.

„Vdám ji!“

Tak přicházeli na hrad nesčetní hosté ze všech hradů, z blízka i z daleka. Samé uhlazené panstvo, suší hejskové, červenonosi baroni, advokáti a všelijaká jiná chamraď, která je jen k tomu na světě, aby pila, jedla a z Boha si jen blázný dělala. Ženich podával dveře ženichu, hostina stíhala hostinu, sladké vino teklo v potocích, v kuchyních vařili, pekli a smažili ve dne i v noci. Veselý, hlučný život proudil hradem, jakého svět neviděl. Opilí ženiši a jejich zpití vozkové a sluhové váleli se kolem hradu, až bylo každému hanba se dívat. Sedláci, kteří se na poli potem zalévali, hluboce chýlili hřbet a ztrnule hleděli do země se srdcem plným hořkosti a lítosti.

Jen hluk a opilost přinesli ženiši do hradu, ale veselo v něm nebylo. Milena obsluhovala hosty, plnila jejich číše, ale víčka se ani nepozvedla s oči hluboce přivřených; tmavé řasy tměly se na bílé lici jako černá peruť vrány na sněhu. Žádný z ženichů nebyl tak šťasten, aby její oči na něj pohlédly, žádný nebyl tak šťasten, aby se její ústka naň usmála. Jako ve snech chodila mezi nimi,

nikoho neviděla a nevnímala ani jednoho sladkého slůvka, jež jako motýlci jí obletovala.

Z ženichů radoval se jen Ali paša, který byl stále opilý.

„Jak jsem byl hloupý,“ myslil si, „věčně jsem žil jako poustevník v samotě. Proč pak mi sedláci robotí, ne-li abych mohl žítí jak se sluší na pána hradu?“

A hostiny byly hlučnější a rozkošnější. Usoudil Ali paša, že zábava bez žen není pravou zábavou. Proto pozval do hradu i ženy. Bůh ví, odkud přišly; naličené, vystrojené, že by křesťanský člověk před nimi odplivl. A nastalo pohoršení, jakého nikdo nepamatoval. Milena v okénku hořce plakala a dole v síni smáli se oplzle opilí hosté a vedli takové řeči, kterých nemožno vypsati.

V opilosti vzpomněl si najednou Ali paša, proč vlastně stále chystá ty pitky, proč zve hosty na svůj hrad. Zpití hosté dávno zapomněli, že pán hradu hledá lék pro svou krásnou dceru, že jí chce vyhledatí ženicha. Jak si tak vzpomněl, ihned se rozhlédl po svých hostech a že byl opilý, líbili se mu všichni, neboť všichni byli veselí a nevázaní. Nejlépe se mu líbil baron Petr, největší pijan, křikloun nevázaný a veliký zhýralec. Byl to obtloustlý člověk, ne mladý ne starý, s malou pleší, s hustou, rezavou bradou. V zarudlé, masité tváři přímo mizely drobné, zardělé oči.

„Barone Petře!“ zavolal naň Ali paša.

„Poroučej!“ vesele zasmál se Petr drže sklenici vína u úst.

„Jestli pak víš, barone Petře, proč jsi mým hostem?“

Podivil se baron Petr a rychle vyprázdnil hlubokou sklenici.

„Ptám se tě, viš-li, proč jsem tě pozval k sobě na svůj opuštěný hrad a proč popíjíš již tři celé týdny ve dne v noci za mým stolem?“

Přemýšlel baron Petr, ale nemohl odpovědět, neboť se ho dosud žádný člověk neptal, proč pije.

„Odpusť, Ali pašo, tvá otázka je tak podivná a složitá, že ti teď ve své lenosti nemohu správně odpovědět. Připomeň mně ráno před obědem.“

A znaven dlouhou tou řečí, natočil si plný pohár a rázem ho vyprázdnil. Pak usedl se spokojenou tváří.

Ali paša byl opilý, proto nepolevil.

„Já bych jen rád věděl, barone Petře, proč sedíš za mým stolem a piješ zde a ne raději doma se svými sedmi babami?“

Baron Petr úkosem naň zamýšleně pohleděl.

„Proč nesedím doma?“

„To bych, barone, právě rád věděl.“

Petr opřel se lokty o stůl a složil hlavu do dlaní, Ali paša houpal se v stoličce a hlučně se smál.

„Sázím se, že ani jeden z vás, vzácní hosté, neví, proč přišel do mého hradu a proč u mne pije dobré, staré víno. Jistě že to ani ty nevíš, doktore Pavle, hlupáčku rozbřečený, který skládáš písně a po prvním kališku cvička*) býváš již pod stolem. Pověz mi, proč pak tak žalostně koukáš. Raději se bav a poškádlí trochu lublaňské čišnice.“

*) víno slovinské.

V té chvíli vyskočil baron Petr od stolu, převrhl s hlukem těžkou stolicí a vši silou udeřil se do čela, až to zadunělo. Potom zvedl stolicí, usedl znovu za stůl a vyprázdnil mlčky tři poháry vína. Petr vzpomněl si, proč byl pozván, a Ali pašu to tak rozveselilo, že ihned dal zavolat svoji dcerku, krásnou Milenu.

Přišla jako čistý sen v bílém obleku, ruce k tělu spuštěné, hlavu mírně skloněnou. Černé řasy spuštěny na líce.

Ali paša vstal a zahovořil.

„Otevři oči, Mileno, ať uvidíš svého ženicha. Vybral jsem ti jej, jak kázal mi rozum a otcovské srdce. Baron Petr je tvým ženichem.“

Baron Petr vstal, aby se poklonil, ale klopytnul a zavrával; omámila ho čistá krása nevěsty, víno mu zašumělo v hlavě. Usedl, hlavu položil na ruce a v tom okamžiku usnul.

Milena omdlěla.

Usmyslil si Ali paša, že vystrojí své dceři svatbu, jaké ještě svět neviděl. Pozval tolik svatebčanů, že hrad pro ně nestačil. Někteří ubytovali se v hospodách a v selských chatách, druzí tábořili pod božím nebem. Byla to chátra navázaná, bezbožná, všem hříchům a neřestem propadlá, až samému Bohu úzko. Od času nejveselejšího matyášování neviděly tyto kraje taková pohoršení. A to byli jen svatebčani Ali paši a k nim přibyli i svatební hosté Petrovi. Jako černé kobylinky pokryli celou krajinu všichni ti černí hejskové, lenošiví doktoři a červenonosi baroni. Poskvrnili celou zem zápachem, že bylo potřeba devíti vydatných lijákův, aby se krajina vyčistila.

Milena ve své světničce očekávala svůj sva-
tební den. Její pěkná tvář tak pobledla, že se
pleť nelišila již od bílého jejího roucha. Švad-
leny, které šily její svatební šaty, švitořily a vy-
právěly jí leccos, ona však ničeho neslyšela.
Malým okénkem vyhlížela k lesu a naslouchala,
zda nezaslechne snad píseň z lesa, který teď jen
zamlkle vzdychal. Ruce její jako bez vlády spu-
štěny byly k tělu, rety se jí ani nezachvěly, ale
srdce volalo, úpělo.

„Poslední den již je, drahý můj miláčku,
poslední hodina se již blíží. O, pověz, řekni, což
jsi již úplně na mne zapomněl? Což tvá láska
tak brzy ze srdce vyprchala? Hleď, zasnoubili
mne muži nemilovanému a ty prodléváš, váháš!
Kdybys věděl, jak těžce tě srdce moje čeká, jak
moje ruce touží, aby tě mohly obejmouti. Příklad,
umělece můj drahý, přijď, dokud mne smrt ne-
schvátí!

Tak volalo její srdce a oči pláčem znavené
vyhlédaly k lesu.

Neměl baron Petr mnoho radosti, že ho ne-
věsta ani nepozdravila. Ale brzo se utěšil a ještě
týž večer tak se zpil, že úplně zas zapomněl, proč
je u Ali paši a proč popijí v tak slavné spo-
lečnosti.

„Tohle na zdraví tvé nevěsty!“ zvolal a při-
tkl si s Ali pašou.

„O, ty opilče hloupý!“ zasmál se Ali paša.
„Kdo se ženi, ty nebo já? Sázím se, můj drahý
zeti, že jsi své nevěsty ještě neviděl střízlivýma
očima.“

Opět Petr vyskočil a dlani udeřil se v čelo
a vyprázdnil tři poháry. Zašumělo mu víno
v hlavě a srdce jeho zatoužilo po čisté kráse,

po bílém obleku, něžných lících a cudných očích. A jeho touha se splnila. Dvěře se otevřely a na prahu osvětlené dvorany zjevila se divukrásná bytost, jako posel s nebe, aby se před ním pokorili a káli opili hříšníci. Rozpustilá společnost zmlkla úžasem.

Po prve otevřela nevěsta oči a jejich čistá, sladká záře rozlila se dvoranou. Na bílých lících rděly se růže, rudé rtíky se usmívaly.

„Pozdraven buď, můj ženichu, pozdraveni buďte, hosté!“

Baron Petr vstal opojený vínem i náhlou, silnou, nikdy dosud nepoznanou láskou. Nejistými kroky přiblížil se k své nevěstě, poklonil se jí hluboko, sklesl před ní na kolena a líbal lem bílého jejího roucha.

„O, ty čistá, svatá, hleď, já nehodný hříšník klečím před tebou. Nezavrhuji mne!“

Sklonila se k němu plná smilování a podala mu ruku k polibení; potom oba usedli za stůl mezi úžaslé hosty a nevěsta něžnou svou ručkou plnila hluboký pohár barona Petra.

Tak pili a veselili se až do svítání, když podivná, krvavá zora vzplanula na východě, jako by věstila hrůzu a neštěstí.

Nevěsta pohlédla ven vysokým oknem a vstala od stolu. V tom okamžiku zalétly sem zvuky z lesa, který hučel jako před bouří. Bujará, veselá, vítězná píseň blížila se zázračně rychle, jakoby jí v letu přinášela hřímající oblaka. Hosté pohlédli na sebe a zbledli hrůzou — — — — —

IV.

Tak leželi pod stohem tulák Marko a bédný poutník, který putoval z daleké země, aby se pomodlil u otcova hrobu. Bouře utichla, mocné kapky šuměly ještě ve snopích; na východě zvedala se oblaka lemována hořícím zlatem.

A poutník vyprávěl dále Markovi pověst o nešťastném zahynutí Ali paši.

„V té době přišel do kraje, kde panoval Ali paša, poutník; byl již soumrak; usedl si na vrch a rozhlížel se po dolině.

Bylo znáti na poutníku, že přišel z dalekých zemí; oděv měl rozedraný a umazaný, střevicům chyběly podešve a holé nohy byly zkrvavělé. Hluboce klonil hlavu, když se díval v dolinu, a v oči mu vstoupily slzy.

„Pozdravena buď, rodná země, kterou jsem málo miloval, pozdravena buď rodná moje chyško!“

Srdce se mu sevřelo podivnou bolestí a neznámým strachem. Hleděl a naslouchal, ale v dolině panoval mrtvý klid, ani člověk se neobjevil na bílé cestě. Ticho bylo jako na hřbitově. Odnikud nezavzněl veselý popěvek ani rozpustilý výskot. I to slunce tichounce skonávalo za horou. Jen tam zdaleka s vrchu, od bílého hradu zalétalo sem zamklé šumění, jako by tam popíjeli pohřební hosté.

„Co to s tebou učinili, domovino moje?“

Vydal se v dolinu, která tiše spala v hlubokém stínu. Na poli uviděl člověka, záhy sestárlého, zamračeného. Šel, jako by nesl na ramenou těžký kříž a hleděl do země. Spěchal kolem pout-

nika, aniž by se naň ohlédl, bez pozdravu. Poutník ho však poznal

„Hej, kam, Matijče, co pak mne už neznáš?“

Sedlák pohlédl naň úkosem, nevraživě.

„Ne, neznám tě; jdi s bohem!“

Podivil se poutník a srdce tím prudčeji sevřela mu podivná žalost.

„Jak bys mne neznal? Vždyť jsi byl přítelem mého otce a hrával jsi si se mnou, když jsem byl ještě hošíkem. Silně jsi sestárnul, Matijče! Celý jsi šedivý a div že nechodiš o berlich a přece ti není více než padesát let. Jaká žalost tě sklíčila a jaká bída na tě dolehla?“

„Odkud přicházíš?“

„Z dalekých krajů. Léta minula, co jsem neviděl své rodné země. Teď přicházím pomodlit se k hrobu svého otce.“

„Blaze tobě, že jsi se nedožil všeho neštěstí a běd, které potkaly tvou rodnou zem. Jen si seber brzy svůj ranec a odejdi, odkud jsi přišel.“

Sedlák ani nepozdravil ani se neohlédl na poutníka; šel svou cestou, ohnutý, znavený, zamračený.

Tiše, jako by se obával, aby nemocného nerušil, stoupal poutník do vsi. Potkal shrbenou stařenu opírající se o hůl; v ruce nesla růženec, tak dlouhý, až se země dotýkal. Sivé, zbrázděné líce, toužící po odpočinku, skláněly se k zemi, k rozpukané hrudě. Spěchala kolem, aniž by pohlédla na poutníka, aniž by ho pozdravila. Poutník však ji poznal a ulekl se.

„Ó, kmotro, což pak mne již neznáte? Zastavte se a pohlédněte přece na mne!“

Stařena zvolna pozvedla tvář. Z hlubokých důlků zarděly se pohaslé oči,

„Kdo jsi, cizince, který přicházíš v tento zakletý kraj? Neznám tě.“

A chtěla jítí dále, hluboce nad berlí skloněná, životem znavená.

„Kmotro, což pak jste mne nedržela při křtu ve své náruči? Což jste si se mnou nehrávala, když jsem byl ještě děckem? Jak velice jste sestárla, kmotro! Oči mé by vás nepoznaly, kdyby vás srdce nepoznalo.“

Starušce zdudly ještě více oči, slzy již nemohly vyroniti.

„Odkud přicházíš, Gregore?“

„Z daleké země, abych se pomodlil u hrobu svého otce. Řekněte mi, kmotro, jaké hrozné neštěstí vás stihlo, že jste tak záhy sestárla a že se vám ruce třesou?“

„Jestli jsi přišel z daleké země, vrať se tam rychle, Gregore! Všady na světě je lépe než v této dolině, kterou Bůh tak krutě potrestal, jak si zasloužila. S bohem, Gregore!“

Sklonila se ještě nížeji k zemi, jako by těžký kříž tlačil v její ramena. Snad v tu chvíli zazvonily v její duši vzpomínky na onen život, který kdysi prožívala, ale který se již nevrátí. Jen zpola je již pravdou, zpola krásnou bajkou, již nikdo nevěří. A těmi vzpomínkami zrodila se v srdci hluboká lítost a kříž jako by ostřeji vřezával se v zraněné rámě.

Poutník šel s bázní dále; hrůza jej obešla, jakou pocítí člověk o půlnoci na hřbitově, kdy měsíc svou září hroby oblévá. Jako mrtvoly byli ti lidé, které potkával; jich prázdné oči hleděly nevraživě, jich hlas byl tichý, bezzvučný. A ustrašené oči poutníkovy viděly bílou, holou lebku s vyceňnými zuby a bílé roucho ovinuté kolem kostlivce.

Celá ves byla jako pustý, smutný hřbitov. Chaty polorozpadlé připomínaly mohyly bez květin a bez kříže zapomenuté od nesrdečných příbuzných. Jako prázdné důlky z umazané lebky zírala okna a v úžasu zdála se hovořiti k poutniku: Kam tě zavedla cesta, drzý poutníče? Honem, zavaž svůj ranec a jdi, odkud jsi přišel. Všude je lépe než v této dolině Bohem zavržené. — Nikde písňe, nikde úsměvu ani hlasitého slova. Poutník se udiveně a plaše ohlížel a studená hrůza sevřela mu srdce.

Přišel do krčmy a téměř ji nepoznával. Zdála se mu menší a jakoby shrbená a sešlá starostmi. Nikdo ho nevítal na prahu, i chodba byla temná, rozbítenými okny díval se do veliké jizby, i ta byla prázdná a tichá. Stál poutník na cestě a nevěděl, kam jíti; zdálo se mu, že čte nad vraty: Ó, cizince, který jdeš kolem, zrychli svůj krok a odejdi, neboť zde sídlí jen žalost a pustota.

Že však již slunce zašlo a noc se blížila, poutník se rozmyslil a vstoupil do krčmy. Dvěře byly jen přivřené, jizba byla prázdná.

„Hej, krčmáři, hej lidé boží!“

Volal a přivolał suchého stařečka; přišel, stánu na práhu a upřimně se divil.

„Mám hlad a žízeň.“

Stařík přinesl vody a chleba, ruce se mu třáslly, a mračil se zlobně.

„Ó, krčmáři, sousede, ani vy mne nepoznáváte? Pohleďte mi přece v oči! Jaký hřích vás tíží, že hledíte stále jako lupič k zemi?“

Krčmář naň nedůvěřivě pohlédl.

„Neznám všech cizinců, kteří do mé krčmy přicházejí.“

„Ó, krčmáři, však já nejsem cizí. Mnohou mirku jsem u vás vyprázdnil, když jsem byl ještě hostem a vaším sousedem. Mnoho jste sestárnul, sousede, od té doby, co jsem vás neviděl, sotva jsem vás poznal. Celá ta dolina sestárkla, jakoby v několika rychlých hodinách věky přežila.“

„Odkud přicházíš?“

„Z daleké země, abych se pomodlil u hrobu svého otce.“

Krčmář znovu pohlédl na poutníka pohledem zpola zlostným, zpola lítostným.

„Nenajdeš jeho hrobu.“

„Což jste mu nepostavili na hrob kříže a nepopsali jméno a den úmrtí?“

„Mám ti pověděti, Gregore, jak tvůj otec umřel?“

„Povězte.“

„Neměl své chyšky, ani chléva, aby ulehl mezi dobytek na teplý hnůj. Nikdo v celé dolině nemá své chaty, nemá chlévu. A vzpomene-li si Ali paša, může i mne, starce, vyhnati na cestu, na pole, pod stoh, nepokloním-li se mu až k zemi, nepozdravím-li dost uctivě. Tvůj otec šel na pole, na pole Ali paši, dělal od rána do večera, za tmy pak lehl do brázdy a umřel. Čeleď ho sebrala a zakopala ho Bůh sám ví kde. Lehká buď mu země Ali paši!“

Poutník sklonil hlavu až ke stolu a rukama si zakryl tvář.

„Proto, poutniče, přicházíš-li z daleké země: seber svůj ranec a brzy se do ní zase vrať!“

Poutník zvedl hlavu — tvář jeho silně se změnila. Oči jeho, dřív plaché a lítostivé, zahořely zlobou, líce zbledly, ztuhly, jak by je z kamene vytesal.

„Sedni si, krčmáři a vypravuj o božím trestu, který stihl tuto krásnou dolinu; i o lupiči Ali pašovi mi vypravuj.“

Krčmář zakryl okno a rozsvítil lampičku, jež visela nad stolem. Sklo lampy bylo očázené a v bledém, jakoby umazeném světle podobali se oba umrlcům. Z venčí nebylo slyšeti ani kroku ani hlasu.

„Těžko je vyprávěti o tolikeré hanbě a žalostech; sám skoro již nevím, jak se vše přihodilo. Bůh tomu chtěl. Neslyšel jsi nikdy o časích krále Matyáše, kdy sedlák založil ruce a přece měl všeho dostatek? No, ony časy se vrátily v naši krásnou dolinu. Já sám je viděl, a užíval. Ó, hanba očím, že je viděly, hanba mým šedinám, že jsem jich užíval. Ale Gregore, krásně to byly časy! . . .“

Podivně zasvítily krčmářovi oči a pohled jeho upřel se v dálí, mizející v hluboké tmě. Ale náhle se zachvěl jakoby v okně zahledl něčí hroznou tvář, svěsil hlavu a bil se v prsy.

„Bůh se smiluj nad námi, hříšníky! Prostopášnost byla tehdáž v dolině taková, že bys mi neuvěřil, kdybych ti všechno věrně líčil. I tvůj zemřelý otec v postě tančil a k stáru se ještě oženil. Ó, Gregore, sladký a příjemný byl tehdáž život, ale veselí brzy minulo a nastal děsný půst. Tak asi jednou Ancikrist naloží s lidmi: sladkými radostmi světskými je svede a pak je vydá ďáblu a jeho peklu.“

Nebyla hluboká lítost krčmářova; touha po krásném životě pronikala v jeho hlase, jako travka zelená prodírá se z kypřené půdy.

„Tak to bylo. Ali paša nás upil; a když jsme opili leželi, oloupil nás a svlekl do naha. A když jsme se probudili a vystřízlivěli, byli jsme již jeho

sluhy. Viděl jsi, Gregore, tam ten hrad na kopci? Onen bílý hrad s zelenými okny, to je dům Ancikristův; tam jsou naše chaty, které nám ukradl, tam jsou naše pole, naše louky, naše lesy; tam jsou i naše mozoly i pot s našich čel, pot, který již do smrti budeme prolévat. Jen duši nám nemohl ukradnout, ubohou duši hříšnou a rozervanou, kterou ani Bůh neulituje. A v prsou plno litosti, v srdci plno touhy po matyášování.“

Poutník sevřel pěsti, oči mu zajiskřily.

Proč by sedlák netoužil po matyášování? Král Matyáš slibil a král Matyáš nezruší slova. Ali paša zaslepil nás Matyášovým slibem, zaslepil jeho i nás. Ale strašně nebezpečno je šašky si tropit z krále a z jeho slov. — Krčmáři, připrav mi postel na půdě. “

Poutník dopil vino a sotva že přál dobrou noc; tvář jeho byla pánovitá a plná hrozby, hlas velitelský. Krčmář se za ním díval a podivný strach zachvěl mu srdcem.

„Bůh ví, zlé časy se blíží.“

Celý se křížem přežehnal a myslil na krásné časy krále Matyáše.

Poutník přistoupil k okénku ve střeše, které bylo tak úzké, že jím sotva hlavu protáhl. Rozhlížel se po dolině, utonulé v tmavé noci; na druhé straně na kopci zářila okna hradu jako bílé, třepetavé bludičky. Náhle pohasla; shlédla snad jeho zpuřnou, zlobnou tvář a ulekla se; jen jedno ještě zářilo mírně drobným, bílým světlem.

Sotva že okna ztemněla, z lesa se ozval podivný zvuk. Naslouchal poutník a srdce jeho zmocnil se milý, sladký pocit. Z lesa zněla píseň prosící, z hloubi raněné duše žalující a náhle přešla v takovou jásavou, vítěznou melodii, plnou

vyskající touhy, že srdce se úžilo i šířilo zároveň radostí i žalem a po lících plynuly sladké slzy.

Poutniku se zdálo, že ho někdo volá a že ho utěšuje.

„Neboj se, poutníče, a neváhej. Sám král Matyáš tě poslal, abys potrestal zbůjníka, který tak strašlivě poskvrnil jeho slovo.“

I ta rodná země, zdálo se poutniku, že vzdychá v temné noci, pláče poskvrněná a volá spasitele.

„Neplač, země moje, přišel jsem, abych tě osvobodil!“

Usnul a snil sladké sny.

Ráno vyprávěl mu krčmář:

„Ali paša vybírá ženicha své dceři a chystá velikou hostinu a dlouhé pitky. Mnoho ženichů se uchází o krásnou jeho dceru, neboť pověst o její kráse roznesla se po celé zemi daleko široko a se všech stran přicházejí ženiši. Ali paša je velikým pánem a vystrojí své dceři svatbu, jaké svět ještě neviděl.“

Poutník se zasmál z plna hrdla.

„Opravdu, krčmáři, opravdu, svět ještě neviděl takové svatby, jaké se dožije Ali paša na svém hradě!“

Smál se ostrým, zlým smíchem a odešel do vsi. Leckde zaklepal na okno a stoupl na práh.

„Hej, sousede, což mne již více neznáš? Notně jsi sestárnul, sousede! No, vypravuj trochu, jak bylo za časů krále Matyáše?“

A soused se zachvěl, zvednul ustaranou hlavu; v očích mu zasvitlo jako v krásné vzpomínce, jako v sladké touze.

„Jak bylo za časů krále Matyáše?“

Divné rozechvění projelo duši. V klidné, temné jezero vzpomínek i bolestí zasvitlo prudké

slunce. Silná, bílá ruka vnořila se v jeho hlubiny a na samém jeho dnu cos zavzdychlo, zavolalo.

Poutník klepal na okna, postál mezi dveřmi. Hledal oči, které by zajiskřily při vzpomínce na minulé časy, hledal srdce, která by bouřně zakřičela bolesti. A našel oči, které se rozjiskřily vzdorem i odvahou a našel srdce, která se rozbušila touhou i závistí.

„Pohleď, sousede, na tu krásnou nivu, jak se v slunci vlní! Tvoji byla. Pohleď na tu bílou chyšku u cesty, taková je teď cizí a smutná! Tvá byla dříve. Vezmi žebráckou hůl, ubožáku, a jdi do světa! Nemůžeš: ani ta žebrácká hůl není tvoji. Bídnejší jsi než ten dobytek v chlévě, ten nemá aspoň duše, a nají se dosyta. — Pověz mi, sousede, jak bylo za matyášování . . .“

Silná touha naplnila vzduch; přiletěla větrem, dýchala ze země, hořela ze slunečního světla. — To bylo v té době, kdy sjížděli se svatební hosté se všech stran v panských povozích ke hradu a kdy tam zavířilo bujné a hlučné veselí.

V krčmě sedělo sedm mužů, poutník seděl mezi nimi. Krčmář zavřel okna a zakryl je; světélko se stropu ospale svítilo.

Poutník plnil jim sklenice.

„Což byste nemohli stále tak pěkně sedět za stolem a pít sladké víno? Měli jste pěkné časy, ale neuměli jste žítí a proto jste je ztratili.“

Sedláci svěsili hlavy; předčasní starci, sehnuti, zamračení, v ubohých oblecích.

Na cestě kolem krčmy zarachotil vůz, hlučně uháněl v před.

„Kolik jich již jelo dnešního večera? Bohatí lenoši, zpupní blátošlapové v panských hadrech

zdobených zlatem i stříbrem. Ošálili krále Matyáše; co on přislíbil sedlákům, to urvali pro sebe proti spravedlnosti i zákonům. Vezou se na hrad, tam je čekají již plné stoly jídel i pití. Či jsou ta vybraná jídla, jež budou plnit panské žaludky? Či jsou ta ušlechtilá vína, která proudem potekou do panských hrdel?“

Svěsili hlavy; srdce jejich bouřlivě odpovídala, ale jazyk netroufal si slova pronést.

„Co nám radiš, poutníče? Pověz nám, co máme dělati?“

Zasmál se, až se okna třásla, až jeho odbojný smích rozlehl se dolinou.

„Přisedl ke mně šejdiř, přívětivý, sladký natočil mi sklenici vína a vyprávěl krásné báje. Zpil mne do němoty, až jsem, ubožák, sklesl na cestě. Pak mne za tiché noci oloupil, prsten mně stáhl s prstu, naušnice vyňal z uší a do naha mne svlékl. Lupič křesťan by mne aspoň nechal na cestě, až bych se vyspal z opilství; ale on se v mém spánku zmocnil i mé chyše, mého pole i luk, a když jsem se probudil, zajal i mne a vlekl mne do chléva mezi dobytek, abych mu sloužil do smrti. — A já se vás ptám: co mně radíte? Povězte mi, co je třeba dělati?“

Zavřenými, zakrytými okny zašumělo sem cos jako hlas veselého hodování z dále. Slyšeli jej a všichni poznali, že blíží se hodina veliké hrůzy, která teď dřímá v temné noci i na dně jich srdcí.

Poutník seděl mezi nimi bledý s velitelským pohledem; prerostl najednou všechny o hlavu a divný chlad z něho dýchal, jako by mu obličeěj zledověl. Nikdo si nevzpomněl, aby se pokřižoval a zažehnal pokušitele.

Světélko lampy pozvolna zhasínalo, až zcela uhaslo. V temnotě rysovala se určitě poutníkova tvář a všichni v ni hleděli, jako by byli očarováni. Snížili všichni hlas k tichounkému šepotu; ani hluché noci nevěřili, neboť jejich slova jako by se zrodila z temna hříchů.

O čem hovořili v té pozdní, osudné noci, nemožno povědět. Kdyby stál člověk u okna a naslouchal hovoru, vlasy by se mu hrůzou zježily, tvář zbledla a krev by mu hrůzou v těle stýdla. Ráno by jej našli mrtvého pod oknem se znetvořeným obličejem a zařatými pěstmi.

To byla ta slova, která před dávnými a dávnými časy letěla ze země do země a kterým sedláci v noci naslouchali, v temnu, kdy všichni lidé křesťanští, Bohu a vrchnosti oddaní klidně spali. Bleskem se šířila ta slova z kraje do kraje jako černá smrt: nepovalily je hořy, nezastavily je vody. Nevěděl člověk, kdy a kde je uslyšel. Srdce mu otrávil, aniž sám věděl. Byly to písně, jimž někdy naslouchal a které vyprávěly o krvavé vzpouře, o staré pravdě.

Naslouchá člověk a náhle vidí ohrůzenýma očima. Ozbrojena cepy, kosami a srpy s hrozným řevem žene se luza do kopce. Jako černý had vine se již zástup kolem hradu ve večerní záři. A náhle ohnivé jazyky lisají hradní zdi — ohnivá pochodeň vzplála. Z černého dýmu výskají rudé jiskry a s praskotem vzlétají k nebi, jako by k němu vznášely ohavné kletby. Okna zařinčí — dole křik a smích; mezi luzu padají krásné benátské pohary, drahocenná plátna, hedvábí i samet; kusy roztráskaného nábytku, střepiny drahého porcelánu dopadají na dvůr. V chuchvalcích temného kouře zalesknou se nádoby zlaté i stříbrné;

hle, plamen již šlehá po zčernalých obrazech a podobiznách v kovových rámech. Milost! Dvě rudých plamenů, dvě ohnivých ruk se zdvihlo, ve velikém oblouku letí dráb s výše, rukama mává, jako bezmocnými perutěmi, dým ho polhltil. Bílí motýlci, hle, vzlétli za ním z dýmu, zatřepali křídly, vysoko letí vzduchem, zakrývají rudé nebe; bílí motýlci, písmena starých křivd a krvavých zákonů: znavení usedají teď na rupy, jich ubohá, ožehnutá křídélka třepají se nesměle nad plameny. Milost! Rozevřela se vrata hradu; vyvlekli pána, rozbitého, zabláceného, roztrhaného, tlustému žoku podobného. — Sedláci, bratři! — Cepy již dopadají na jeho hlavu, rána za ranou; zraněné ruce hmatají v rozšlapaném blátě, hledají zlatý svatební prsten, hlava s očima krvi podlitýma kloní se v bláto; zlatý snubní prsten hledá, drahocenné pouto, jež ho váže s krásnou mladou paní; a znova rány cepů padají na hlavu, na tvář. Vyražené oči kutáli se v bláto, hledají zlatý snubní prsten — pouto ke krásné, mladé paní. A rozbité tělo, žoku podobné odhodili stranou.

Poslouchal by člověk: Valí se černé dýmy nad luzou, jež vyje a řičí nelidským hlasem. Ovíjejí lidi jako zlí, neviditelní duchové. Hruzně se chechtají, strašlivé kletby neslyšně vyrážejí. Otvírají okna i dvěře sýpek i sklepů. Celý zástup již obejmuly černými křídly, na černých opratích jej vedou, černými biči jej pohánějí. Řve luza zpitá krvi, vinem i svou pravdou. Sklepy jsou dokořán otevřeny — ó, lidé porobení, týraní, přišel čas Matyášův! Po stoleté práci — věčný svátek. Teklo víno, hrdla zpitá vřískala chraplavé písně, výskot nesl se od kopce ke kopci; rudý

plamen a mocný černý oblak překlenul nebe od východu k západu. A když zasvitla ranní zora, ležela na kopci kolem rumu v blátivé cestě i v příkopech rozhalená těla; a biřici přišli, nad každým tělem se sklonili a zamazané, bezmocné ruce sepnuli těžkými okovy. Tak minulo veselé matyášování . . .

Naslouchal by člověk . . .

Poutník díval se oknem tuto poslední noc. Klidné bylo jeho srdce; necítil strachu ani žalosti. Osud je napsán a on jej zpečetí. Ani moc boží ani lidská jej neodvrátí.

Díval se do noci nad dolinou, která planula tisíci bílými světly, tak bílými a smutnými, jako hořící svíce u rakve. A světla ta svítala i na jeho tvář, jež zdála se bledá jako tvář umrlce.

Je napsáno a zpečetěno; stane se po vůli boží. Ani touhy nebylo v jeho srdci. A když si vzpomenu na nerozumné bajky a pověry svých sousedů, na jejich touhu neumírající, tolikrát zbičovanou a znovu zas z hlubin jejich bytosti vyvěrající, ústa se mu stáhla úsměškem. Ale i cos soucitu podobného jim prochvělo.

„Proč bych jim bral tu jejich touhu? Jak by bez ní mohli žít? Teď ještě oddaně nesou své jařmo, ale jak by je pak nesli, kdyby nevěřili v slova Matyášova? Kdyby znenadání uhasla svatá nebesa, která tam v dáli září? Sami se nemohou vykoupiti, a proto je jim blaze, věří-li v spasitele.“

Přemýšlel a hleděl k hradu, který se bělal na konci. Všechna okna byla rozsvětlena, bílá světla kmitala se tmou.

„Tam je dvorana plna veselých, opilých hostů. Ali paša vdává svoji dceru. Za pokry-

tým stolem, před plnými sklenicemi sedí černě odění hejsci, šejdířští advokáti, tlustí baroni. Otče, kde je můj rodný dům? Snad je právě v tom dlouhém doušku ze stříbrné číše, na němž si libuje tlustý baron? Snad je v tom poháru drahocenném, jimž právě opilý doktor Pavel, odbytý milenec, mrštil o zem, až se roztřískl v tisíce blýskavých střepin? Snad je v té vypečené buchtice, kterou na stříbrném podnosu neohrabaný sluha nese do sálu? Klopytl, buchtu mu z podnosu spadla, kutálí se a celá se prachem obaluje. Otče, kde je naše světlé, veselé pole? Ali paša vdává svoji dceru. Snad je naše pole připiaté na jejich svatebních šatech — snad v drobné kraječce na jejich ěadrech, snad v třpytném knoflíku na její sukni? Snad je na stužce drobného střevíčku, snad v rukavičce na něžné ruce? O, snad je v té krásné, cizozemské růži v její svatební kytici, již dotekl se ženich nečistou svou rukou a která záhy uvadla? Otče, kde jsou naše zelené louky, kde náš temný, šumějící les? Za jediný večer posekala je cizí kosa, za jediný večer vymýtila jej cizí sekyra. Sladce dřímej, otče, v předčasném hrobě! Přišel jsem, abych se u tvého rovu pomodlil: a pomodlím se modlitbu, jaké Bůh ještě nikdy neuslyšel. Ali paša vdává svoji dceru — svět ještě neviděl takové svatby. Otče, i v tvém srdci klíčila touha vzpomínkami vyvolaná. Posečkej, otče: večer se vyplní, po čem jsi dychtil, připravím ti časy krále Matyáše, až se v hrobě rozveselíš.“

Tak se poutnik modlil.

To bylo tu noc, kdy z lesa zavzněla hlasná píseň. Blížila se, vábíci, plná jasné radosti. Kdo ji slyšel, vzpomněl si na svou mladost, na sladké oči své milenky a srdcem mu zachvěla divná slast.

Píseň utichla, ještě se tichounce chvěla pod nebem, spojila se s hvězdami a jich jasné oči ještě světleji zazářily.

Hudec stál pod hradem, v stínu kaštanu, a očekával svou nevěstu. Noc jej ukrývala. Z hradu vyšel nebeský zjev, bílá nevěsta. Temná noc a stinné kaštany skryly ji v svém náručí.

„Tak pozdě přicházíš, drahý můj! Kdybys věděl, jak ubledlé a suché jsou mé líce a jak jsou vyplakané moje oči. Hleď, zasnoubili mne nemilovanému muži tlustému baronu!“

Hudec byl však veselý a zvonivě se zasmál.

„Ubohý, tlustý baron! Až v lese jsem slyšel, jak hlasitě pil a kterak chrápal, když usnul pod stolem. Řekni mi, nevěsto má, proč bledla tvá líčka a proč plakaly tvé krásné oči? Což jsi neslyšela mých písní, což nebylo v tvé lásce tolik důvěry, abys mne třeba již na prahu kostela čekala s radostným srdcem?“

„Ó, drahý, tolik lásky bylo v mém srdci, že již v něm nebylo místa pro důvěru. Tak daleká byla tvá píseň a baron byl tak blízký! Kdybys dnes večer, miláčku, nepřišel, šel bys již zítra na můj pohřeb, když jsi se mnou nechtěl před oltář. Kde máš koně a vůz?“

„Vždyť není na spěch, noc je ještě dlouhá. Navečeř se a pěkně se rozluč s otcem i ženichem, ať na tě nevzpominají se zlobou. A dobře se opatří, teplé se oblec, aby ti nebylo chladno, až pojedeme lesy. S hradem se však neluč, ani se neohlížej, až překročíš jeho práh, aby tě srdce nebolelo, aby tě hrůza neobešla. A teď se připrav jak se nevěstě sluší, vesele otevři oči, s veselým úsměvem pozdrav hosty; oslaď jim poslední hodinku,

ubohým hostům. A když uslyšíš moji píseň, vstaň a přijď.“

Tak vstoupila nevěsta do dvorany, mezi opilé svatebčany, před opilého ženicha, který klesl před ní na kolena a líbal lem jejího roucha. Za malou hodinku zavzněla pak z lesa veselá, vítězná píseň, blížila se bleskurychle, jako by ji přinášela letící bouřná oblaka. Hosté pohlédli na sebe a zbledli hrůzou.

Nevěsta zmizela ze sálu; hledaly ji ztrnulé oči, ale nenašly jí; otevřenými dveřmi vanul ledový vítr. Ali paša chtěl vstáti, ale nemohl; na ramennou, rukou i nohou jakoby mu ležely těžké okovy; chtěl vykřiknouti, ale nemohl; hrdlo jako by mu železná ruka svírala.

Na prahu objevil se silný člověk, veliký a tmavý. Hlavou dosahoval stropu, černé oči svítily mu ze zkamenělého obličej.

„Zdráv buď, Ali pašo!“

Nikdo neodpověděl; sto očí plných hrůzy naň ztrnule hledělo.

„Ali pašo, proč nás nepřivítáš? Proč nás nezveš za pokryté stoly mezi svatební hosty? Schráníl jsi a skrblil pro nás, abys nám připravil dobré časy krále Matyáše, které jsi nám sliboval. Teď jdeme rozdělit se s tebou; jdeme pro svůj spravedlivý podíl.“

Ali paša neprosil o milost. Seděl za velikým stolem, s hlavou na zad zvrácenou, s rukama na kolenou. V tváři byl bledý, oči měl široce rozvřené. Ústa však se smála zpupně a zlobně jako rozšklebené dásně lebky. Tak se smával Ali paša, když se díval okny na rozsáhlá pole a zelené louky.

„Hej, otroci, už jste se nabažili matyášování?“

Neprosil Ali paša, ani neslyšel jak poutník hovořil.

„Jdeme si pro svůj podíl. Ty jsi svůj již prohrál, propil. Co zbylo ještě, to je naše všecko, i ten snubní prsten na tvé ruce. Naše jsou to stavení, naše jsou pole, naše jsou louky, naše jsou i lesy. Dopanoval jsi!“

Neslyšel Ali paša, ani necítil, když se mu náhle na čelo rozevřela rudá studánka, z níž stékaly praménky horké krve zvolna a líně přes oči po lících. Na jeho ústech zkameněl zpupný a zlobný úsměch.

„Hej, otroci, už jste se nabažily matyášování?“

Světla v sále zhasla. Hosté tápali rukama ve tmě a supíce padali. Dveřmi i rozbitými okny hučel víchr. Černé mraky letěly nebem, na východě vstávala krvavá záře.

Budila se ves, celá dolina budila se v divoké radosti; černé zástupy zvedaly se ze země a klopytaly do kopce. Zástupy nemotorných otroků, kteří se potáceli jako v polospánku, neboť stále cítili ještě železné okovy na rukách i nohách. Dokořán se jim otevřely bohaté sklepy, otevřely se veliké sudy, a víno teklo v potocích; padali na kolena, pili v dlouhých doušcích; až zpiti zůstali ležeti. Svitila jim dvojí pochodeň: ranní záře, která prosvítala oblaky a silný plamen, jenž rudým pláštěm ovíjel hrad Ali paši. Tu a tam rozlhnul se rudý plášť a jim bleskla zčernalá mrtvola nějakého hosta, valila se kopcem dolů a odkutálela se někam v dolinu. Zjevil se baron Petr, ožehnutý, omámený, bez vousů a kabátu; skočil k potoku, lehl na břich, rozestřel ruce a řil

a pil, až Bohu lito. Když vstal, otřel si ústa dlaní, ohlédl se po okolí a volal opilým hlasem:

„To není pěkné, Ali pašo, že nám topíš o svatém Jakubu.“

Potom lehl a usnul. Spali i sedláci, leželi v blátě a ve vině jako snopy, když je víchř po nivě rozmetá. Tak spali až do večera. Večer pak přišli bířici, sebrali je, jako dítě sbírá pod stromy ospalé chrousty, a svázali je ještě na poli spící, vyskající ještě v krásných snech.

„Matyáši, ó Matyáši! . . .“

V té době jel lesem na bílém koni mladý hudec se svou nevěstou; jel na bílém koni a v náruči držel svoji mladou, krásnou nevěstu, jako král Matyáš Alenku.

To je ta pověst o žalostném zahynutí Ali paši, již vyprávěl Marku roztrhaný a bosonohý poutník.

V.

Marko poslouchal v polospánku. Nebe se vyjasnilo, tenké, sivé oblaky letěly proti východu, nad horou zasvitla záře. Z mokré půdy voněly bílé výpary, z hluboka dýchala nasycená, odpočatá země.

„Co bylo s poutníkem?“ ptal se Marko z dřímání. Rozespalyma očima neviděl již roztrhaného, ubohého člověka, který před ním stál celý se chvěje, hluboce skloněn, jako ubohý stařík nad žebráckou holí.

„Co bylo s poutníkem?“

Vzdychl hlasitěji, usínal a zdálo se mu již ve snách, že se před ním kolébá bradatý, skloněný

stařec, poutník bez klidu, Ahasver. Přešlapuje nad poutnickou holí, dlaní oči stíní a hledí k zlatému východu.

„Rozednívá se a moje pout je ještě daleká. — Ó Marko, poutník naložil kříž na svá ramena, těžký, silný kříž, jako by si jej byl vytesal. Odpušť mu a modli se za jeho ubohou duši!“

Viděl Marko jako ve snách: Plamen na kopci, rudý, vysoko šlehá, až k nebi dosahuje. Z plamene, z černého dýmu vynořil se člověk; hrůzoplňné jsou jeho oči, jeho líce je bledá, znetvořená. Na tvářích i rukách krvavé skvrny, oheň jich nevypálí, voda jich nesmyje. Vynořil se z plamene, klopytal po křoviskách a výmolech v dolinu; černé dýmy, dlouhé, černé ruce vztahovaly se za ním, ovíjely jej. Skláněl hlavu, rozvíral ochablé ruce prose o milost. Zahučel plamen, zakvílel ve větru, jizlivý řehot rozletěl se dolinou, zahalil poutníka jako v žhavý, dusivý dým, srazil jej běžícího k zemi; „Hej, otroku, už jsi se nabažil matyášování?“ Vstal omámen; v té chvíli celý se shrbil, tvář mu opadla a jeho chvějící se nohy vypověděly mu službu. Naložil si na svá ramena kříž, který si sám vytesal a vydal se na cestu nekončnou. Naposled uviděl Marko rozespálýma očima, jak se jeho černý vysoký stín zakolébal na dalekém kopci a utonul.

Marko usnul a když se vzbudil, svítilo již slunce vysoko na nebi. Vstal, promnul si oči a udiveně se rozhlédl.

„Hle, celou noc jsem přespal, i celé pěkné jitro. A jaké divné sny jsem měl — Bůh ví, byly-li to vůbec sny. Na slámě je znáti, že tam ležel člověk. No, Bůh buď s ním a smiluj se nad jeho duši! Byl to veliký zločinec.“

Příjemně a teple svítlo mu slunce ve tvář když sestupoval v dolinu. Těšil se z pole, jaké bylo mladé a svěží; teprve setřáslo se sebe rosné své sny a Marko je vesele pozdravil zářivýma očima. Les se byl již dávno probudil, bujarý a veselý zašuměl, zasmál se při vzpomínce na bouři, která mu rozcuchala kadeřavou hlavu. Marko smekl a pozdravil jej pěkně. Věděl tulák, co se sluší.

Putoval dále; tam zahrál svatebčanům, onde opilcům; tam obědval, jinde večerel, spal, kde se mu hodilo a dobře se mu vedlo.

„Jak daleko bydlí můj strýc,“ zastýskal tiše Marko, když byl znaven. „Rád si člověk odpočine, rád ulehne v měkkou postel. I bílého chleba a dobrého vína se někdy zachce. Kéž by mne již uvítal na svém prahu můj bohatý ujec!“

Přišel Marko do vsi tiché, nepřívětivé. Sedláci pracovali na poli; nuzně byli oblečeni, všichni sehnutí, jak starci znavení, hleděli zamračeně a nikdo neodpovídal na jeho pozdrav.

„Co, zde máš svůj domov, strýče?“ podivil se Marko. Zeptal se starce, který mu šel vstříc, zeptal se ženy, která seděla na prahu; potom se pokřížoval a pomodlil se otčenáš.

„Bůh ti dej věčný mír, o Ali pašo, strýče můj! Třeba jsi byl veliký šibal a zločinec, přece se těším tebou a přece v mém srdci žije krásná vzpomínka na tebe. Proč bys jich nezotročil, když ti sami nabízejí ruce i hřbet? Proč bys nebral, když ti sami své košile metají k nohám? Bůh ti dej lehké odpočínutí, Ali pašo; nevinný a bez hříchů jsi umřel!“

Potom si vzpomněl na rozedraného, bosého poutníka a zle se rozzlobil,

„O, cikáne, proč jsi mne tak okradl? Hle, teď by tam na prahu stál Ali paša, vousatý, veselý můj strýc, pozdravil by mne, nakrmil a napojil jak se sluší a na konec by mně ukázal ještě svou krásnou dcerku, aby i mé srdce okřálo sladkou radostí. Byli by to znamenité dni — i mně by rozkvetla doba krále Matyáše. Snad bych se také oženil. Tak jsi mne okradl, cikáne, že teď stojím na cestě s harmonikou a nevím ani kudy a kam.“

Černé rozvaliny stály na kopci a hleděly v dolinu velikýma, bílýma očima plnýma zloby: Hej, otroci, už jste se nabažili matyášování? — Sedlák skláněl znavený hřbet a hleděl do země.

Marko zlostně odplivnul, potom si povzdychnul a rychlými kroky ubíral se z doliny v kraje, kam veselé slunce hojněji svítilo.

Chodil a chodil; tam zahrál svatebčanům, onde opilcům; tam obědval, jinde večerel, spal, kde se mu hodilo a dobře se mu vedlo.

Jednou, bylo již pozdní odpoledne, přišel Marko v mrtvou veš. Nikdy, nikde neviděl takových smutných, opuštěných krajin. Byla tam síce pole, ale tichá, jakoby zadušená, neobděláná, zarostlá bodlákem a plevelem. Cesty kostřaté, nevysypané štěrkem a nerozježděné, jako by na ně nikdy nevstoupila noha lidská. Na loukách a polích — leželo plno kamení jako by s nebe napršelo, bílé, ožehnuté kamení, jakého Marko na výslunných, kamenitých pasekách ještě neviděl. I ten les, jenž z daleka díval se na smutný kraj, byl tichý, uprášený. Ba i samo slunce, to slunce daleké bylo zaprášené, bezlesklé a zlobné. Odnikud nebylo slyšeti lidského hlasu.

Byl Marko celý skličný a stisněný, když stoupal do vsi. Chalupy prázdné, temné, rozpadlé. Dveře zavřené, okna zabeďněná. Divil se Marko a hrůza ho obešla.

„Hle, přišel jsem do zakleté vsi, Bohem ztrestané za veliký hřích!“

Šel mu vstříc stařec sehnutý nad holi, zastínil si oči jako před sluncem, pohleděl na Marka silně udiveně a rozveselen zvolal:

„Ó blaze mně! Blaze mně, že jsem po tak dlouhých létech uviděl opět mladost!“

I Marko se podívil.

„Nic se neďiv, milované dítě, a nech, ať se na tebe po libosti naďivám. Tolik let již minulo, tolik pustých, smutných, osamělých let, co jsem neviděl červených lící, bílých zubů a veselých očí.“

Stařec se naň díval a když se dost naďival, šel dále svou těžkou cestou.

„Ďíky tobě, o dítě milé, a mnoho štěstí na cesty!“

Politoval Marko starce, jež stáří zbavilo rozumu.

Šel dále. Na prahu seděla stařena a Marko se před ní zastavil.

„Ó kmotra, nevíte-li, kde je chalupa mé tety Agaty?“

Stařena pozvedla ztrnulé oči a celá tvář se jí rozjasnila.

„Blaze mně, že jsem po tak dlouhých letech uviděla opět mladost! Ty mladý, pěkný hochu, nechtěl bys vejíti v moji jizbu, abych tě uctila hrněčkem mléka? Jistě máš hlad a žízeň; vždyť na obuvi jest viděti, jakou dlouhou cestu jsi konal.“

„Bůh vám odplat, kmotro, ne, nemáš hladu ani žízně. Povězte mně, kde je chalupa mé tety Agaty. Tam je již pro mne stůl prostřen a postel odestlána.“

Stařena ukázala prstem a Marko šel. U cesty stála opuštěná chaloupka, tichá, spící. Dveře byly zavřeny, okna zakrytá; před prahem rostla tráva.

Marko otevřel a vstoupil do chodby. I v chodbě rostla tráva, na vlahých stěnách vyrážel mech, zapáchalo zde plisní a zpuchřelostí.

„Teto Agato!“

Zaskřípaly dveře a z jizby vyšla plaše stará, sehnutá žena, zavitá v sivém šátku. Obličej její byl celý vrásčitý a podivně bílý; i ruce měla bílé a silně se jí chvěly.

„Teto Agato, což pak mne již neznáte?“

Rozepla bílé, třesoucí se ruce a oči se jí naplnily radostnými slzami.

„O blaze mně, že jsem tě ještě před smrtí spatřila; sám anděl boží tě ke mně přivedl. Pojď jen dále do světnice ať tě napojím a nakrmím a ať ti lůžko připravím. Vždyť jsi unaven a noc je blízka.“

Vzala jej za ruku a vedla do jizby; pak pokryla stůl bílým ubrusem, jenž zapáchal stuchlinou, přinesla zaprášenou sklenici, chleba a pečení. Celá byla vzrušená, na tváře naskočily jí dvě červené skvrny, cupala s místa na místo, oči jí ožily a radostně svítily, s rukama nevěděla si rady. Marko jedl a pil a dobře se mu dařilo.

„Takovou mám z tebe radost, Marko! Odkud přicházíš? Kde jsi byl tak dlouho, že jsi se u mne, u mne, opuštěné stařeny, ani neohlásil?“

„O tetko, dobrá moje tetko, jsem hrozně znaven a rád bych již spal. Toulal jsem se světem,

širokým, veselým světem, tolik vesnic i měst jsem shlédl, že již mám ospalé oči.“

Zmocnila se ho opravdu hluboka únava, měkká a sladká, jako by byl až po krk ponořen ve vlahé vodě. Ticho a stuchlina opuštěného domku, mateřská vlivnost, které nikdy před tím neokusil, vřelá, laskavá slova, kterých nikdy neslyšel — všechno mu na duši lehlo jako těžká vůně a vše jej omámilo.

Spal již téměř, ba snil už, když ulehal do bílých peřin. Přivřenými víčky ještě zahlédl, jak se nad ním sklání bílá, vrásčitá tvář a jak jej bílá ruka žehná křížem na čele, ústech i na prsou. Usmál se ve snu, i jeho srdce se usmálo; sladká, veliká radost jím prochvěla, jaké ještě nikdy nepocítil.

„Dobře je nám zde!“ pomyslně si ještě a usnul.

Když se probudil, voněla již na stole vřelá káva v bílých šálcích.

„Dobré jitro, teto Agato!“ pozdravil Marko a z nenadání jako by světlý stín mihnul se mu před očima: Na stole kouří se vřelá, vonná káva, nad bílými koflíky sklání se úbělná tvář, tak milá, plná slitování, pramen šedivých vlasů svezl se na čelo; či byla to tvář? — Zachvělo cos srdcem Markovým, jako sladká vzpomínka, jako tichý smutek — zachvělo a uhaslo bez sledu.

Káva byla dobrá, chléb pomazaný máslem byl ještě lepší, teta Agata pak byla tak milá a přívětivá, že bys stěží našel osobu milejší a příjemnější. A přece nebyl Marko tak vesel, jak by se slušelo. Ve světlém, slunečním jitru zdála se mu jizba ještě pustší a osamělejší; jako dům zapomenutých, bezútěšně umírajících. Stěny sivé, zachmuřené jakoby uplakané, v koutě krucifix,

nad stolem bolestná Matka boží. Ruce tety Agaty byly bílé a vyzáblé jako ruce umrlce, i běl jejich lící byla mrtvolná běl.

„Pěkně je u vás, teto Agato, a přívětivě, laskavě jste mne, poutníka, přijala. Ale povězte mně, proč je ten kraj zde tak smutný a pustý, až se člověku srdce svírá. A proč je vaše milá jizba tak dusná a zatuchlá? To mi řekněte.“

Teta Agata zhluboka vzdychla.

„O Marko, jak by nebyl ten kraj pustý a smutný! Poslouchej, povím ti příběh. Pláču celou noc, když na něj vzpomenu. Pět synů jsem měla, pět mladých, pěkných hochů, oko se zajiskřilo, hleděl-lis na ně. Veselý život byl tehdáž v té chalupě, dnes tak opuštěné, veselo bylo v dolině, teď tak tiché a pusté; bohatě rodila tehdáž naše pole — neobdělaná a neúrodná teď odpočívají. — Večery jsou zde teď tiché — ale tehdáž výskalo se a zpívalo na kopcích, moji hoši, moji švarní synové zpívali a besedovali. Tu se mně rozstonal nejstarší syn, silně onemocněl srdcem. — Matko, nemohu zde více žítí, domov mi je těsný, mé srdce zatoužilo po cizině. — Plakala jsem a prosila, on však se vytrhl z mých rukou a šel a vícekrát jsem ho nespatriła. Za rok a den rozstonal se druhý syn, zle onemocněl srdcem. — Máti, nemohu již žítí v tom pustém a těsném kraji; půjdu za bratrem a vyřídím mu váš pozdrav. — A odešel i druhý syn a ani jeho jsem vícekrát nespatriła. Tak odešli moji synové a již se nevrátili; všichni moji švarní, mladí synové a zůstal mi jen nejmladší, útěcha a radost mého srdce. Sotva však uprchl rok, onemocněl i on. Tváře mu pobledly, sesmutněl a já celé dlouhé noci probděla a poplakala. Přišlo jaro; on si svázal tlumok,

oblekl sváteční šat a chystal se na cestu. Po kolenu jsem se za ním plazila až k prahu, ale on šel, sotva že se ohlédl a ani jeho jsem vícekrát neuzřela — Proto je teď tak pustá a tichá, má opuštěná chata.“

Poslouchal Marko a celý se hrozil té opuštěnosti; vstal by a odešel by bez pozdravu. Bylo mu, jako by za tmy přišel na hřbitov, odkudž právě plaše vyběhli lidé, kteří mrtvého doprovázeli; a těžká, železná vrata zaskřípala a zavřela se za ním.

„Bůh mi tě poslal, Marko, k útěše mému opuštěnému srdci. Zůstaň u mne a dobře se ti povede; ničeho u mne nepohřešíš, ani vína ani bílého chleba ani pečeně. Když tak přede mnou sedíš, zdá se mně, že jsi můj nejmladší syn, potěšení mých očí.“

Strach Markem zachvěl a smutno mu bylo, ale pomyslíl si: „Rád sobě člověk odpočine; proč bych zde nezůstal, když jsem unaven?“

Tak i na jeho srdce lehla tenká pavučina, tenká vrstva prachu a plísň.

Marko odpočíval. Toulal se, ležel, lenošil, jak se mu líbilo. Jen ruku natáhl a hned měl vše, čeho se jen srdci zachtělo a nač si pomyslíl ve své lenosti. Pomalu se začal spravovat; tváře se plnily a zaokrouhlily, ruce mu pomalu tloustly a zbělely jako ruce divčí. V chůzi se vypínal a kolébal jako nějaký starosta a kouřil z dlouhé dýmky. Uvažoval o všem a dospěl k tomu, že se mu tak dobře ještě nikdy nevedlo.

Ale třeba že se mu tak znamenitě dařilo, na dně srdce hlásila se přesycenost nudou a on vzdychaje často vzpomínal na všechnu sladkost a příjemnost tuláckého života. Žalostný pohled upřel

na harmoniku, která ležela v koutě zaprášená a zapomenutá. Ale nedotekl se ji. Věděl, že při prvním jejím zvuku opadla by mu líce a mocná touha vzbudila by se v jeho srdci. V těch písničkách, které spaly v chudém tom nástroji a které čekaly na nové probuzení, v těch byl pravý jeho život, který tak cikánsky teď zapíral.

Proč by se člověk chlubil svým dobrým bytlem, svou nečinností, když není nikoho, před němž by vstoupil a jemuž by řekl: „Já jsem Marko, kdo pak jsi ty?“ Ó, lenost je sladká, když před dveřmi hlučí práce a námaha, krásné je být sytým, když žebráci stojí na prahu. Ale jak by mohl člověk se radovati, když lenoší z povolání neb dobrovolně, jak by se mohl těšit ze své syté spokojenosti, když nikoho není, aby mu ji záviděl?

Zívnuł Marko a nesměle sáhl na harmoniku. A při prvním jejím zvuku opadly jeho líce.

Teta Agata se přestrašila.

„Co je ti, Marko, že tak smutně hledíš? Což se ti už u mne nelíbí, což nemáš všeho dost, po čem jen srdce zatouží? Řekni, čeho si přeješ a hned ti vše udělám.“

Marko jen zavrtěl hlavou a neodpověděl. Srdce mu onemocnělo velikou touhou. Šel na cestu, na pole. Jako by umrlčí rubáš vznášel se nad celou dědinou, sivý a těžký, že jím ani slunce nemohlo prosvitnouti. Živý člověk, zcela osamělý, odcizený světu i životu sám chodil po rozsáhlém hřbitově; ani se zasmáti nesměl, ani hlasitého slova pronést nemohl, aby nevzbudil mrtvých. Usedli v temných jizbách staří, shrbení, zamračení a divili se, když šla mladost okolo; stáli na prahu schýlení, s kleslými koleny a zdravili tlu-

stého Marka jako nebeského anděla. Uplivnul by si Marko, kdyby se slušelo na hřbitově plivati.

Smutným, zamžným očima díval se na pole, na trávníky. Tam ležela země, úrodná, toužící po semeni; a nebylo nikoho, kdo by se s ní v lásce sdružil; čekala tam matka a nedostala děcko, které by mohla kojiti. Stařena, předčasně zšedivělá, nevěrně opuštěná, chřadnoucí touhou.

„Oj, synové, moji švarní hoši!“

Díval se Marko celý sesmutnělý a přemýšlel o svém životě.

To byla ona veliká chvíle, kdy uviděl Marko své srdce jako by před ním na zemi leželo a kdy je poznal.

„Není veselí ani v hladu ani v sytosti. Není v putování, není v odpočinku. Ruce se práci vyhýbají a lenost je znavuje. Srdce mé touží po radosti a v radosti teskní. O já, Marko, ubožák!“

Ještě byly jeho ruce okrouhlé i líce byly dosti plné a již se Marko rozplakal a nechutnalo mu ani jídlo ani pítí.

„Povězte mi, teto Agato, jak se to stalo, že mému bratranci, vašemu nejmladšímu synu, útěše vaší, onemocnělo srdce?“

Teta Agata zaplakala.

„O Marko, i ty již stůněš, poznávám ti na tváři. Ale Bůh mi tebe poslal a já tě nepustím!“

„Jak se to stalo, teto Agato? Slyšel jsem v noci, a ne ve spaní, jak hovořil můj bratranec, váš nejmladší syn. Oslovil mne a podával mně ruku.“

Ulekla se tetka Agata a rozepíala ruce.

„Neposlouchej ho, Marko, neposlouchej slad-

kých bájí, ať ti nezmámí lehkověrné srdce. I já jej viděla a byl celý bledý.“

Nemohl Marko spáti v měkkých peřinách a hovořil se svým bratrancem, který přicházel v noci k němu na besedu, bledý a veselý.

„Proč jsi tak bledý?“ ptal se ho Marko. „Což se ti nevede tak dobře jako mně u tety Agaty, tvé matky? Což nemáš všeho dosti: jídla, pití a měkké postele?“

Zasmál se bledý host.

„Všeho mám dost, Marko, a daří se mně tak znamenitě, jako se tobě dařilo, když jsi byl ještě tulákem a hudcem. Chleba mám dost: od žádného prahu mne nevypudí; pití mám, mnoho-li si jen přeji: dobří lidé jsou pijani; a moje postel je tak prostorná a měkká, že bych ji nezaměnil za žádné peřiny; Bůh sám mi jí každé jaro vystele. O Marko, jaká sladká je touha bez cíle!“

- Teta Agata zavřela všechna okna, uzamkla všechny dveře; bledý host však přece přicházel, klíčovou dírkou, měsíční září, jež svítila na postel.

„Marko, nestydiš se? Venku je taková krásná, teplá noc a ty se paříš v těch teplých, zatuchlých peřinách a zahanbujes celý svůj cech i rod, místo abys pověsil ranec na hůl, vydal se na cestu a zavýskl v tu krásnou, teplou noc!“

„Odpusť, nehněvej se!“ vmlouval se Marko a zastyděl se. „Byl jsem unaven, tak jsem si jen trochu odpočinul. Harmonika leží na lavici a čeká již na mne, i ranec mám již připravený.“

Teta Agata spala přede dveřmi a hrůza jí sahala v srdce, když slyšela Markovy hluboké vzdechy a jeho zajímavá, nesrozumitelná slova. Ještě nezmizely mozoly s jejích kolenou, jak se za ním, necitelným, plazila k prahu a jak prosila:

„Zůstaň, radosti a útěcho mého srdce!“ Ještě se rány nezhojily a již znovu krvácely.

„Zůstaň, Marko, nepustím tě! Pláčem by osleply mé oči a srdce moje by vykrvácelo!“

Neslyšel Marko jejich slov, neviděl jejich ran, ba ani na ně nemyslí. A bledý host se smál; klečela před ním a on se nad ní nesmiloval.

Naslouchal Marko písni o touze, která zpívala v jeho srdci.

Tak zněla:

„Opusť otce i matku a pojď za mnou! Lehko se poslechne tomu, v jehož srdci plno utrpení a hořkosti; kdo nemá chleba ani vína ani měkké postele; komu nezbraňují matčiny slzy ani krásné oči milenčiny. Tomu se lehko jde, ale skrovné jsou jeho zásluhy před Bohem. Ty však, jenž jsi sytý a tlustý, jenž zasedáš za pokrytým stolem s plnými sklenicemi, ty, který si hoviš v měkkých poduškách, ty, jehož střevice smáčeji mateřské slzy a jemuž se ovíjí kol krku bílé ramię něžné děvušky — ty vstaň, na cestu se vydej bez rozloučení a beze smutku závyskej, když tvoje máti nahlas zapláče! To je touha. Nechoď za ní, když je krásná, teplá noc, ani když je tvé srdce klidné, bez bázně, nechoď tudy, kde jsou rovné cesty a široké mosty. V dešti a bouři se vydej na cestu, vyskoč z teplé postele hrůzám a svízeľům vstříc, slézej a padej po kamenitých kopcích, broď se šumícími potoky a výskej, když ti lijavec zbičuje tvář a rozhalí prsa! To je touha. Ó, vždyť není poutníkem ten, kdo nemá domova, není ubožákem, kdo nemá bohatství! Ty jsi poutník, kdož s hrdým srdcem opustil's a zapřel's svůj teplý domov. Ty jsi ubožákem, kdož jsi bohatý, ale své bohatství s posměchem zahodil's do pří-

kopa! Ty jediný hoden jsi touhy, ty jsi její pán i její sluha, ty ji vodiš, kam ona tebe vodi. — Kam tě vede? Kam zamířila tvoje pevná, smělá, tvrdě okovaná noha? Zasměj se a zavaž si oči! Není pravým poutníkem ten, kdo vytknul si cíl, jeho srdce je churavé a zbabělé; putuj bez cíle a bez konce a nepřej si odpočinku; odpočinek je smrt. Smrt je odpočinek: ulehneš, zavřeš oči a již jich neotevřeš. Dosáhl jsi svého sladkého cíle. — To je touha.“

Marko naslouchal a srdce jeho silně se vzdouvalo.

„Proč nespěchám? Proč ještě váhám?“

Podíval se oknem: světlá, bílá záře měsíční rozlévala se nebem.

„Pěkně by se putovalo v takové noci, ale zásluha před Bohem a Matyášem byla by skrovná. Třeba vyčkati, až se jasné nebe potáhne mraky, až bouře zaburácí.“

Dveře zapraskaly.

„Proč nespíš, Marko?“

„Jak bych mohl spáti, teto Agato, když je venku taková krásná noc a když mne srdce bolí!“

Vešla do jizby, celá bílá, usedla k němu na postel a hladila mu ruce i tvář.

„Zavři oči, Marko, spi tiše, ať se uklidní tvé srdce. Zakryji okno, aby ti měsíc nesvitil na podušky; nech, ať má ruka spočívá na tvém čele, aby utichly nepokojné myšlenky.“

Marko však i zakrytým oknem viděl jasnou měsíční noc a jeho myšlenky toužily a stenaly pod bílou rukou tety Agaty. Vzdychal v polo-snění.

„Teď jsem tě poznal; pohlédl jsem ti do tváře a poznal jsem tě. Ty země, zemičko, matko, kterou

jsem jednou s lehkým srdcem opustil, tys rozevřela po mně náruč, abys mne přižehla na svá prsa na věky! Ale já nedbám o tvou lásku, znavuje mne; nevidím tvých slz, matko a necítím tvé žalosti. Taková nelitostná je tvá láska, takové nesrdečné tvoje smilování: nech mne mladého, toužícího, ať se vydám na cestu do světa, ať vyhledám krále Matyáše! — Poznám tě, když jsem uviděl tvou tvář rozoranou, rozkopanou; jen smutek a opuštěnost vyorá teď brázdy do tvých líc, jen slzy ji budou napájet; nezasvitne již pluh v slunci, nepadne teplý dešť ani ranní rosa; tesknit budeš, vdovo bez dětí, a nebude nikoho, kdo tě potěší v tvém hoři. — Propusť mne, i já již spěchám!“

Vzbudil se a zachvěl se chladem. O podušky opírala se teta Agata; její znavené, uplakané oči pevně byly zavřeny — spala. Vitr rozevřel okno, lomcoval dveřmi. Měsíční záře pohasla, rychlé, šedé mraky hnaly se nebem.

„Je čas,“ pomyslnil si Marko a oblekl se.

„Nepustím tě!“ vzdychala ve snách teta Agata.

Vešel do velké světnice, vzal harmoniku, ranec a hůl. Nikdy se mu zde nezdál vzduch tak prosycený plísní a mrtvolným puchem jako tuto poslední noc. Vitr fičel jizbou, otvíral okna a dveře, ale těžký vzduch se ani nepohnul; kdybys rozsvítil svíci, hořela by klidným plamenem.

Necítil Marko lítosti ani když se ohlédl po bílém stole a po měkké posteli. Veselý byl a nohy měl tak lehké, že by se roztančil. Venku se blížila bouře. Šedé mraky ukazovaly mu cestu, vitr houkal dolinou a volal jej: „Proč nespěcháš, proč váháš?“

„Tož s Bohem, teto Agato a Bůh vám odplat všechnu vaši lásku i dobrotu.“

V polospánku, s rozevřenou náručí, s ustrašenými očima prosila teta Agata.

„Zůstaň, ty můj jediný, ty poslední! Zůstaň, ať tě krmím a napájím, ať ti stelu měkkou postýlku. Hleď, tak bych ráda své srdce dala a není nikoho, kdo by přijal můj dar. Tak ráda bych kojila svými prsy a není nikoho, koho bych k nim přivinula. Zůstaň!“

Neviděl Marko jejich slz, necítil jejího hoře, protože toužící srdce nezná smilování. Rychleji běžely mraky, vítr volal, i tam za horou cos přidušeně volalo.

„S bohem, teto Agato!“

Přivinula se k němu, uchopila jej pevně za obě ruce.

„Zůstaň, neodcházej, venku je bouře a mrazivá noc!“

„S bohem, teto Agato; proto jsem se na cestu vydal, že je venku bouře a mrazivá noc. Už mne to volá tam za horami; s bohem!“

Nohou odstrčil dveře a vykročil do noci; mrazivý vítr plesknul ho do tváře.

„Zůstaň!“

Zasténalo, zaplakalo to z hrobu, ale Marko vesele vydal se na cestu. Posledně ohlédl se po dolině, po hrobě, a posledně se zachvěl: přes celou dolinu lež la mrtvola; po bílé tváři chvěly se stíny, do nebe ztrnule hleděly její skelné oči. Takové lásky i slitování plné byly ty oči, i ve smrti dary nabízející; taková sladká byla ta rozkopaná, opuštěná tvář a tolik se zvedaly její uschlé prsy. Ležela

mrtvola přes celou dolinu, od východu až k západu sahaly její roztažené ruce.

Marko pospíchal v zlovlný víchr.

VI.

Celé noci putoval Marko; prozpěvoval s větrem, smál se dešti, výskal a rozmlouval s hromem. Tři noci putoval bez odpočinku i celé tři dny, tak lehké a odpočinuty byly jeho nohy a jeho srdce toužilo po putování, po neklidu, po hledání. Dokud se neznavilo: to jeho srdce, které nikdy nepoznalo štěstí, které v zahálce lačnělo po práci, v práci vzdychalo po svátečním odpočinku, na cestě přálo si oddechu, v odpočívání toužilo do dálky.

Znaveno bylo jeho srdce, k zemi jej sklánělo a Marko zaslechl zbabělou otázku: Kam? Otázku neznámou poutníku. Kde je konec, kde je dychtěný cíl? Otázka, která je hanbou každému živému člověku.

„Ó, kde jsi, mocný, dobrotivý králi Matyáši? Kde jsou tvé veliké sály, meči okrášlené? Kde jsou tví chrabří vojáci, opírající se o dlouhé stěny s hlavami na prsou svěšenými, spící, o velikých bojích snící? Kde jsou tvé prostranné chlévy, v nichž dřímají jiskrní vraníci a čekají, až si poskočí po dolinách? A kde je onen široký stůl, za nimž ty sedíš: hlava ti spočívá v dlaních, dlouhé brvy skloněny na licích, bílá brada ovíjí se kolem stolu. Ó, kde jsi, králi Matyáši, a kdy vzejde tvůj veliký den? Polovinu své mladosti přežil jsem v touze, půl světa jsem přechodil bloudě, doufaje — a přece jsem tě nenašel. Oznam mně, kde jsi, ať se mně srdce nerozstůně žalostí i zoufáním!“

Tak smutnil Marko a již vzpomínal, jaký byl nevděčný k dobrotivé své tetě Agatě, vzpomínal na pokrytý stůl a na měkké podušky.

„Kterak jsi mne jen omámil, jak jsi mne zle oklamal, ty bledý hoste! Moje líce byly již plné a okrouhlé a moje srdce bylo líné a pohodlné, a tu jsi ty přišel a zazpíval jsi mně takovou píseň, jaké nesmí uslyšeti člověk křesťanský. Jak jsi mne zle ošidil, ty rozpustilý větre, který jsi zaklepal na mé okno a vyprávěl mi bajky, které nejsou a nikdy nebyly pravdivé, nýbrž vyíhané do poslední písmeny! A ty, ty srdce nerozumné, tys uvěřilo!“

Kál se Marko, jako se kál již mnohokrát, neboť při pokání vždy mu bylo lehčeji, ba cítil i příjemnou, měkkou sladkost, když přemýšlel o svém neštěstí a o své opuštěnosti. S lítostným srdcem a těžkým svědomím, s pověšenou hlavou těžce Marko stoupal do vrchu a přišel k chatě, která osamělá visela na svahu. Na prahu seděl stařec, téměř stoletý, hlavu opíral dlaní a veliká žalost mluvila z jeho tváří.

„Pozdrav Bůh, otče!“ pozdravil Marko.

„Blaze tobě, který jsi mladý!“ odpověděl stařec a hluboce vzdechl. „Blaze tobě, jehož ruce jsou mladé a silné!“

Ohlédl se stařec na pole, které se pyšnilo v dolině pod světlým sluncem, jako děvče o svátečním dnu a oči mu zaslzely.

„Moje ruce již nemohou, už ani motyky neudrží. Tam je pole, hleď, jako by na mne čekalo a moje ruce již nemohou. Jsou tam moji synové, hleď, i moji vnuci tam jsou. Vesele si zpívají a pot jim teče po líci! Smutný je život, smutný bez práce. Ó, kdy už necitila má tvář sladkého potu.“

Smutný je život, smutný bez práce. Proč žiješ? Nejsi ani lavicí, ani stolem, k ničemu se nehodiš; prach, který se bez potřeby se země smetá; v sobotu přijde děvečka a vymete ho. Kdyby už přišla boží děvečka! Abych se modlil? I Bohu se protiví stále modlení zrozené z lenosti a z nudy; co bych ho obtěžoval? Těžký je takový život, život bez života. A tam dole se svítí moje krásné, pyšné pole; nesestárlo, ještě stále podobno je nevěstě. Ó, blaze tobě, kdož jsi mlád!“

Marko svěsil hlavu. Sám nevěděl, co jej v srdci zabořilo; zdaž to byl stud nebo pokání, nebo stajená, bolestná radost. Svěsil hlavu, neodpověděl a šel dále. Na vrchu se ohlédl a srdce se mu divně stisklo. Stařec se zvedl; skloněný byl až k zemi, nohy se mu třásly a vrávoraly. Pomalu, opatrně, opíraje se o dvě hole slézal dolů, zahrnul v levo k poli, které jej vítalo veselým, slavnostním úsměvem. Odpočíval, hleděl na ně očima plnými touhy; dlouhá to byla cesta, předlouhá starci; přes sto sáhů. Vrávoral, hluboko schýlený; došel k brázdám, u první padl na kolena a čelem se dotýkal teplé půdy. Rozepial slabé, třesoucí se ruce, objal ji, po měkkých, teplých licích ji pohladil svou mladou nevěstu. Sklesl na kolena a již nepovstal, rozepial ruce a již jich nesložil.

Marko stál, jako by se před ním děl zázrak, smekl, sklonil koleno, jako při pozdvihování. Srdce se mu sevřelo a ani sám nevěděl zda studem či pokáním, neb utajenou, bolestnou radostí.

Šel dále, znaven, nevesel, bez touhy; v lese jej překvapilo šero. Jako raněný shroutil se Marko na tvář a zavzdychal. Nikdy ještě za své dlouhé cesty nepocítil tak silné žalosti.

„Kde jsi, moje mladosti? Jak jsem tě užil, co jsi mně zrodila? Neplodná, na vždy ztracená, vržená přes plot jako kámen ze záhonu! Kam mne vedlo moje důvěřivé, lehkověrné srdce? Na pravo, na levo, sem, tam, do předu, zpět po této cestě — jako děcko, když běží za motýlem. Kam jsem zaměřil, co jsem hledal? I kámen zná svou cestu, když se kutálí v dolinu, i list ví, kterým směrem jej zanese vítr a že za bouře nepoletí k jihu. Mluv, mé srdce, kam jsi sobě zaměřilo, když jsi tolik výskalo? Mluv teď, když jsem ti tolik důvěřoval a tolik tě poslouchal, jak jsi rozkázovalo.“

Poznával svou lenost a lehkověrnost a vzdychal stále hlasitěji a horké slzy tekly mu po lících.

„Co jsi mi dalo, srdce, za mou poslušnost? Ani útěchy jsi mně neposkytlo v těžkých hodinách; tehdy jsi se skrylo a nehlásilo se ke mně. Kdybych tě byl neposlouchal, kdybych byl jednal dle rady svého otce a druhých rozumných lidí, jak by se mně dobře a příjemně vedlo! Tam byl můj dům, takový útulný a pěkný: za sklenici vína jsem ho prodal. Prostranná pole a bujné louky — vše bylo moje; byl bych si ještě přikoupil nějakou lichu, nějaký trávník; snad bych už dnes byl starostou; s dlouhou dýmku v ústech pyšně bych si vykračoval a sousedé by mne uctivě pozdravovali. No, vše je ztraceno, pod okap hozeno! S bohem, můj pěkný, útulný domku, s bohem na vždy! — A přišel jsem ke kmotře, k poctivé a dobré ženě; byl bych tam zůstal za čeledína; pracoval bych a šetřil, kmotra by umřela, po ní kmotr a vše by bylo moje, dům, pole, louky, les; konečně bych se byl i oženil, stal bych se starostou, neboť jsem

Marko, a dnes bych pyšně vykročoval s dlouhou dýmku v ústech a sousedé by mne uctivě zdravili. No, v noci jsem utekl jako zloděj, ani s bohem jsem nikomu nedal. Vše je ztraceno: bohaté dědictví, hezká nevěsta i veselé starostování. — A ty, o teto Agato, plná smilování a dobroty, jak jsem tě zle zranil! Do smrti bych byl jedl a pil u tebe, třeba mne to nudilo, spokojeně bych tloustl a ničeho si nepřál, než aby mne v sladkém spánku pod jabloni mouchy neškádlily. No, utekl jsem, hlupák, utekl v bouřlivé noci, ani jsem nevyčkal, až cesty vyschnou a nebe se vyčásí. — Co je teď mým údělem? Věčná pouť, neustálé bloudění po světě, hořká lítost. Ó srdce, vrať, cos mně vzalo!“

Tak toužil Marko a vzdychal, až usnul. Košaté buky šuměly nad ním; větve se chvílemi zakývaly, rozdělily a jimi prosvítl kousek jasného nebe, hvězdami posetého.

Usnul Marko a ve snu, stále ještě vzdychaje, vydal se na divnou pout. Noc se náhle vyjasnila, bukové kmeny byly průzračné jako by byly skleněné, a jimi i větvemi svítilo bílé denní světlo, což bylo skoro divné, neboť slunce nebylo na obloze ani oblaka, která by ho zakrývala. Marko však se nedivil, vše se mu zdálo přirozené. Šel hbitě, spěchal; cesta, po níž kráčel, byla pěkně uhlazená. Ještě si zavzdechl, ale jeho srdce bylo již veselé, utěšené.

„Jak nerozumně jsem naříkal, jak mnoho jsem křivdil svému toužícímu srdci! A byl jsem již tak blízko u pravé cesty, zrovna u cesty jsem dřímal! Vykročím-li rázně, dojdu tam ještě do večera. Oj, teď buď s bohem, ty opuštěný dome, s bohem kmotro, s bohem teto Agato! Teď vim,

kam spěje moje cesta; nadarmo netoužilo moje srdce.“

Přišel na vrch, na místo porostlé košatými světlými buky, na vršku s temnými jedlemi. Cesta ztratila se mu u nohou, ztrácela se v hustém podrostu a křovisku. Marko se nezalekl; ale nezvyklým, plachým a sladkým očekáváním zabušilo mu mocně srdce.

„Stojím na prahu; co bych čekal? Bůh sám mně okázal cestu.“

Sotva vstoupil v temné křovisko, otevřela se před jeho očima vysoká a široká skalni sluj, tak prostorná, že by jí lehko projel jezdec, kdyby se trochu sklonil.

Marko si ani netroufal dále; sluj byla temná, jen z veliké hloubky probleskovalo bílé světélko. Stál na prahu, a strach i podivný chlad stáhl mu srdce.

„Tak je zde ticho, ani dechu není slyšeti. Bůh ví, nejdou-li již pozdě, když jsem se tak dlouho bez potřebí klatil světem.“

Co tak stál a hádal, navykly jeho oči tmě a on uviděl vysoké, sivé stěny; voda vyhlodala si v nich tenké stroužky, od kamenitého stropu padaly veliké kapky.

Marko se zachvěl chladem.

„Tak je zde smutno, jako v hrobce. Bůh ví, nepřišel-li jsem pozdě.“

Jeho plachost rostla každým okamžikem v jeho srdci; stoupal po prstech, aby ani kroků nebylo slyšeti, aby nevzbudily spáče. Z veliké dálky svítilo mírné, bílé světélko, jako svíce u hrobu. Nic se neozývalo; jen kapky padaly neslyšně se stropu, jako v bezednou propast.

Chodba se rozdvojila, rozšířila a zabočila v prostornou dvoranu. O vchod opírali se dva vojáci. Hlavu měli hluboce svěšenou, ruce se opíraly o dlouhé sudlice. Podobali se oněm římským vojákům, které Marko vidával ve farním chrámě před božím hrobem; i takoví snědí a bradatí byli.

Marko zdvořile smekl a oslovil onoho vojáka, který stál na pravé straně.

„Odpusť, že tě ruším z dlouhého, sladkého spánku. Leč Bůh sám mně ukázal cestu a tu jsem přišel, abych uviděl krále Matyáše, spasitele našeho a optal se ho uctivě, zdaž se již neblíží jeho veliký den. Řekni mi, která chodba vede do jeho jizby a pověz, je-li dnes v dobré náladě, neboť nerad koho obtěžuji.“

Voják se ani nehnul, ani řas nezdvihl, stál, jako by byl z kamene.

„Neslyšel mne,“ pomyslí si Marko, „a jak se divně rozléhal můj hlas tou tichou dvoranou, až jsem se sám strachem třásl. Pevně spí, ani za století se nevyspal. Snad mně nezazlí, když ho hlasitěji oslovím, když se ho doteknu? Přicházím s poctivým úmyslem.“

Doteknul se jeho ruky, která objímala sudlici.

„Hej ty chrabrá vojine, co jsem ti udělal, že mně neodpovídáš? Což jsi se ještě nevyspal, když spíš již tisíc let? Bůh ví, protivilo by se mně tak dlouho spáti!“

Voják mlčel. Marko pozoroval s hrůzou, že mu velké kapky padají za krk, na ruce, na skloněnou hlavu; stékaly po lících na bradu, kapaly na zem; voják sebou ani nepohnul. Oči byly pevně zavřeny, přisná a tvrdá byla jeho ústa. Marko

vztáhl nesměle ruku a doteknul se jeho líci; byly tvrdé a studené, až se Marko zachvěl.

„Usnul a umřel; nevzbudí se již. Zatroubí truba o velikém dni, ale on jí neuslyší; pojedje kolem král Matyáš na bílém koni, on ho však neuvidí. I jeho oděv zkameněl; ani záhyb na jeho plášti se již nepohne, ani bys jej sekyrou nepřesekal.“

Sesmutnělý a bojácný vkročil Marko do dvorany. Veliká byla a prázdná, vláha stékala po černé stěně, kapala se stropu. O stěny opírali se vojáci v dlouhé řadě, před nimi ležely široké štíty, hlavy s těžkými přilbami klonili k prsům, ruce se opíraly o meče a dlouhé sudlice. Když Marko vstoupil, nikdo se nepohnul, žádný neotevřel oči, nikdo ani záhybem svého oděvu nezašustil. Neslyšně padaly se stropu kapky, jako v bezednou propast.

S odkrytým čelem, plachý a pokorný stál Marko u prostřed dvorany.

„Chrabří vojáci, druhové věrní krále Matyáše pána a spasitele našeho! Nezazlete, že vás vyrušuji z dlouhého, sladkého spánku, ale sám Bůh mne poslal, nehodného vyslance svého rodu, abych se podíval, abych se optal, jak se daří králi Matyáši a blíží-li se již jeho veliký den. Ukažte mi cestu a povězte, je-li v dobré náladě, neboť nerad koho obtěžuji.“

Vojáci opírali se o zeď a mlčeli; žádný ani brvou ani prstem nepohnul.

Marko se hrozně ulekl.

„Ó, řekněte mně chrabří vojíni, což vás ten dlouhý spánek tak zle omámil? Nehoršete se, ale věru se nesluší člověku křesťanu, aby nepřetržitě spal tisíc let a ještě snad více, a aby, byť i ve spaní, nepoděkoval na přívětivý pozdrav.“

Jak pak budete spáti, když zatroubí trouba; jak budete dřímat, když pojedou kolem král Matyáš na bílém koni? Veliká byla vaše udatnost, ale vaše lenost jest ještě větší!“

Nerozzlobili se spící vojáci, ani se neohlédli po Markovi. Stoupil k zamračenému, bělovousému, silně ozbrojenému starci a dotknul se jeho ruky. Jako z kamene byla těžká kožená rukavice, na hřbetu ruky byla vyhlodána hluboká, okrouhlá jamka a kapka za kapkou padaly do ní z černého stropu.

„Usnuli jste a nikdo vás již více nevzbudí!“ zavzdychl Marko.

Zatřásl loktem mladého, bohatě oděného zbrojnoše, ale jako by zatřásl kusem kamene: tvrdý, nehybný, pevně se zemí srostlý; obličej, plášť i zbraň pokrytou měl tenkou, světlou, kamennou vrstvou; mladé rty, stále ještě plné, se usmívaly, oči však byly pevně zavřeny.

„Což i ty, což i ty jsi zaspal?“ vykřiknul Marko. „Takový mladý, tisíc let spíš a nevzbudíš se, a není ti hanba! Jak povedeš koně svému pánu, králi Matyáši, když tě vyzve?“

Zbrojnošovy rty se usmívaly, ale nepohnuly se. —

Zkormoucen a sklíčen ubíral se Marko dále tam, kde svítilo bílé světélko. Blížilo se bílé světlo, ale nezaplápolalo, svítilo mírně, ospale — svička u hrobu. Na vlhkých stěnách po celé dlouhé chodbě visely silné štíty, dlouhé meče, kopí a sudlice; a na štitech, mečích i kopích, na všem světlá, vlhká, kamenná vrstva, tvrdá kůra, tenká jako paprsek světla.

Před jeho očima otevřela se veliká dvorana, vysoká a široká jako chrám. Temno bylo ve dvo-

raně; od stropu visela lampička; svítila mírným, bílým, mrtvým plamenem. I plamen zka-meněl. Kolem stěn stáli vojáci v dlouhých řadách, opírali se o dlouhé meče, hlavy hluboce skloněny k prsům. Tiše stáli, polozavřené oči upřeně hleděly k zemi, mrzuté a zasmušilé byly jejich tváře, hluboké, rudé rány jizvily se na čele i v zarostlých, snědých lících.

Uprostřed dvorany stál široký, kamenný stůl na oblém, hladkém kameni. Za stolem seděl král Matyáš sám na vysokém trůně. Lokty se opíral o stůl, hlavu o dlaň; dlouhé, sivé řasy tiše spočívaly na lících, sivé vousy ovíjely se kolem stolu; na hlavě měl čapku s dlouhým perem. O trůn opírali se dva zbrojnoši; s nepokrytou hlavou, v červeném oděvu, světlé vlasy v bohatých kučérách spadaly jim na ramena; spali.

Marko stanul před králem; hluboce se sklonil, klobouk držel v obou rukou, kolena se mu třásla uctivostí i pokorou.

„Nezazlí mi, králi Matyáši, spasiteli náš, že tě ruším z příjemného spánku. Přišel jsem k tobě, protože sám Bůh mně cestu ukázal. Ó, králi Matyáši, spasiteli náš, přišel jsem k tobě, protože je zle na světě. Rolník, tvůj věrný sluha, je velikým ubožákem; daně, povodně, sucha, krupobití, kněží a vrchnost i jiné nesnáze těžce naň doléhají a nedopřávají mu ani svobodně dýchat; i Bůh jej snad oklamal. Není jediného srdce, které by v těch smutných časech nezatoužilo po tobě a po tvém králování. Vstaň, ó, králi Matyáši, a splň, co jsi nám slíbil aneb pověz, kdy udeří hodina tvoje, abych se mohl vrátit a hlásat evangelium.“

Tak hovořil Marko; král Matyáš však mlčel, ani se nepohnul; mlčeli zbrojnoši, ani se nepohnuli,

a vojáci stáli u stěn v dlouhých řadách v hlubokém mlčení.

Hrůza sevřela Marka a srdce mu zledovělo.

„Králi Matyáši, spasiteli, odpověz!“ zavolal s žalostným hlasem a poklekl uprostřed dvorany.

„Co se stane s námi, ó, králi Matyáši, když se již nezbudíš? Osiřelo by naše srdce, spustlo by, jako pole bez slunce a bez deště. Ty jsi náš pokrm, naše útěcha a naděje naše. Pomyslí si, králi Matyáši, co by se stalo, kdyby Bůh umřel? Tak v tebe důvěřujeme a těšíme se myšlenkami na tebe v těch hořkých časech. Nevidíme tě, nevíme, odkud přijdeš, ani doby neznáme, kdy přijdeš; vždyť není nutno, abychom tě viděli, abychom dobu znali. Je nám dobře, jen když jsi! Nezavrhuj naší víry, králi Matyáši! Králi Matyáši, vždyť jsi již dlouho spal, již tisíc let, což nechtěl bys pohledět, jak slunce svítí? Krásně je venku, a zde je ztuchlo a zpráchnivělo. Promluv, králi Matyáši, spasiteli!“

Marko prosil a král Matyáš mlčel, dlouhé řasy ležely na lících, aniž se pohnuly, i bujně, sivé vousy byly bez pohnutí.

Marko se zachvěl velikou hrůzou.

„Umřel!“

Zvednul se, kolena se mu třásla, plachý, podobný opilci vrávoral, přiblížil se ke stolu a doteknul se bílé ruky krále Matyáše, doteknul se sivé brady. Kámen, který v kapkách padal se stropu, zahalil lehce, průhledně stůl, králův obličej, bílé jeho ruce i oba světlovlasé, červeně oděné zbrojnoše v hedvábnou pokryvku. Tu zpozoroval Marko velikého, černého havrana, který seděl na králově rameni; i na jeho peří svítila se kamenná pokryvka.

„Umřel!“ vykřikl Marko a shroutil se na kolena.

„Lidé boží, umřete: umřel král Matyáš!“
A padl na tvář.

Vzdychaje, celý uplakaný probudil se Marko.

„Hej, ty mladý muzikante, hej, ty švarný hochu, co pak se ti zdálo, že jsi se tak hořce rozplakal?“

Marko se díval a užasl; oči ho bolely a srdce se mu silně třásl.

„Umřel král Matyáš!“

Vráskovitá, snědá, bezzubá tvář zasmála se mu do očí.

„Probud' se, chlapče, již je světlý den!“

Jasný den svítil za košatými buky, šumícím listím. Marko si promnul oči a opřel se o lokty. Před ním stála stará, suchá, shrbená cikánka, oblečená v hadry. Ruce její byly černé a zkřivené jako kořeny, obličej byl jako rozpukaná prst.

„Špatně jsi spal a neklidné sny jsi měl; potřebuješ odpočinku a snídaně; pojď se mnou!“

Marko vstal a šel s cikánkou lesem, až přišli na pěknou, zelenou mýtinu. Uprostřed mýtiny seděli tři cikáni, tři černí hudci, a mladá cikánská dívčina vařila jim snídani.

Marko se sotva ohlédl po cikánech; všichni byli černí, bělozubí a bujnovlasí. Nejstarší z nich, který byl již poněkud šedivý a k zemi nachýlený, vstal a pozdravil ho slušně a přívětivě.

„Zdráv buď, hudče! Jak se jmenuješ a odkud přicházíš?“

„Jmenuji se Marko a širý svět je mi domovem. I vy buďte pozdraveni!“

Opravdu se Marko sotva ohlédl po cikánech. Jeho oči jako by byly očarovány; s nevýslovným obdivem a s bolestnou láskou hleděly upřeně na pěknou cikánskou dívku. Tak byl Marko uřknut, očarován a zamilován, že neochutnal ani jídla ani pití a že se nemohl domyslit, co to vlastně uvařila k snidání hezounká cikánečka. Láska mu byla pokrmem a nápojem sladkým její veliká krása.

Tu zahovořil nejstarší cikán:

„Zahraj, Marko, ať poznáme, co umíš.“

Zahrál Marko a zahrál tak podivně a krásně, jak ještě nikdy v životě. Stal se nebeský zázrak: zašuměl les v jeho písni, zazpívala světlá pole, skřivánci vylétli z vonných brázd; zavýskala, zaplakala jeho píseň: uviděl Marko krásné oči cikánské dívky a poznal svůj život — sladkou, smutnou, nekonečnou pout; jeho píseň vyletěla k nekonečnému nebi, zatoužila v nekonečnou dál. Znavená vzkřikla, k zemi se potácela; svěsil Marko ruce a zaplakal.

„Co je ti, Marko, proč pláčeš?“ divili a ulekli se cikáni. „Nikdy jsme ještě neslyšeli takových písni a nikdy ještě nebylo na světě člověka který by tak krásně a sladce hrál, jako ty.“

A nejstarší přistoupil k Markovi a vážně k němu hovořil:

„Smutní jsme byli a sklesli na mysli, neboť nám zemřel čtvrtý hudec. Byl velký umělec, ale srovnám-li jej s tebou, byl to taškař a lenoch. O předešlém svátku tak se nelidsky zpil, že zůstal ležeti na cestě a usnul; ráno jsme jej budili, ale on se již neprobudil. Pochovali jsme ho, trochu si poplakali u jeho hrobu a putovali jsme dále, bez čtvrtého hudce, který nám všude chyběl

v muzice. Bůh se však nad námi smiloval v té naší žalosti a poslal nám tebe, hudce tak znamenitého, že se mu v žádné říši nikdo nevyrovná. Zůstaň s námi, Marko, a bude se ti dobře dařit!“

Tak hovořil cikán a Marko mu smutným hlasem odvětil.

„Kamkoli půjdete, půjdu s vámi, neboť moje srdce nezná již jiné cesty. Kde sobě odpočínáte vy, tam si odpočinu i já, dokud mi nezatlačí znavené oči poslední, tolik žádoucí odpočinek.“

Ani slova již nepromluvil, ulehl do trávy a hořké myšlenky mu bloudily hlavou.

„Kde je teď ta touha, která plnila mé srdce? K nebi se vznesla a odletěla, zmizela bez sledu. Ten veselý, tulácký život, který se mně zdál tak bohatý, leží teď přede mnou jako prázdný pytel. Proto jen, že jsem opustil svůj teplý domov, že mne má ošidná touha vodila na provázku za sebou a já putoval, putoval a znovu se vracel k začátkům cesty, takže dnes tu stojím ubohý, s kajícím, smutným, znaveným srdcem jako v první den svého putování, ale již znaven cestou. Kéž by mně již smrt zavřela oči!“

V hořké žalosti plakal Marko celý den; les již tonul ve večerní tmě. Tu zašumělo cos lehce vedle něho a teplá ruka mu pohladila tvář.

„Proč jsi smutný, Marko, ty švarný, mladý hudce?“

„Ó krásná, cikánská dívko, jak nemám být smutný, když jsem uviděl tvé oči? Tvé oči tak černé a hluboké, že by v nich člověk utonul a ještě by Bohu děkoval za krásnou smrt. Pro mne už není radosti na světě, můj život je odervaná větev,

kteřou brzy boží ruka odhodí do ohně. Do očí ti budu hledět, ty krásná dívka, a umru žalostnou touhou . . . Opravdu, dívka, umřel král Matyáš.“

„Proč bys umíral, Marko, máš-li mne rád? Raději mne obejmí a polib, ať se oba utěšíme a zaradujeme. Vždyť i má ústa touží po tvých a všechny ty jasné slzy, které ti po lících tekou, setru svými černými vlasy.“

Zpola se usmívaly, zpola vábily, toužily a zase cudně se uhýbaly její bujně, kypré rety.

Marko se zachvěl; silný oheň rozlil se jeho tělem, jeho krví, plamen jeho vysoko vzletěl k nebi a rozsvětřil tmu. A v světlé noci se políbili, jak jim kázala srdce.

„Vždyť ty jsi moje touha, ty nedostižná, tak znenadáni, bez zásluhy dosažená. Kde jsem tě všude hledal, a ty jsi byla tak blízka!“

Celá duše jeho se zjasnila. Tu na mýtině, v jasném světle byl před ním celý jeho život rozložen: dříve tak nerozumný, nešťastně šťastný, nespokojený — a teď tak prostý.

„Pomysli si, milenko, moje dívka krásná, co se mi zdálo v noci! Zdálo se mi, že umřel král Matyáš, ó, rozvaž, milenko, že umřela moje touha! Plakal jsem pro něj jako pro otce a matku, a on zatím žil v tvých očích, žil v naší lásce, v mých písních a v mém srdci a bude tam věčně žít.“

„Polib mne ještě, můj švarný hochu, můj drahý muži!“

„A bude věčně žít a půjde s námi, kamkoli nás cesta povede širým světem. Je nesmrtelný, neboť i mé srdce je nesmrtelné a nesmrtelná je krása tvých očí.“

Tu noc zahrál Marko a les utichnul a naslouchal té podivné písni o spasitelné lásce.

Marko se oženil s krásnou cikánskou divkou a vystrojil znamenitou svatbu. Pili a pili, tančili a byli veselí až do smrti.

ČELEDÍN JERNEJ A JEHO PRAVDA.

I.

Vypravuji vám příběh, jak se v pravdě udál se všemi nekřesťanskými křivdami a se vším velikým hořem. Beze lži, bez pěkných slov a bez pokrytectví. Užasli lidé na Betajnové a plaše svésili hlavy, neboť na vrchu zvedlo se cos a sestouplo v dolinu jako černá smrt. Veliký a tichý stín stoupil v dolinu: hlava temný mrak, nohy silné topole na louce; na rameni svítící kosa a ta se blýskala až do Lublaně.

* * *

Starého Sitara pochovali; bůh mu dej nebe, byl to dobrý člověk. Zvon umkl, kněz odložil pohřební roucho, a známí a příbuzní, kteří zemřelého k hrobu sprovodili, zastavili se v hospodě. Usedli za dlouhý stůl, všichni v černém šatě, vážní a zamyšlení, ženy uplakané. Čeledín Jernej, vysoký, starý a šedivý, usedl na lavici pod oknem; otřel si čelo červeným šátkem a zhluboka vzdychl.

„Všichni tam musíme; a myslím, že já první půjdu za ním do hrobu.“

Tu řekl mladý Sitar:

„No, Jerneji, tak jsi si usedl důstojně a pyšně, jako bys ty byl hospodářem! Kdo pak zdědil statek, ty nebo já? První otvíráš ústa a nejsi zde prvním!“

Jernej se vesele usmál a vesele pohlédl na Sitaru.

„Vždy jsi byl pošetilý a svévolný a takovým také zůstaneš, Tone! No, zdá se mi, že si z toho zármutku mnoho neděláš — mužům víno a slzy necháme babám!“

Natočil vína do číše a vysoko ji zvedl, ale nikdo si s ním nepřipil.

Dotekl se tedy sám zlehka ústy okraje sklenice a postavil ji na stůl. Pohlédl udiveně na hospodáře a celou společnost a viděl jen samé tváře zlobné a úsměšné.

„No, co?“ otázal se.

Jako by mu ledová ruka srdce sevřela. Z těch divných tváří a zlostných očí nevyčetl odpovědi.

„No, co? Co pak jsem přišel mezi kramáře nebo cikány, že se na mne díváte a nic nemluvíte? Nesedím snad se svými lidmi, ale s farizeji, kteří přemýšlejí, jak by mne ošidili?“

A Sitar řekl:

„Nesrovnávej nás, pacholku, s kramáři a cikány! Sotva jsi se vína dotekl, již jsi opilý!“

Tříkrát se ohlédl Jernej po celé společnosti, každému se do tváře podíval zdlouha a přísně; potom zvedl svůj pohár a vylil víno do sklenice; dlouho jej vylíval, jak se mu ruka třásla. Pak vstal, sundal klobouk s hlavy a držel jej v obou rukách. Tak stál tu za stolem, vysoký, skloněný a šivá jeho hlava dotýkala se zčernalého trámu na stropě; stál tu se svraštělou, oholenou lící, s živýma, jasnýma očima pod hustým obočím.

„Není pěkné od tebe, hospodáři, ani od vás není pěkné, milí moji, že mi nedopřejete kapky vina na pohřebních hodech! Bůh vám hojně požehnej vše, co budete jísti a pítí, já vám nezávidím. Jestli jste udělali nový zákon, já jej uposlechnu: mladým chléb a starým kámen; zdravým rybu a nemocným hada; odpočatým vejce a unaveným škorpijona! Nesluší se čeledínu, aby bořil, co hospodář stvořil!“

Mladý Sitar, prudký člověk, zrudnul hněvem:

„Nepotřebujeme tvých kázání, Jerneji! Když ti víno nevoní, jdi s bohem!“

„Zpupným jsi, Jerneji, hospodáři hospodáře!“ dodala Sitarova žena.

„Všude dům na ruby, kde sedí čeledín na zápeci a otírá si boty o hospodářův hřbet!“ řekla snacha.

„I vůz na ruby, který táhne hospodář a čeledín drží opratě!“ řekl švakr.

„Na ruby statek, kde hospodář oře a čeledín si hoví ve stínu!“ řekl soused.

A když tak řekli, Jernej se všem ještě jednou poklonil.

„Dobře je, co jste povídali, a není křivdy ve vašich slovech. A proto nechť vám bůh požehná jídlo i pítí a mně klidné svědomí a spravedlivý život!“

Tak řekl čeledín Jernej, plivnul na práh a odešel.

II.

Šel přímo stezkou přes pole kolem vyschlého potoku, který se ztrácel v bílém písku. Byl dusný, tichý májový den; tam v dáli, za zelenou horou

hlásila se již bouře; louky i pole halily se v tiché mlčení, jako by se země bála dýchatí před očekávaným přivalem.

Když uhlídal Jernej z daleka pod vrchem bílý dům se zelenými okny, chlív i mlat i sýpky, ucítil bolestnou tíži ve své duši. Tam nebylo ani kousku půdy, která by nenesla stopy jeho práce, ani kousku půdy, na niž by nepadl jeho pot. Žije člověk v domě rok, žije deset let, žije čtyřicet let — a hleďte, lidé boží, ten dům si zamiluje jako bratr bratra rodného. A kdyby mu rozkázali a musel odejiti do ciziny, bude po tom domě toužit a bude proň plakat více než pro bratra, ba více než pro vlastní matku.

Jerneji se zezdalo, že jej ta zelená okna nezdraví už tak přívětivě jako ho vždy zdravívala. Jako by na celém stavení leželo hoře opuštěné vdovy.

Hoře to podobno je zrnu, z něhož vzroste tisícový plod. Sotva je do srdce zaseješ, celé ti je naplní, že pro útěchu nemáš v něm již ani půdy, ani mízy. A tak bylo v srdci Jerneje smutno a žalostno až k smrti.

„Co jsi učinil, hospodáři, co jsi učinil zlým slovem mně, starci? Proč jsi dopustil, že jsem opuštěn a skličen v zimě svého stáří, když nepoznal jsem trpkosti při vši těžké práci ani v létě ani v jaru svého života?“

Jernej nevešel do domu, ani se na pole neohlédl, šel přímo do chléva a uleh na slámu. Tam vstoupily mu podivné myšlenky do hlavy, takové, jakých neměl celý svůj život.

— Čtyřicet let je tomu — přemýšlel — čtyřicet — ne méně — co jsem přestoupil práh toho stavení. Tenkrát to byla chýžka neúhledná a ubohá — k hanbě hospodáře i čeledína. Pot tekli

v potocích, než jsme postavili dům hospodáři ke cti a ženám k radosti. Kdo jej postavil? Všichni umřeli, znavení; sám jsem zůstal, poslední hospodář. Na rozsáhlá, požeňnaná pole hledí náš dům. Kdo je rozšířil, ta pole širá, kdo je obdělával? Všichni umřeli, sám jsem zůstal, poslední oráč, poslední žnec . . . Hleďte, div divoucí: čtyřicet let rodila jabloň jablka, sad i hospodář se jí pyšnil a teď přijde cizinec, vykope jabloň a hodí ji na kamení!... Hleďte, div divoucí: čtyřicet let pracoval člověk, aby postavil dům, svým potem pohnovil pole i louky; a když dům stojí, když pole i louky dávají bohatou sklizeň — přijde cizinec — odkud přijde? — a řekne: ty nejsi první! Vyžene pracovníka do chléva a sám si sedne na zápecí a kouří dýmku!

Tak přemýšlel Jernej i vstal, ořepal si slámu s černého, smutečního oděvu a odešel do domu. Tam se převlékl, sedl si na zápecí a nacpal si dýmku. Všechna sklíčenost jej opustila: usmíval se a oči vesele mrkaly pod hustým obočím.

Vstoupila do jizby služka.

„Tobě se dobře vede, Jerneji! Venku je den, všichni jsou na poli, a ty si sedíš za pecí!“

Jernej vyndal dýmku z úst a zamračil se.

„Táhni, babo! Komu rozkazuješ?“

Holka zabouchla dveřmi.

„Co pak ji štíplo, ženskou!“ zadivil se Jernej.

Na večer, když se již stmívalo, otevřely se dveře dokořán. Na prahu stál Sitar, nejspíše přešlapoval, klobouk měl posunutý až na uchu. Jernej neodložil dýmky a hněvivě hleděl na hospodáře.

„Kdo přišel?“ křičel Sitar.

Jernej mlčel.

„Kdo přišel? ptám se.“

Zvolna vytáhl Jernej dýmku z úst a zasmál se.

„Pěkně jsi se zpil o pohřbu svého otce! Spat jdi, spat!“

Zvolna, těžkým krokem, až se půda třásla, vstoupil Sitar do jizby.

„Koho to honíš spat, pacholku? Kdo je opilý, pacholku?“

Jernej se klidně usadil a klidně hovořil, jako by mluvil o počasí.

„Tobě jsem řekl, abys šel spat, protože jsi opilý!“

Rozzuřil se Sitar, až mu žíly na čele naběhly, mrštil kloboukem o zem a křičel:

„Mlčíš, pacholku! Nepochoval jsem jednoho hospodáře, dva jsem pochoval! Dolů!“

Jernej se zasmál a zvolna slézal s pece; zvolna, beze spěchu.

„Bude to,“ kázal Sitar.

„Odpusť starým kostem! Však si ještě dost odpočineš!“ smál se Jernej.

Klopýtal Sitar a vrávoral, než vylezl na zápečí; vylezl, pohodlně se usadil a drze se naklonil:

„Zuj mi boty!“ rozkazoval.

Jernej neodpovídal; seděl na lavici a zapaloval si dýmku, která mu právě zhasla.

„Zuj mi boty!“ opakoval Sitar.

„Ještě jsi se nevybláznil?“ řekl zvolna Jernej a vypustil kotouč dýmu. „Ještě zde vše páchne po mrtvém; raději si klekni a modli se!“

A sám poklekl před křížem. Hospodář hleděl naň úkosem, zapálil si dýmku, uplivoval až do středu jizby, ale mlčel, pokud se Jernej modlil.

Jernej pak vstal a hledě do země bral již za kliku, aby odešel.

„Jerneji!“ vzkřikl hospodář.

Jernej stál přede dveřmi a držel kliku.

„Abych ti řekl, Jernej!“ mluvil Sitar spěšně a dýmka se mu třásla v rukou. „Abych ti řekl — hledej si jiného hospodáře!“

„A?“

Sitar udeřil botou o lavici.

„Co pak jsi ohluchl, pacholku? Hledej si jiného hospodáře, jsem řekl! Dosloužil jsi u mne, dosloužil jsi v tomto domě!“

V tom okamžiku zablesklo z temných nebes a ze zdáli zaduněl hrom. Jernej smekl a požehnal se křížem.

„Bůh nás ochraň ode všeho zlého! Nehřeš, mladý, poruč se bohu a svému patronu!“

I otevřel dveře a odešel do chléva; tam ulehl do sena a znavený usnul. Klidný sen odvanul všechny těžké myšlenky z jeho srdce.

III.

Jako mladé, krásné líčko, utěšené po hořkém pláči, tak zasmálo se rosné jitro po zlé bouři.

Jernej postál na prahu, pak obešel chlév a vydal se na cestu, aby obhlédl pole. V tu chvíli otevřel Sitar okno, vyhlédl s ospalou tváří, roz-cuchaný a mrzutý; uviděl dlouhého Jerneje, jak míří na pole.

„Kam?“

Jernej se zvolna ohlédl.

„Na pole.“

„Na či pole?“

„A?“

„Na či pole?“

Jernej se hlasitě zasmál.

„Co pak jsi se ještě nevyspal? Vlez si ještě do peřin, když ti hlava třeští!“

„Na čí pole?“ vykřikl hospodář a krev mu vstoupila do tváří.

„Na naše pole!“ odpověděl Jernej klidně. Stál skloněn s rukama na zádech skříženýma.

„Co povídáš: naše pole?“

Jernej svraštil čelo; i jeho tvář zrudla.

„Povídám: jdu na své pole!“

‡ Sitar užasl; otevřel ústa a hleděl velkýma, vyvalenýmá očima na Jerneje.

„Zbláznil jsi se, starče?“

Jernej se odvrátil a šel po mezi na pole.

Dlouho za ním Sitar hleděl, pak se oblékl a šel druhou stranou, aby čeledina nepotkal. Oba šli pomalu, skloněni; oba hleděli do země a přece se viděli již z daleka, jako lidé tuší, že se kdos tiše za nimi blíží, když jim bázeň srdce svírá . . .

Jernej se vrátil domů, když byl již oběd na stole. Zastavil se udiveně u dveří, zvedl obočí a ohlédl se po hospodáři i po vši čeládce. Na místě, kde on sedával, nebyla proň připravena stolice ani lžice na stole.

„Proč jste mne nezavolali?“

„Proč pak tě nezavolali od sousedů?“ odpověděl Sitar. Ostatní se zasmáli.

„Co se řeháté, čeládko? Co pak přišlo strašidlo?“ Jerneji třásl se hlas hněvem i dosud nepoznanou hořkostí.

Tu promluvila Sitarova žena a její slova zněla více bodavě než přívětivě:

„Což jsi včera večer neslyšel? Hospodář tě vypověděl . . . Ale když má hlad, přineste mu lžici; ani žebráka neodženeme od prahu, natož pacholka, který u nás pracoval a jedl s námi!“

Služka šla a položila lžici na stůl právě vedle pastuchy.

„Co stojíš a koukáš?“ tázal se drsně hospodář a ani se na Jerneje neohlédl. „Nabízíme ti lžici, když máš hlad, Bůh ti požehnej, nebudeme ti sousta počítat. No a jestli se ti nezdá, pak šťastnou cestu!“

Jernej ustrnul; mlčel. Tu Sitar udeřil lžici o stůl a vstal.

„Co pak jsi ohluchl, dědku, a rozum tě nadobro opustil? Nebo se jen tak přetvařuješ a staviš se rechápavým? Včera jsem ti povídal, aby sis hledal jiného hospodáře — svět je veliký a ty máš dlouhé nohy! U nás jsi již dohospodařil — zaplať pánbůh!“

Jerneji se zachvěla kolena; hlas mu uvízl v hrdle a pomalu a tiše plynula mu slova se rtů:

„Dobře jsem tě slyšel, dobře jsem ti rozuměl, mladý! Vždyť kdybys řekl: jdi a zapal náš dům — dobře bych tě slyšel, dobře rozuměl a nezapálil bych! Mluv rozumně, pak tě uslyším, porozumím a poslechnu tě! Jaká to řeč: svaž si uzal na starý hřbet a jdi z domu? Co pak je v těch slovech boží moudrost a pravda? Lépe bys byl po křesťansku učinil, a věru, že bys sobě kolen neumazal, kdybys byl po pohřebních hodech přede mne poklekl, jako před posledním hospodářem toho domu. A já bych ti řekl: Ty zde teď hospodář, tvůj je dům, tvoje jsou louky, tvoje pole — všechno to vezmi, co zázrakem vzrostlo z mé krve a z mého potu, z mé práce, která mne až k zemi schýlila, která seslabila moje ruce a způsobila, že se pode mnou kolena třesou! Všechno si vezmi — a já stařec, bědný hospodář, zapálím si dýmku a po-

sedím si na zápeči . . . Tak bys ty měl udělat, tak bych já mluvil a to by se líbilo Bohu i lidem!“

Sitar se obrátil a vesele se rozhlédl po přítomných.

„Lidé boží, podívejte se naň; já mám před něj pokleknout!“

Družina se hlasitě zasmála.

Potom se Sitar obrátil k Jerneji, pohlédl mu upřeně v tvář a hovořil:

„Myslíš, že jsem ti snad ukázal dveře jen proto, že jsem byl opilý nebo rozmrzelý? Anebo že se mi zachtělo nějakých komedií o pohřební hostině? Ne, povím ti, jak je to, pacholku; zabořela mne smrt otcova, ale i útěcha v ní byla pro mne, vedle žalosti i radost byla v mém srdci. Já nebyl synkem hospodáře, posledním čeledínem jsem byl, vedle pastuchy jsem musil při jídle sedat. Tebe, pacholku, tebe všechno poslouchalo, tys byl mým hospodářem, jenž pokořoval moji pýchu: tvůj pohled musil být mně povel, tvá slova rozkazem . . . A já tě v mém srdci viděl, jak budeš jednou prosit na mém prahu a sladko mně bylo . . . Vám všem byl hospodářem prvním, vy všichni se radujte: pastucho, otevři mu dokořán dveře!“

Pastucha šel a otevřel dveře dokořán, Jernej stál bez hnutí.

„No, co stojíš jako dřevo! Táhni!“

Jernej se vzchopil, jako by se vzbudil ze zlých snů: ale nebylo v něm trpkosti, mírně se usmíval:

„Sítare, Bůh dal své zákony, a ty jich nepřevrátíš! Pot, který kanul s tvého čela, je tvůj — to je zákon! Nebudu se doprošovatí postele, kterou jsem sám vystlal, nebudu žebrati o chléb, který jsem sám vydělal. Lehnu si do postele a nebudu se ptáti, a sáhnu po chlebě a nebudu prosit! To je

zákon a právo. A vy se jen chopte svých lžic a nestyďte se, že jíte ukradené jídlo, nestyďte se, že jste nečekali na hospodáře a jeho otčenáš; on je plný slitování a srdce jeho beze zloby — neboť jeho je zákon a jeho právo!“

Tak hovořil Jernej. Čeládka hleděla po něm úkosem. Zachmuřila se tvář Sitarova a slova jeho zněla ostře:

„Jen jdi bez kázání; dveře máš otevřené a práh je nízký!“

Ještě se Jernej po všech ohlédl, však nezachytil pohledu, který by se s ním loučil, a těžko mu bylo.

„Hodujte, moji milí! Dům vám jest otevřen, i komora i sýpka vám je celá otevřena. Hodujte a besedujte! A já se k vám vrátím s napsaným právem, potvrzeným a zapečetěným; neboť Bůh nelže a také zákony nelžou. A až se vrátím, milí moji, tož jen láska bude mezi námi, láska a křesťanské slitování!“

Tak řekl a odešel.

IV.

Odebral se k starostovi, který měl hospodu v Dolině.

Cestou potkal člověka; nebyl to pán ani student ani čeledín. Byl černě oblečen, nosil bradu pečlivě pěstěnou, věděl to i ono, jinak však byl to člověk, který mnoho práce nenadělal — bez domova, bez přátel; někdy se objevil na Betajnové, kde byl narozen, a najednou zmizel, bůh milý ví kam. Ani viry neměl a před kostely nesmekal.

„Zeptám se ho, neznaboha!“ pomyslí si Jernej a zastavil ho.

„Pozdrav Bůh, Gostačeve!“

„Pozdrav Bůh, Jerneji!“

„Ty, který jsi učený a znáš zákony: pověz mi tohle! Čtyřicet let jsem pracoval, vystavěl jsem dům, svým potem jsem pohnojil pole i louky; komu dům patří?“

Černý student nadzvedl obočí a mlčel.

„Takhle to je, rozvaž! čtyřicet let jsem pracoval na tom svém domě; kdekoliv tam poklekneš, dobře se na hrudy podíváš, poznáš, že jsou moje, poznáš moji krev. I když na dům pohlédneš, zelená okna tě pozdraví mým jménem . . . Nuže, co myslíš?“

Student s podivením naslouchal a mlčel.

Jernej se hluboko naklonil, sraštil čelo a rukama rozkládal, aby věc dobře vysvětlil.

„Tak je tomu: Přišel jsem před čtyřiceti léty — odkud? — Z Resje, zdá se mi — z Resje jsem přišel! Mnoho nás bylo doma, tak jsem odešel do světa; dávno je tomu, již se mi ani nezdá o matce ani o bratřích; a kdyby teď přišli proti mně, ani bych jich nepoznal . . . Hleď, přišel jsem a postavil jsem onen dům — pohleď, tam pod vrchem!“

Student se podíval a podivil se.

„To je Sitarovo . . . tam.“

„Kterého Sitaru, ptám se? Kde pak jsi se toulal, že nic nevíš? Umřel a včera jsme ho pochovali! Já sám jsem zůstal, poslední hospodář!“

„A kam se poděl mladý Sitar?“

„Ohlédni se, tam stojí před domem; poznám ho podle toho, jak mužně stojí . . . Chraň bůh, nic zlého o něm, byl by dobrým dělníkem, jenom

že trochu mnoho pije a je hodně prudký . . . Nevyženu ho z domu; nechť se nadýmá ve jménu božím, vždyť je mlád!“

„Jak pak bys ho z domu vyhnal, vždyť on je přece hospodářem po otci!“

Jernej v nevoli potřásl hlavou a široce mávnul rukou.

„Co žvaniš, prázdná moudrosti? Proto jsem tě nezastavil na cestě! . . . Dědic a hospodář po otci — to je zvyk, snad i právo, to Bůh již rozsoudí. Ale to je jedno. Jiné je toto: čtyřicet let Jernej pracoval, čtyřicet let Jernej stavěl a Bůh požehnal Jernejově práci, že vydala užitek sto, ba tisícero násobný. Nuže, čí je práce, čí je užitek? — to mi teď řekni. Podle kterého posvátného zákona, podle kterého božního příkazu nemám dnes, kde bych hlavy sklonil, když jsem nakosil tolik sena, že bych z něho navršil vyšší než lubaňský vrch? Že nemám skývy chleba, když jsem naplnil egyptské sýpky rýží, pšenicí i pohankou? Člověče učený, to mi teď pověz!“

Student tomu porozuměl a vesele se zasmál.

„Jerneji, takto praví posvátný zákon: Jernej postaví dům a když postavil, hospodář na pec, Jernej z domu; Jernej bude orat, bude sít a bude žnout; hospodář vezme žeň a chléb, Jernej kámen; Jernej bude kosit, bude mlátit, bude svážet seno i slámu, a když naplní sýpky, půdy i chlévy: hospodář na měkkou postel, Jernej na tvrdou cestu. Sestárne hospodář i Jernej: hospodář sedne na pec, zapálí si dýmku a příjemně si zdřímne; Jernej se uklidí za chlív na shnilou slámu. Tak to praví posvátný zákon. Boží příkázání pak velí: snášej křivdu, Jerneji, a uhodí-li tě souseď na

levou tvář, nastav i pravou, a vezme-li ti kdo plášť, dej mu i sukni!“

„Lžeš!“ vykřiknul Jernej. „Bůh nestvořil křivdu.“

Snad zachvěl soucit srdcem studentovým, neboť se již nesmál.

„Jerneji, neuvažuj o křivdě a právu, nemudruj o zákonech a božích příkázáních; také já o nich myslíval, a teď nemám ani domova ani přítele. Chtěl jsem lidem vyložit křivdu světa i zákona a prohlásili mne buřičem a vyhnali mne na cestu. Snášej křivdy, Jerneji, a nemluv o nich! Vrať se, poklekni před hospodáře a pros ho za skývu toho chleba, který jsi sám vydělal, pros ho pokorně za malý koutek v domě, který jsi sám postavil. A učiníš-li tak, pak jsi uposlechl posvátných zákonů i božích příkázání!“

Jernej zvolna kýval hlavou.

„Křivdu jsi trpěl a zalehla ti srdce, že mluviš nerozumně a bezbožně. Ale když jsi poznal utrpení, přijď vždy ke mně, až budeš hladov a unaven, v mém domě bude vždy pro tebe postel i lžice!“

Tak řekl Jernej a duši měl těžkou a smutnou. I šel každý svou cestou.

V.

Před krčmou stál starosta, tlustý a veselý.

„Kam, Jerneji?“

„K tobě, starosto, na radu!“

Vstoupili do krčmy; starosta se pohodlně usadil, Jernej stál.

„Teď poslouchej, starosto, co ti řeknu, a rozsud' podle pravdy a zákona! — Takhle mi řekl

mladý Sitar: Jdi a najdi si nového hospodáře! Takhle řekl Jerneji: Pracoval jsi, ale u mne jsi již dopracoval a teď si jdi najít jinam poslední odpočinek. Takhle řekl starci: Všechno jsi mi dal, své jaro, léto i podzim; vše jsem uložil do sýpek, že jsou plné až do stropu, ale ty si jdi teď na zimu, kam tě staré nohy ponесou! A takhle řekl: Já jsem neoral, já nesel, já nežal, ale celé tvé bohaté žně užiji sám: já se najím koláčů a ty si jdi sebrati nějakou kůrku suchou, kterou před práh vyhodili. Ty jsi nám připravil jídlo i pítí, ty jsi nám prostřel stůl; ale ty sám klekni na zem, Lazare, a sbírej drobečky! To vše řekl beze studu, bez uzardění! — Kde je teď pravda a zákon, to, starosto, rozsud'!“

Starosta svažtil čelo a zlostně se zamračil.

„Dlouze jsi se rozpovídal, řekni jednoduše: Sitar mne vyhnal ze služby!“

Jernej odložil klobouk a pěsti se opřel o stůl.

„Jak to, vyhnal? Jak by mohl čeledín vyhnat hospodáře? Kdo pak postavil ten dům, že je teď velký a prostranný? On nebo já? Kdo pak rosil pole svým potem, kdo rozšiřoval pole, louky i lesy na všechny strany, do údolí i do kopců? On nebo já? Kdo shromáždil všechno to bohatství? Já, který jsem na poli na slunci se žhnul a potil, nebo on, jenž ležel doma v plenkách a plakal? Kdo má dnes právo říci: Svaž si svůj ranec na záda a běž, kam tě nohy ponесou. On nebo já? Pravdu rozsud', starosto, dle zákona!“

Starosta opřel se o lavici a ušklíbal se:

„Co vlastně chceš, Jerneji? Proč jsi přišel?“

Jernej se vzpřimil a upřímně se podívil:

„Pro pravdu jsem přišel! Nežádám tě za chléb ani za nocleh! Prohlédni zákony a rozsud' pravdu!“

„Co chceš?“

„Vždyť jsem již povídal!“

„Hospodář tě vyhnal ze služby?“

„Který hospodář? A z jaké služby?“

„Nepleskej, Jerneji! Jsi již starý, a vyved -lis nějakou hloupost, nic ti nemám za zlé! Proč tě vyhnal?“

„Kdo vyhnal? Odkud?“

„Tak si jdi, Jerneji, povídat svou příhodu nějakým pastuchům, nechceš-li rozumně mluvit! Na nic se tě neptám, jen na to, zdaliž jsi uvážil, kam teď půjdeš, když nemáš domova ani hospodáře?“

„Kam půjdu?“ zvolna se tázal Jernej a široce rozevřel oči.

„Tak je! Poslouchej a nezevluj; vyhnal tě ze služby a nemáš teď domova ani hospodáře — kam teď?“

Jernej dlouho mlčel. — Konečně zahovořil:

„A to je zákon, to je pravda?“

Starosta se rozzlobil.

„Nemluv o pravdě a o zákonu — to nejsou řeči pro pacholka. Co pak je mu do toho, co je zákon a pravda! — Tady jde o jinou věc: kam teď půjdeš na stará kolena?“

Jernej sklonil hlavu a upřeně se díval před sebe.

„Tak je tedy tomu, tak je napsáno: pro pacholka není pravdy, není zákona!“

„To jsem neřekl, tak to nikde nenapsali — neobracej řeč! Ale hospodář je hospodář a čeledín je čeledín; a když hospodář rozkáže pacholku: svaž si ranec a jdi, musí čeledín vstát a jít svou cestou. Tak tomu bylo od věků a tak to musí zůstat až do věčnosti; jinak by byl celý svět na

ruby. — A že se nestydiš, když ti musím takové věci vykládati jako dítěti a ty už máš dobrých šest křížků na zádech!“

Jernej hleděl do země a přemýšlel.

„Tak abych si svázal ranec a vstal a šel!“

„Ano, tak abys udělal!“

„To je pravda!“

„To je zákon!“

„Ale to mi ještě pověz, učený starosto: jak pak si sváží do uzlu celou svou práci, kam to vše dám, co jsem udělal za dlouhých čtyřicet let? To mi pověz a pak půjdu!“

Rozzlobil se starosta a tak se rozlítil, že pěsti udeřil do stolu.

„Co pak jsi přišel, abys si dělal ze mne šašky? Seber si děti na cestě a vypravuj jim takové nesmysly a uvidíš, jak se ti vysmějí; jazyk na tě vypláznou a se všech stran tě budou trhat. Mezi dospělé lidi nechod', ani mezi baby se již nehodíš!“

Jernej s podivením naslouchal.

„Ještě včera jsi docela jinak mluvil, jiná byla tvá slova, jiný byl tvůj pozdrav, ba i tvůj obličej, zdá se mně, byl jinaký! Podivno, jak se tak člověk změní v okamžiku, za bílého dne — včera ještě byl to on, starý, dobrý známý a dnes již ho není, někdo zcela jiný sedí na jeho místě! Co jsem ti udělal, že mně dnes pliváš v líc, když jsi mi ještě včera dal křesťanské pozdravení?“

„Nejsem ti dlužen ani slova ani odpovědi, pacholku! Neobtěžuj mne ani obec! Seber si ranec a jdi svou cestou!“

Tak řekl starosta a vstal.

VI.

Mezi tím, co se Jernej se starostou dohadovali, přicházeli do krčmy lidé.

A když starosta Jerneje tak příkře odbyl, obrátil se Jernej celý rozlítostněný k hostům a hovořil:

„Teď jste vše slyšeli, lidé boží, tož rozsudte! Rozsudte dle svého svědomí a nepřeháňte se v slově! Všichni mne znáte, a všichni vy, muži, byli jste ještě děti, chasa, když já už oral, žnul a kosil. Já měl již dům, na mém poli již obilí zráló, když vás ani ještě matka nepočala. Tam je můj dům, tam pod vrchem, a všechna ta pole, jež se prostírají až dolů k potoku, i ta, která se táhnou vzhůru do kopců, ta vše jsou moje; a moje jsou všechny ty rozsáhlé louky a můj je les, který se tamhle na vrchu černá! Kdo tam pracoval, ne-li Jernej? Kdo rozkazoval čeledinům i služkám, ne-li Jernej? Kdo svolával na vše boží požehnání, že z kamení vzrostlo bohatství jako strom košatý ze zrna hořčičného? Kdo, ne-li Jernej? — Teď je zde plod čtyřiceti roků, teď je vše vystavěno, obděláno, požatò i pokoseno — Jerneji, vše jsi již udělal, nuže, teď si svaž ranec a jdi si svou cestou! Tak se věc přihodila: vy to rozsudte, lidé, uvažte vše a buďte mými soudci!“

Lidé poslouchali, někteří se smáli, jiní mlčeli. Jernej hleděl s jednoho na druhého a hrůza jej obešla.

„Proč mlčíte, proč se na mne díváte jako na žebráka, jako na obtížného tuláka? Lidé křesťanští, proč mlčíte? Dobře si vše rozmyslete, neukvapte se ani jediným slovem! Zde řadou se-

díte, vy muži, porotci, vy moji soudci spravedliví; rozložil jsem vám svou pravdu od začátku do konce; ničeho jsem nepřidal, ničeho jsem nezatajil, rozeznejte pravdu a rozsudte!“

Vejačev se zasmál a řekl:

„Tobě se snad rozum pomátl, Jerneji?“

Jernej nerozuměl a široce otevřel oči.

„K čemu takové řeči? Neptal jsem se tě na svůj rozum, ptám se na svou pravdu! A kdybych i bláznem byl, kdybych zde hlouposti prováděl vám k smíchu a snad i k pohoršení: moje pravda zůstala by přece taková, jaká je. I blázen má svou pravdu!“

„Ať poví, co se stalo!“ řekl Šalandr. „Jestli se pomátl, jistě se nepomátl z dobrého!“

Starosta se ušklíbal.

„Co pak by se stalo! Sitar ho vypověděl ze služby — hospodář vyhnal pacholka, to se stalo!“

„Vyhnal Jerneje?“ podivil se Šalandr. „To není pěkné, že ho vyhnal; vyhnati na stará kolena! Snad by měl pro něj nějaký koutek za pecí a nějaké to sousto! Vždyť by člověk ani osleplého koně z chléva nevyhnal!“

Jerner zvedl vysoko obočí.

„Co — osleplého koně? Zde nejde o milost a almužnu, zde jde o pravdu. Ať mi ukáží lidský zákon a boží přikázání, kde stojí: když jsi dodělal, když jsi již stár a k ničemu se nehодиš, svaž si ranec a jdi. kam chceš! — o to běží!“

Sedláci pohlédli na sebe a mlčeli.

„Řekni, Šalandře!“ naléhal Jernej, „je to lidský zákon a boží přikázání?“

„Tak jste ho slyšeli“ — zasmál se starosta, „teď mu odpovězte!“

A Šalandr odpověděl:

„Lidský zákon i boží přikázání nařizuje, aby čeledín poslouchal svého hospodáře! Ale také je zákon, který sice není nikde napsán, ale všude se uznává, a i Kristus to hlásal: nevyženeš, hospodáři svého pacholka, který ti sloužil celý život a teď sám je stár a je ti břemenem! Ty, Jerneji, vrať se k hospodáři, vše mu rozlož a jistě se nad tebou ustrne!“

Jernej se pohněval a hlasitě zahovořil:

„Netluku na vrata smilování, ale na vrata svého práva, aby se mi dokořán rozevřela! Není žebrákem ani tulákem ten, kdo hospodařil čtyřicet let; není bez přístřeší, kdo si sám vystavěl dům; a kdo sám obdělával širá pole, ten nemusí prositi o chleba. Ty jsi pracoval — tvoje je dílo: to je zákon! Najdu své právo; když vy ho neuznáte, nerozumní, křiví soudcové, veliký je svět a mnoho v něm souců lepších než vy; a nad všemi je Bůh!“

Sedláci byli v rozpacích, starosta se smál.

„Rozvaž všechno, Jerneji, dobře vše rozmysli a nepřenáhli se!“ zvolna domlouval Šalandr. „Čo svět postavil, ty sám nezvrátíš! Jestli jsi se pohádal s mladým hospodářem a nechceš jej prositi — snad by se našel pro tebe koutek v chudobinci, třeba že nepatříš do naší obce. Dlouho jsi žil mezi námi, nu a není třeba, abys někde na cestě zahynul!“

Jernej všecek se zatřásl zlostí.

„Vyhnal mne z domu a vy mne ještě hanobíte! Pravdu jsem šel hledat a soudci se mně vysmáli! — Pobudy zavírejte v chudobinec, pijáky, kteří vše propili, zloděje, jichž se bojíte! A zavřete tam také takové soudce, kteří zákony poplivali a pravdu poskvrnili! A takové lidi,

kteří se posmívali starci, místo aby se mu k zemi klaněli!“

Tak řekl Jernej.

Tu se sedláci rozzlobili, všichni hovořili hlasitě a mnozí vykřikovali.

„Přestaň, pacholku!“

„Nenadávej, pacholku!“

„Zbláznil jsi se, pacholku!“

„Zavřete buřiče do šatlavy a ne do chudobince!“

„Jdi, pacholku, jdi si svou cestou!“

„Vyhcoď jej, starosto, otevři mu dveře!“

„Otevři mu je dokořán!“

Starosta přistoupil k Jerneji:

„Jdi s Bohem, Jerneji; dost řečí již bylo!“

Jernej se po všech ohlédl; tvář jeho byla klidná, jen hlas se mu chvěl.

„Odpouštím vám, soudcové křiví, jako Bůh odpustil těm, kteří ho tupili a kleli!“

Svěsil hlavu, tiše otevřel dveře a tiše je za sebou zavřel.

VII.

Když byl Jernej na silnici, pomyslíl si:

„Řekl mně starosta: Seber si děti na cestě a jim vypravuj o svém právu a uvidíš, jak se ti vysmějí, jak tě budou trhat se všech stran! Mýlil se starosta. Co nerozeznalo lidské srdce, poskvřené mnohými hříchy, to pozná jistě nevinné srdce dětské, plné božího požehnání!“

A Jernej šel a sbíral děti po cestě, všechny, které viděl a které potkával. A když jej zvědavě obklopily, vesely a rozpustily, vykládal jim takto:

„Měl jsem dům, děti, tamhle stojí pod vrchem, vidíte, ten bílý se zelenými okny, a vzali mi jej. Dlouho jsem jej stavěl, kolik let, hleďte, děti, už jsem stár a lidem jsem obtížný, a když jsem dům dostavěl, přišli a řekli: Nu, Jerneji, teď si jdi, kam chceš! Děti drahé, také pole jsem měl; všechna byla moje, jak je vidíte tamhle od vrchu až dolů k potoku, a vzali mi je. S počátku, když jsem tam přišel, bylo tam jen nemnoho luk, malých a úzkých, ale já pluhem a branami zdělával jsem zemi a měnil ji v úrodná pole a pozeňnané louky. A když jsem dodělal, přišli a řekli: Nu, Jerneji, mezniky jsou postaveny, teď jdi, kam chceš! Děti moje malé, nevinné, řekněte mně, je to pravda a zákon?“

Děti hleděly udiveně a pak se vesele zasmály.

„Jerneji, dej mi krejcar,“ zvolal jeden bosý hošík.

„Na krejcar, neboj se a neschovávej se! Vezmi si krejcar a pověz mi, nač jsem se ptal!“

Hoch natáhnul plaše ruku, stisknul peníz v hrsti a utekl.

„Bůh s tebou, malý rozpusto,“ usmál se Jernej. „No, ty mně tedy odpověz, ty malý mudrci, který tak rozumně koukáš; všechno jsi slyšel, nuž pověz, je to právo a zákon? Co tobě povídá tvé mladé, čisté srdéčko?“

„Dej mi taky krejcar!“ řekl hošík loudavě, s podivně hlubokým hlasem.

„Tu máš krejcar, na dva; Jernej je bohatý, vždyť pracoval čtyřicet let! Nu a pověz, co myslíš!“

Chlapec sebral krejcarey, odstoupil na krok od Jerneje a táhle, zase tím podivně hlubokým hlasem vykřikl: „Ožralo!“ Potom se dal na útěk, stále se ohlížeje, zda za ním Jernej neběží.

„Jdi, jdi, jsi mladý a nerozumný, Bůh ti to odpustí,“ řekl Jernej a celý se rozlítostnil.

Houfec kolem něho stále se množil, a čím dále šel, tím více dětí se kolem něho sbíhalo.

„Jen pojdte, děti, pojdte s ubožákem a vyslechněte jeho pravdu! Vaše srdce jsou jako rozoraná níva, nechť do ní vpadne sémě a vzklíčí a vzroste v plod! Neškodí, že jste veselé a rozpustilé; bojte se toho, kdo nemůže se vzpříma podívat. I já býval veselý, i já tančil a vyváděl; holky mohly na mně oči nechat a chlapani se mne báli. Tenkrát bych byl svou pravdu pěsti dokázal!“

„Zatancuj, Jerneji!“ křičely děti.

A jak Jernej šel v té veselé tlupě, nohy mu z nenadáni zmládky a zdály se lehké, že poskočil a prohýbl se v bocích.

„Jej, Jernej tancuje, Jernej je opilý!“ křičely děti. Skákaly před ním, výskaly a tancovaly a narážely v chumlu na něj.

Jernej otřel si rukávem zpocené čelo, zastavil se v prostřed cesty a ohlédnul se po dětech.

„Teď už přestaňme, miláčkové, dost bylo bláznění! Ani práva ani křivdy neznají vaše mladá srdce, Bůh je požehnej; vždyť jen pravda je v nich, nedotknutá poznáním špatnosti lidské, nedotknutá hořkosti. Ani já do svého stáří nepoznal jsem křivdy, až teď mne přepadla, na plece staré mně usedla a já po světě chodím a hledám, kde bych ji odložil. Nedejž vám Bůh, miláčkové, abyste někdy poznaly křivdu a musily po pravdě pátrati. Nedejž Bůh, abyste poznaly, co přikázání boží velí, ale co z něho lidé udělali!“

V tom Jernej klopýtł, jak jej někdo ze zadu prudce strčil, až mu klobouk spadl do prachu; děti vesele zavýskly, Jernej sbíral klobouk.

„To jste neměly dělati, děti! Jsem již starý a nemohu si s vámi hrát, nemohu skákat a metati kozelce!“

A jak tak stál hluboce skloněný a sbíral klobouk, upadl náhle na kolena a rukama do prachu; děti se rozprchly k příkopům silnice, smály se a čekaly. Pomalu se Jernej zvedl a otřepal prach s kolen, tvář jeho byla bledá strachem i žalostí.

„Bůh vám to odpustí, děti, a také já vám odpustím! Jak byste mohly rozuměti křivdě, když jste ji nikdy nepocitily? Bůh buď s vámi i jeho smilování!“

„Jernej upadl, na zem se svalil opilý Jernej!“ křičely děti.

V tom přiletěl kámen a uhodil Jerneje do kolena. Jernej se ohlédl a hrůzou se zachvěl.

„Bůh vás opatruj, děti! Co to děláte, miláčkové?“

Zasvištěl opět kámen, udeřil Jerneje do pysku, proseknul mu kůži, až vytryskla krev.

Jernej se zachvěl strachy a rozevřel náruč.

„Děti, miláčkové moji, co jsem vám udělal, čím jsem vám ublížil?“

„Krev!“ vykřikly děti ustrašeně, přeskočily příkop u silnice a utíkaly přes pole.

Zůstal jen drobný, bělovlasý, kudrnatý hošík v krátkých šatečkách a bosý. Křiče a nařikaje běžel drobnými krůčky k Jerneji a ovil se mu kolem kolen. Jernej ho pohladil po kudrnatých vláscích a uplakaných licích a zjasnila se jeho tvář a oči mu zaplály.

„Jen ty jsi přišel, hošíčku kudrnatý, jen ty jsi mne uslyšelo, ubožátko malé! Nuž, buď ty mým pravým soudcem!“

Dítě vzlykalo a třásl se.

„Mami, mami, mami!“

Přišla ženská a vzala dítě do náruče.

„Co mu udělali?“

„Křivdě porozuměl, on sám! Všechno boží požehnání s tebou, můj malý slitovníku!“ řekl Jernej.

Dítě skrývalo uplakanou tvářičku na prsou matčiných a tichounce v slzách šeptalo:

„Mami, mami, mami!“

VIII.

Jernej se vrátil do statku pro svůj ranec. Před domem potkal Sitaru, ale nepohleděl naň. I Sitar odvrátil hlavu.

„Jdu si jenom pro ranec, jenom pro ranec jdu!“ řekl Jernej hledě před sebe, jako by hovořil ke zdím domu a ne k Sitarovi. „Nic jiného s sebou nevezmu, tož nemusíte přede mnou zavíratí komory ani špýchary!“

Vešel do chodby a po žebříku stoupal pomalu do své podkrovní světničky, kterou si byl sám vybral a upravil. Byla tam jen postel, nad ní kříž ovinutý růžencem, jiného nic. Na hřebíku visel jeho sváteční oděv, v koši pod pryčnou bylo schováno prádlo. Postel pokrývala strakatá plachta, kterou mu byl nebožtík Martin přinesl z turecké vojny na památku. Teď na tu plachtu složil sváteční šaty a na ně prádlo; sbalil vše v ranec a jak jej počal stahovati silným provazem, veliká lítost, jaké nikdy nepocítil, schvátíla celou jeho bytost. Na prsa mu lehla těžká, jako skála, až v hrdle ho dusila mučivá a neodbytná. Tu Jernej

poklekl před křížem, pokřižoval se a hluboko se sklonil, až se hlavou pelesti dotýkal.

„Otče náš, jenž jsi na nebesích . . . tvou pravdu hledám, kterou jsi na svět seslal! Co ty jsi ustanovil, ty nezvrátiš; co ty jsi napsal, ty nevymažeš! Nevěřím v lidi, nedoufám v svoji pravdu, ale důvěřuji tvému zákonu. Otče náš, jenž jsi na nebesích . . . nekonečné je tvé smilování, dej almužnu žebráku; nekonečná jest tvá spravedlnost, dej dělníku mzdu! Oblaž svého sluhu, který lační a žízni po pravdě, napoj ho a nasyť! Rozkaž jen, a svaté tvé slovo všecka srdce osvětlí, že poznají pravdu! . . . Otče náš, jenž jsi na nebesích . . . nezkoušej jich dlouho, prstem svým dotekni se jejich očí, ať zázrakem prohlédnou; a nezkoušej dlouho ani svého sluhu, hled, vždyť je stár a ubohý; a utěš jej, aby neklesl v hoři svém a žalosti! Otče náš, jenž jsi na nebesích . . .“

A Bůh jej potěšil, žalost jej opustila a bolest se ztišila v jeho srdci.

Jernej vstal, ranec a boty hodil si přes rameno, do ruky vzal těžkou poutnickou hůl a vydal se na cestu. Na prahu se pokřižoval a k sobě zahovořil.

„Šťastnou cestu, Jerneji, když je boží vůle, abys se do světa vydal; šťastně se vrať!“

Z daleka uviděl Sitara, který stál u louky.

„Odpusť jim!“ řekl Jernej ve svém srdci a zamával rukou na pozdrav.

„Bez hněvu na cestu, bez nenávisti; nenávist tíží srdce víc než lítost; bez hněvu s cesty — a až se vrátíš, obě ruce mu stiskni a do domu ho za ruku uveď jako zbloudilého syna!“

Ještě se ohlédl na dům, rozhlédl se po polích, lukách, travnicích a širokých pastvinách a odcházel do údolí. — — —

* * *

Soudní dům je veliká a krásná budova, stojící uprostřed náměstí v Dolině. Po všech stranách dlouhé řady oken, vrata jsou vysoká a nad nimi třpytí se císařský orel.

Divně, ba nevolno bylo Jerneji, když vstoupil do prostranné chodby; bál se toho místa, kde zloba a kletby byly denními hosty, kde zněly křivé přísahy a falešná svědectví.

Potkal jej sluha, suchý, sehnutý stařec, který nesl pod pažím veliký svazek žlutých listin.

„Dej pán bůh dobrý den!“ pozdravil Jernej a smekl.

„Co bys rád?“ zabručel sluha a mrzutě Jerneje přeměřil.

„Co bych rád?“ usmál se Jernej, a jak byl vysoký, shlížel s dobráckým úsměvem na sehnutého sluhu. „No, na šibenici nechci nikoho přivést, to mi věřte! Proč pak by člověk darebně někoho rmoutil? Ať se jiní soudí, ať si nadávají a proklínají se, Jernej se soudit nebude. On chce jen, aby ho vyslechli a aby ho rozsoudili bez hněvu a bez lži!“

Zlobně i udiveně hleděl naň maličký sluha.

„Co to camráš? Koho hledáš vlastně?“

„Spravedlivého soudce!“

Sluha se ušklibl, ukázal dlouhým prstem na schody a odešel.

Ranec a boty na ramenou, sukovičí v ruce, stoupal Jernej pomalu po tmavých schodech.

Najednou narazil na malého, kostnatého sedláka, který proti němu běžel mávaje oběma rukama, v tváři celý zrudlý zlostí.

„Lupiči! Zákeřníci! Lupiči!“ — křičel.

Jernej se podivil.

„Kdo je lupičem?“

Hubený sedlák běžel však mimo něj a neodpověděl.

„Zlostný člověk!“ pomyslí si Jernej a pokýval hlavou. „Šel mezi spravedlivé soudce a našel lupiče!“

Stál na prahu a nevěděl, kde by zaklepal. A když tak stál a ohlížel se, otevřely se jedny dveře dokořán. Dlouhý, suchý člověk, s koží bradou, v černém obleku vyšel z úřadovny a nechal dveře otevřené.

S kloboukem v ruce, nejistě i zvědavě vstoupil Jernej do jizby. Za dřevěnou ohradou u velkého stolu, papíry pokrytého, seděl soudce; nevlidný člověk, tlustý, plešatý s dlouhými vousy. U druhého stolu seděl mladý písař.

Soudce zvednul hlavu a pohlédl úkosem na Jerneje.

„Co je?“

Jernej se opatrně přiblížil k ohradě.

„Na křivdu žaluji a pravdu hledám!“ řekl Jernej. „A myslím, že jsem přišel na pravé místo!“

Písař se několikrát ohlédnul po Jerneji a usmál se. Také soudce rozevřel oči.

„Tak brzo, povídejte!“

Jernej sundal ranec i boty, postavil vše na lavici, přistoupil k ohradě a podepřel se na ni oběma rukama.

„Soudce, já nejsem zlý člověk a nikomu nepřeji nic zlého, ani těm ne, kdož mně ukřivdili.

Pravdu sobě, ale druhým nepřeji křivdy a nechci zlé odplaty — tak to pravi také boží vůle. Proto nechci, aby Sitar vyhnali z domu s rancem a botami na zádech jako já teď jdu; tím méně, aby ho snad svázali, hnali ho po vsi a strčili do žaláře! Ani není třeba kárati ho před druhými lidmi, aby se musil hanbit — ať si to vyrovná se svým svědomím! Pravdu, komu pravda patří — ale vinníku smilování a odpuštění!“

Užasli oba, soudce i písař.

„Co pak blázníš, člověče křesťanský?“ vzkřiknul soudce. „Nejsi ty Sitarův Jernej s kopce?“

„Jsem!“ přikývnul Jernej hbitě. „Čtyřicet let jsem již — Sitarův Jernej s kopce. Ale mladý si teď něco vzpomněl — řekněme, soudce, že si to vymyslel jen ze žertu a z rozpustilosti: Nu, Jerneji, řekl, svaž si ranec, seber si hůl a jdi! Ne snad kupovat voly nebo seno prodat — ne, jdi si na pravo nebo levo, jdi, kam tě nohy ponosou a nikdy se již nevracej! Teď, když jsi již stár, když se ti záda ohnula a kolena se ti třesou — teď si jdi! Tak řekl — nuže, otevřete, soudce, knihy a rozsudte po právu!“

Písař se sklonil nad papíry a smál se, až se mu hlava třásla; soudce srahl čelo.

„Co tu vlastně chceš? Proč jsi přišel?“

Jernej podivením otevřel ústa a mlčel.

„Proč jsi přišel?“ osopil se naň soudce tak příkře, že se Jernej pustil přehradu a sklonil se ještě níže.

„Vždyť jsem vám vše pověděl, všechno dle pravdy, ničeho jsem nepřidal, ničeho nezatajil: tak se to stalo. Co bych ještě vypravoval, k čemu klevetil? Vy máte teď soudit, vy máte mluvit, ne já! Vy jste lékaři: já vám ránu ukázal a vy ji zacelte!“

Stále více se soudce divil a stále ostřeji se díval; i písař se smál hlasitěji.

„Nemám, starče kdy,“ řekl soudce, „nemám kdy, abych si s vámi vypravoval bajky! Máte-li co povídati, povězte to beze všech okolků, a nemáte-li, tamhle jsou dveře!“

Tak řekl soudce. Jernej nerozuměl; přešlapoval s nohy na nohu, škrábal se za ušima a nevěděl, co počítí.

„Jak pak, soudce? Chci-li v krámě tabák — přece mně nedají soli? Přišel jsem hledat právo, a vy: — proč jsi přišel? Pověděl jsem vám pravdu a vy: co breptáš? Nejdou kupovat sůl, hluchý kramáři, tabák mi dejte!“

Zavrzly dveře, bručavý, suchý sluha vracel se s jiným, ještě větším svazkem listin pod pažím. „Ty, Krušníku,“ rozkazoval soudce, „vem toho člověka za límec a ukaž mu, kudy vede cesta od nás!“

A opravdu, maličký sluha uchopil Jerneje za rameno a stiskl ho tak pevně, že se Jernej v duchu podívil:

„Vida, taková kudla a jakou má sílu!“

A nahlas řekl:

„I nad tebou, nespravedlivý soudce, jsou ještě vyšší soudci; a nade všemi je Bůh!“

Vzal ranec, boty a hůl a odcházel. Od prahu se však znovu vrátil dlouhými kroky a postavil se k přehradě.

„Teď vím, křivý soudce, teď vím, co řekl onen sedlák — Bůh ho osvětil! Zde není místo pravdy — zde je pařeníště lži a křivých přísah — prokleté místo!“

Mávnul rukou, chtěl ještě něco říci, ale v tom již jím suchý sluha smýkl přes práh.

IX.

Smrákalo se, když Jernej starostlivě pomýšlel, kde bude nocovat.

Byl jasný, teplý večer. Chvillemi jen zavanul větřík, tiše zašelestil v korunách starých stromů, zakolíbal jemně mladou travou.

Jernej zaměřil do smrkového lesa, krásné Tičnice, která mu přátelsky kynula s vrchu. Bylo to útočiště všech zamilovaných i těch, kteří neměli domova. Pohodlná cesta vinula se poli a zelenými pastvinami v měkký její klín. Jernej šel zvolna, neboť byl unaven a srdce měl přeplněné hořkostí. Takovou hořkostí velikou a krutou, jaká sevřela samého Syna člověka, když neměl, kam by hlavy sklonil.

„Jestli jsem kdy ublížil někomu z vás,“ přemítal Jernej, „z vás, kteří bloudíte světem opuštění, nevzpomínejte na mne s hněvem! Vy, poutníci znavení, znavení více křivdami než zlou cestou, jestli jsem z vás koho odelhal od svého domu, neklňte mně v srdci svém! Těžké je vaše břemeno, sotva jsem je na svá bedra vložil, již se mi kolena chvějí a hlava se kloní až k zemi. Ale až je se sebe střesu, až pravda boží zvítězí, pak přijďte vy všichni, kteří jste poznali hoře a neštěstí; sýpky se vám otevrou, stůl bude prostřen a jídlo připravené!“

Na kraji lesa odložil ranec a ulehl do trávy. Celá krásná dolina ležela v stínech; také Betajnová, opírající se na jedné straně o mírně se svažující úbočí, tiše dřímala. Z košatých jabloní pyšně se leskl bílý Sitarův dům; a Jernej se zdálo, že naň mžourá a posměšně jej zdraví.

„Zdřimni i ty!“ řekl Jernej. „Zdřimni si a nesni o křivdě! Pěkně se připrav, ať mně jednou přijmeš a pozdravíš v slavnostním hávu! A nebudem se spolu hněvati — nepromluvim k tobě zlého slova, nepominu tě hrdým pohledem, ne — požehnání boží buď s tebou!“

Tak myslil Jernej a plný byl lásky a smilování, ale na srdci přece hlodala lítost. Sám zde byl a opuštěn a večer snášel se do kraje; v korunách smrků to šumělo; to bludičky tam tiše spolu hovořily.

„Bůh vás utěš a dej vám lehké odpočinutí!“ modlil se Jernej. „Nekonečné je jeho smilování a nekonečná jeho spravedlnost; vám všem udeří hodina, kdy vejdete do jeho slávy; a hodina ta udeří i mně, hříšnému.“

Po stezce přicházel student neznaboh, z daleka uviděl Jerneje a přímo k němu namířil.

„Tak jak se vede, Jerneji, na cestě?“ tázal se. —

„Bůh ví, proč mne zkouší — kdo by reptal proti němu?“ odpověděl Jernej.

Také student ulehl do trávy.

„To je vlastně můj dům, kde ležiš!“ řekl. „Veliký je ten dům, bez přehrady, bez mezí; a není třeba, aby se soused sousedu vyhýbal; zde je dost místa! I strop je dost vysoký: zde člověk se nemusí shýbat. A co hlavního — všechno je zadarmo, ani daně ani přírážek platit nemusíš! Jerneji, nestýskejme si: kde ti lidé ukřivdí, tam je Bůh spravedliv! Lidé nás vyhnali z domu, vyštvali nás do světa — Bůh nám otevřel takový výborný příbytek, a ten patří jen nám poutníkům, světoběžcům!“

Jernej se naň soucitně podíval.

„Velikou křivdu jsi zkusil, velikou hořkost máš ve svém srdci! Jinak bys nehovořil slova, kterými se sám sobě rouháš; jinak bys nejmenoval Boha, v kterého nevěříš!“

Student zmlkl; díval se v nebe, jež se pomalu temnilo, potom se usmál.

„Bůh se více slitoval nade mnou než nad tebou, Jerneji. Mně dal schopnost, že jsem záhy křivdu poznal, tebe nechá mnoho trpěti, než ji poznáš a než se s ní smíříš. Mně v jedné půlhodině bylo jasno, že svět je samá křivda, tys čtyřicet let v ní žil a nevěděl jsi o tom. Mne lidé beze všech dlouhých komedií přímo vehnali na cestu pravého poznání, ty jsi čtyřicet let bloudil — a zpáteční cesta, ó ta bude těžká, Jerneji! — Sotva jsem povyrostl, ubohé, churavé dítě, nezažil jsem nic jiného, než rány a ústrky. Kam jsem přišel, všude měli pro mne jen štulec a nevlidné slovo. Ó, Jerneji, všechny ty ústrky brzy mne naučily poznati zákon a příkázání: právo a pravda platí jen pro ty, kdo si je utvořili. K čemu mně je potřebí teď pravdy neb žaloby, proč bych reptal proti Bohu i lidem? Hlavní je, když člověk záhy otevře oči a pozná, zejména, když je k tomu dohnán ranami! — Co chceš teď dělat, Jerneji?“

„Půjdu hledat spravedlivého soudce hned časně z rána; teď půjdu spat!“

„No, jen si zdřímní, ty ubohé dítě, dobrou noc! — Ale ještě mně řekni, kde chceš najít ty spravedlivé soudce?“

„K těm půjdu, kteří jsou povoláni, aby soudili dle pravdy a zákona. Bůh sám seslal spravedlnost na svět a nedopustí, aby ji lidé do skříně

zavřeli; také nedopustí, aby zřejmě plivali na jeho přikázání. Bůh je milosrdný, on nebude svého sluhu Jerneje, který ho nikdy nerozhněval, až do konce zkoušeti!“

„Pevná je tvoje víra, Jerneji, a veliký je hřích, který na tobě lidé spáchají! Počkám, Jerneji, až se vrátíš. Rád bych tě uviděl, rád bych uviděl holohlavého, otrhaného starce, jak bude prostřed cesty všemu klnout, až staří se budou horšit a mládež smát. Ještě to mi řekni, Jerneji: co si počneš, když nenajdeš pravdu a spravedlnost ani u Boha ani u císaře?“

„Co ty bys udělal, studente, kdyby teď zmizelo nebe, kdyby nebylo těch hvězd, které na nás shlížejí a kdyby nebylo té doliny zde, a kdyby tebe nebylo ani mne? Ó, jak bezbožná byla tvá slova, jakou zlobou ti křivda naplnila srdce! Modli se, i já se pomodlím!“

Zahleděli se na nebe široce otevřenýma očima. Dolina spala v temnu, nebe se však stále více jasnilo. Na východě hvězdy uhasínaly, měsíc veliký a krvavý vstával.

X.

Jernej putoval do Lublaně. Spočítal své jměníčko, veliké bylo: skoro každý rok uschoval si jeden zlatý.

Než se vydal na cestu, ohlédl se ještě po dolině, smekl a pokřižoval se. Bylo záhy z rána, ani slunce dosud nevycházelo; tráva byla plná rosy, chladná mlha zvedala se z údolí. Jerneji bylo chladno, oblek měl celý mokrý rosou, a krůpěje její chvěly se mu i v obličejí.

„Nejsem zvyklý tomu studentovu domu!“ pomyslí si, „ani té mokré posteli a vysoké střeše!“

Hodil ranec přes rameno a zamířil lukami a trávníky k silnici. Byl svěží a lehce se mu vykračovalo, i srdce jeho bylo veselé a plno důvěry.

„Proč bych vyhazoval peníze za vůz?“ pomyslí si. „Dokud mne ty staré nohy nosí, měl bych hřích, abych lenošil; a hřích by bylo také žebrať. Pojede-li kolem člověk křesťanský a řekne: no, Jerneji, na voze je místa pro nás oba a kuň nás uveze, přisednu ve jménu božím!“

A sotva si domyslí, jel kolem sedlák, ohlédl se po Jerneji a zastavil.

„Kam pak?“

„Do Lublaně!“

„Přisedni do Goščevje!“

Jernej přisedl.

„Co budeš dělat v Lublani?“

„Hledat pravdu!“

Sedlák, silný, zavalitý člověk, pohledl nedůvěřivě na Jerneje.

„Kdo jsi?“

„Jernej z Betajnové.“

Sedlák vzpomínal.

„Neznám Jerneje z Betajnové. Který Jernej?“

„Čeledín Jernej. Sloužil jsem u Sitarů až do včerejšího dne.“

„A to ho jdeš žalovat?“

„Totiž . . . nechci ho snad přivést na šibenicí ani do kriminálu. Ale chci, aby nás spravedlivě rozsoudili.“

„Co ti udělal?“

„Čtyřicet let jsem u nich sloužil. A když jsem dodělal, přišel a vyhnal mne!“

Sedlák se zamračil a švihnul koně.

„Tak. A ty ho jdeš žalovat?“

„Proč pak — žalovat? Chci jen, aby spravedlivě rozsoudili moji při. Spravedlnost sobě i všem — křivdu nikomu!“

„Jestli pak něco pořídíš?“

„Pořídím. Mnoho je soudců ve světě, a zákon je jen jediný!“

„Nic nepořídíš!“

Sedlák se nahnul k Jerneji, až se opratě mocně napnuly a vůz se téměř zastavil.

„Chceš-li poslechnouti, pacholku, moudrého člověka, poslechni: seber si své věci, seskoč s vozu a jdi, odkud jsi přišel! Pacholek proti hospodáři ještě nikdy ničeho nepořídil, co pak teprve takhle, když má právo a pravdu hospodář! Dost jsi již stár, aby tomu rozuměl! A víš, co já bych udělal, kdyby na mne chtěl pacholek žalovat u soudu právem i neprávem? Dal bych Šimnovi a Jakcovi do rukou hůl a poručil bych jim: mlaťte ho, dokud hůl v rukou udržíte, aby si podruhé dobře rozmyslil, kdo je hospodář a kdo je čeledín! Tak bych jim řekl — slyšíš! — Tamhle je krčma, tam už zastavím!“

Sedlák ukázal nedbale bičem na pole; krčmy nikde nebylo. Jernej vzal ranec, hůl a boty, seskočil s vozu a potácel se k příkopu. Sedlák švihnul koně, prach se zvedl a vůz odjížděl.

Jernej hleděl litostně za ním.

„Je jako dítě: ji dobré buchy, pije dobré víno; jak by věděl, co je to hlad, křivdy nezkusil a pravdy nepozná. Bůh ho suď po svém zákonu i po svém milosrdenství!“

Slunce rychle stoupalo po nebi, tepla přibývalo a Jernej byl znaven chůzí i horkem. Šel již hodinu, šel dvě hodiny, nohy mu klesaly: odkudsi

s vrchu zvonili poledne; Jernej byl hladov. Neputoval dlouho, bílá krčma zakývnula mu u cesty.

V hospodě byli jen dva hosté: mladý sedlák, který pánu bohu dne ukrádal a byl již před polednem opilý, a drobný, šedivý, skrčený staříček v špinavých cárech. Ten hrál na harmoniku a zpíval veselé odrhovačky, někde až neslušné, že Jernej pozdravil a odplivnul si.

„Sem ke mně, sem!“ zval mladý sedlák.

Jernej naň ani nepohlédl a usedl za jiným stolem.

„Co pak jsme lupiči, nebo zloději?“ rozzlobil se sedlák a zkoušel se tvářiti vážně a rozumně.

„Kam pak jdeme, tatíku?“

„Do Lublaně!“

„Tak, do Lublaně? Snad ne k soudu?“

„K soudu!“

„Pán bůh dej štěstí. A koho žalovat?“

„Hospodáře.“

„A — a?“

„Je prý mým hospodářem, říkají! Povídal starosta i sedlák, který mne odehnal s vozu.“

„Jak pak to bylo? Jak pak? Proč jste se pohádali?“ vyzvídal sedlák s takovou dychtivou radostí, až se Jernej podivil.

„Jak? Dělal jsem, pokud jsem mohl, pracoval jsem, až jsem dopracoval; teď jsem už stár. A teď mne vyhnal, teď mi řekl: táhni!“

„Ha, ha, ha!“ rozesmál se sedlák a udeřil staříka hrajícího na harmoniku do ramene. „Slyšel jsi, Andreji? Slyšel jsi? Pacholek jde žalovat hospodáře!“

Stařík stisknul harmoniku mezi kolena, až nástroj zakvílel a rozesmál se trhavým smíchem, že až slzel.

„No, ty pacholku, jenž jdeš žalovat hospodáře, podívej se!“ Sedlák se přestal smát, odkašlal si a ukázal prstem na otrhaného starce.

„Podívej se, tenhle si ani nevzpomněl, že by šel žalovat; protože je rozumný a zná spravedlnost. Teď je tomu již pěkných pár let, co jsem ho vyhnal; docela lehce jsem ho vyhnal, protože se mně tak zlíbilo. Vidiš a je veselý i když se mu smějeme a když ho takhle štipneme!“

Štipnul stařečka do ruky. Ten se dětinsky zašklebil, tenounce vypiskl a vysoko zvedl kolena. Oba se pak hlasitě zasmáli.

Jernej dopil víno, sklenice se mu v rukou třásla.

„Tak jsi sám sebe poplival, nevěřče, tak jsi poskvrnil boží zákon!“

Vzal ranec a odešel, aniž by si byl odpočinul. Ještě oknem zdravil ho rozpustilý smích sedlákův i stařečkův.

Silnice se širila, v dáli v oblacích sivého prachu zřel již Jernej město. Naproti šla mu nějaká žena, v náruči držela dítě, potácela se jak opilá a hlasitě plakala. I dítě plakalo a oběma rukama ovijelo krk matčin. Když žena uviděla Jerneje, zvedla opuchlý, uplakaný obličej a křičela:

„Člověče, řekněte mně, je to spravedlnost?!“

Zvedla dítě a ukázala je Jerneji. Hezounké děcko to bylo, ale oči mělo červené, tupé.

„Člověče, ani Bůh není spravedlivý, ani v nebi není spravedlnosti. Co udělalo moje dítě Bohu, Matce boží a svatým? Co udělalo, že nikdy neuvidí ani své matky ani svého otce? Ať upadne ta ruka, která udeřila slepotou mého syna, ne-

vinného, bez hříchu prokletého! — Řekněte, člověče, je nějaká spravedlnost na světě a v nebi?“

Objala zoufale své dítě, přitiskla je k sobě a hlasitě plačíc šla cestou dále.

Jernej svěsil hlavu.

XI.

Lublaň — jaké to veliké město! Vysoké domy stojí tu řadami těsně dům vedle domu. Ulice hemží se lidmi, stále jich plno, jako bys tu potkával nekonečné processí. A kněží zde tolik, že by člověk musil chodit s kloboukem v ruce, chtěl-li by každého zdravít. Zvony velké i menší od rána do noci vyzvánějí. Člověk zde chodí jako po velkém tržišti; neví, kam by se dříve podíval, kam by zašel, koho by se optal.

Dlouho Jernej procházel ulicemi a prohlížel všechny ty nikdy nevidané divy. Pak zašel do chrámu, poklekl před postranním oltářem a dlouho se modlil. V kostele bylo ticho, temný soumrak halil chrámovou síň, člověk mohl si dobře s Bohem pohovořit.

Když se Jernej domodlil, veliká a pevná víra zakotvila v jeho duši.

„Snad je ještě dlouhá a těžká moje cesta, snad na ní kamení veliké leží, snad na ní trní roste!“ pomyslíl si. „Ale přece jednou dojdou konce, přece se mně dveře otevrou! Bůh neukryl svou spravedlnost jako lakomec své pokladny! Zaklepám snad na sto dveří, ale ty sté rvé jistě dokořán se otevrou!“

A s touto vírou znovu se vydal na cestu. Potkal slušně oděného pána a otázal se ho:

„Kde najdu soudce, kterým bych mohl svou spravedlivou věc předložit?“

Pán se nejprve podíval, potom se usmál:

„To si, otče, najdete nějakého výmluvného advokáta, ten ať vaši spravedlivou věc předloží!“

„K čemu potřebuji advokáta, když je má pravda tak prostá, že ji slepý uvidí a hluchý ji uslyší? Vždyť se nesoudím o plot ani o meze ani o cestu, nikomu nechci ublížit, nikoho pohanět, proč bych chodil k šejdiřským doktorům? Hledám jen spravedlnost!“

„Dlouho budete hledat, otče! Mnoho jich bylo, kteří hledali pravdu a spravedlnost a zahynuli již na cestě; Pilát si pak umyl ruce!“

Řekl, zasmál se a odcházel svou cestou.

„I ten zakusil křivdy!“ pomyslnil si Jernej, „vždyť se směje, když je mu do pláce!“

Chodil dále ulicemi, vyptával se lidí, hledal a — našel.

Veliký to byl dům, vysoký a prostranný, jakého Jernej ještě nikdy neviděl. Plaše vstoupil do chodby. Lidí tam bylo plno; chodili sem, chodili tam, běhali po schodech, po chodbách; lidé městští i venkovští, muži i ženy; všichni chvatně pobíhali, všichni spěchali, všichni měli v tváři vepsanu těžkou starost. Bylo zde jak o výročním trhu. Jernej nevěděl, má-li jíti na pravo nebo na levo, má-li stoupati po schodech, nebo jíti přímo. Pozdravil nějakého pána v pěkném obleku, ptal se ho, kde jsou soudci, pán se naň podíval, pokrčil rameny a spěchal dále. Tak stál Jernej s kloboukem v ruce a nevěděl, kam by se obrátil. Na schodech z nenadání někdo zakřičel; tenký ženský hlas mísil se se silným hlasem mužským.

„Lupiči! Zloději! Lupiči!“

Těžce sestupovali po schodech, oba hněvem zrudlí. Žena svátečně oblečena svírala v ruce deštník a nevelký ranec, muž tloukl těžkou sukovicí do schodů.

Odněkud shora zaléтал sem hlas, mírný, sladký a uhlazený hlas nějakého panského člověka.

„Rozvaž svoje slova, člověče, abys jich později nemusil rozvažovati!“

Jernej se podívil a strach mu srdcem zachvěl. Stoupal po schodech těžce a pomalu, jako by nesl tíživé břímě. Z daleka ještě slyšel, jak sedlák hněvivě tluče holi po kamenité chodbě.

„I on řekl . . . že hledal spravedlivé soudce. A zatím našel lupiče . . .“

Tak stál Jernej již na posledním schodě a čekal, až ho někdo osloví, až se ho zeptá, co tady chce.

A opravdu, přišel mladý člověk, podíval se na dlouhého Jerneje, který stál tam s rancem a botami na zádech — a zastavil se.

„Co pak máte?“ zeptal se.

„Tohle: nevím, kam mám jít, zda na pravo či na levo, když je ten soud takový veliký. Řekněte mně, kde jsou soudci!“

Mladý člověk se zasmál.

„Milý tatíku, tady je mnoho soudců — kterého pak hledáte a co mu chcete?“

„Spravedlivého soudce hledám — jak se jmenuje a jak vypadá, na tom mně nezáleží. Věc je taková: pracoval jsem čtyřicet let; dům jsem vystavěl, celé hospodářství založil. Dobře si pamatujte: dům jsem vystavěl, hospodářství založil. A teď rozsudte: či je jabloň — toho, kdo

ji vsadil a pěstoval, nebo toho, kdo si jen sklátil jablka? — A ten mně řekl: no, pracoval jsi čtyřicet let, vystavěl jsi dům, zvelebil hospodářství, teď si jdi do světa a hledej si svou pravdu a své právo! A já nezoufal; šel jsem do světa hledat pravdu a spravedlnost a tak jsem přišel sem. Kam mám jít, příteli, kde mám zaklepat, když je zde tolik dveří?“

Jak Jernej vyprávěl, zastavili se před ním ještě tři mladí muži. Všichni se smáli a vesele i zvědavě si starce prohlíželi. A Jernej sesmutněl a hrůza jej obešla.

„Poradte mi vy všichni, kteří jste učení!“ zaprosil.

Suchý člověk s kozi bradou a brejlemi na očích pohládl si vousy a jemně se zasmál.

„Volali vás?“ zeptal se.

„Jak to, volali? Přišel jsem sám; pro svou pravdu a pro spravedlnost jsem přišel! Jak pak by mne volali, když ani pravdy Jernejovy neznají. Vysvětlím jim všechno, vypovím, pak ať rozsoudí!“

„Máte napsanou žalobu?“

„K čemu pak psát? A jakou žalobu? Nežalují žádného: sobě spravedlnost, ale křivdu nikomu! Nechci, aby někoho pro mne zavřeli nebo oběsili, třeba by to byl i zlý člověk. A aby nějací lenoši nebo lstiví advokáti psali žalobu, toho také není třeba. Vim, soudci umějí čísti, ale také mají uši, aby člověka vyslechli. Ukažte mi, kde mám zaklepat?“

Všichni se na sebe podívali, co stáli před Jernejem a suchý bradáč po druhé se zasmál a řekl:

„Pojďte se mnou, ukáži vám, kde jsou spravedliví soudci!“

Jernej šel s ním a všichni, kteří ho poslouchali, šli za nimi.

XII.

Vešli do jiných dveří, které byly dokonce otevřeny. Ve světnici za širokým stolem stál mladý muž světlých vousů a veselých očí. Ohlédl se a velmi se podivil, když uzřel dlouhého Jerneje a celé processí, které ho následovalo.

Suchý člověk s kozi bradou ukázal palcem přes rameno na Jerneje, rozpustilě zamrkal a s úsměvem řekl:

„Tady ti vedu, Košire, poutníka, který hledá na tom světě spravedlivé soudce. Ty jsi veselý hoch. Pověz mu, či je jabloň: jestli toho, kdo ji zasadil, či toho, kdo ji očesal?“

Takový žert si tropí se spravedlností boží!

Mladý soudce však se nesmál, ale svažtil světlé brvy.

„Nač tyhle komedie? Kdo jste, člověče, a koho hledáte?“

Jernej přistoupil blíže.

„Jsem Jernej z Betajnové a ukřivdili mi. Proto jsem se vydal do světa, abych hledal pravdu a spravedlnost, kterou sám Bůh poslal na svět a kterou vy chráníte ve svých knihách.“

„Kdo vám ukřivdil? Proč? Koho žalujete?“

„Nikoho nežaluji; vždyť není potřeba, aby lidé za mou pravdu trpěli. Jestli mne nasytíte, není přece nutno, aby jiní hladověli. Povím vám,

jak se vše přihodilo; vždyť dítě by poznalo, či je pravda, dítě by rozsoudilo, jak byste nerozsoudili vy, kteří jste učení a znáte zákony! — Čtyřicet let jsem pracoval na Betajnové; ani ždíbec země není tam na polích, na lukách, kterou bych byl neskropil svým potem. Tak jsem dřel čtyřicet let a Bůh hojně požehnal mé dílo. Zemřel starý Sitar, hospodář, a přišel jeho syn, nehodný, nevděčný a ten řekl, řekl v opilosti: Jerneji, svaž si své věci a táhni, protože teď já jsem zde pánem a hospodářem; už jsi dodělal, jsi již starý, k nijaké práci se nehodíš, co s tebou, já o tě nestojím; v domě, který jsi sám vystavěl a který jsi jako věrný pes střežil ode všeho zlého, není teď ani koutku pro tebe, není chleba pro tebe, jež jsi sám vydělal. Vezmi žebráckou hůl a jdi do světa!

Tak řekl. Tak rozsoudil, že je jabloň toho, kdo ji očesal a ne toho, kdo si ji vsadil. Tak rozsoudil proti pravdě a spravedlnosti božské i lidské. A já jsem šel, vydal jsem se do světa, abych vyhledal spravedlnost, kterou Bůh seslal na svět a kterou lidská moc udolati nemůže. Rozsudte!“

Tak dohovořil Jernej pomalu, důrazně a vážně. Mladý soudce poslouchal a sesmutněl. „Vraťte se,“ řekl, „vraťte se na Betajnovou k svému hospodáři tvrdému a nespravedlivému a řekněte mu: buď spravedliv, smiluj se a vykaž mi koutek ve svém domě a kus chleba popřej mým šedinám! Tak mu řekněte, a on jistě se nad vámi slituje, pozná svůj hřích a dá vám vše, zač jej poprosíte!“

Jernej ustrnul nad těmi slovy; dlouho mlčel.

„Vy jste soudce?“

„Jsem soudce.“

„A vy jste rozsoudil dle zákona a dle boží pravdy a spravedlnosti?“

„Tak jsem rozsoudil.“

Vzpřímil se Jernej, že byl o hlavu vyšší i soudce i lenochů, kteří stáli u dveří.

„A já vám pravím, soudce, že jste nerozsoudil ani dle lidského zákona ani dle boží spravedlnosti! Co pak rozkázal Bůh, aby se ničema válel na posteli, kterou já stlal celých úmorných čtyřicet let? Co pak Bůh přikázal, aby Jernej posel někde v příkopě, když on sám vystavěl teplý a krásný dům? Otevřete knihy: neumím čísti, ale z daleka bych chtěl viděti ona slova, která to pravi. Ukažte: rád bych uviděl třeba jen desky a ořízku těch knih! Řekněte, jestli je v nich napsáno: pracoval jsi, krví jsi půdu sytil, že vydala pšenici vysokou se zlatými klasy, že vydala trávu kyprou a šfavnatou; a teď, když jsi již stár, když již pracovat nemůžeš, když chybí ti krev, kterou bys půdu zaléval, teď si jdi! Řekněte, zdali je tohle napsáno: Ty, Jerneji, který jsi do stropu naplnil stodoly a sýpky, ty choď teď od vsi ke vsi, od chalupy k chalupě prosit o almužnu, o kus tvrdého chleba. Psům dej se rvát, lidem dovol, ať se ti vysmívají. To mi řekněte! A ještě mi vyložte: co mám počít se svou prací? V zemi je zakopaná, hluboko, přehluboko — jak ji vykopu? Jak ji sváží do rance, jak ji na rameno přehodím? Mých čtyřicet let — jak jich užiji, jak si za ně nyní na zápeci pohovím? Tady je ranec: jsou v něm boty a sváteční oblek! Čtyřicet let — spočítejte a přemyslete, kolik je to týdnů a kolik je to hodin! Má paměť je stará a krátká; neumím počítat; ale řekněte mi, je tenhle uzel spravedlivou odměnou za tolik týdnů a tolik dní? Plátěná

kazajka a jeden oblek — je to spravedlivá mzda? Jen řekněte: hojná mzda to je, spravedlivá odměna — a uvěřím, že jste soudce, kterého Bůh ustanovil!“

Mladý soudce soucitně hleděl na Jerneje, jak jeho stará, vrásčitá tvář zrudla rozčilením, soucitně prohlížel jeho obnošený oblek a zaprášenou obuv.

„Vezměte spravedlivost a pravdu takovou, jaká je; lidé si ji stvořili, lidé jí dali moc. Bije-li vás, skloňte jen šij a důvěřujte v Boha; změní-li svou tvář, že ji již od křivdy nerozeznáte, odvráťte se stranou a nechte ji. To si pamatujte a teď jděte s Bohem a udělejte tak, jak jsem vám řekl!“

Jernej hleděl na soudce celý ustrašený.

„Tohle není spravedlnost! Což jste ji zatajili?“

Soudce mlčel.

„Proto jste ji zavřeli šem do toho velikého domu, aby nešla do světa? Na dva zámky jste ji zavřeli, devaterou pečeť přitiskli, aby na cestu nevyběhla, aby ji Jernej nepotkal? Proto jste ji ukradli a uschovali, aby ani toužebné oko nepotěšila? Ale zmýlili jste se, neznáte Jerneje. Najdu ji, kdyby byla tak hluboko v zemi zakopána jako moje práce! Lopatu vezmu a motyku a vykopu ji téměř starýma rukama, pokud v nich jiskra síly bude. — Již tam v Dolině řekl vám starý sedlák lupiči — a dobře vám řekl. A já hloupý tehďáz si myslil: lupiči jim říká, a oni jsou to spravedliví soudci. To on, sedlák, jistě špatně viděl, špatně slyšel, oči má kalné a slabý sluch! Zde pak po druhé a ještě hlasitěji křičeli muž a žena na schodech: lupiči,

zloději, lupiči! A opět jsem myslil. Jak by mohli býti zloději a lupiči tady, kde je dům spravedlnosti, dům, který je naplněn samými zákony? Tak jsem myslil a mýlil jsem se! Ne dům zákonů a spravedlnosti, ale dům lži, zlodějstva a pokrytství jste postavili. A vy všichni, kd ž tu jste, nejste služebníky božích příkázání a jeho zákonů, ale služebníci satanovi, kteří rozsíváte jeho křivdu. Sešel jsem na špatnou cestu, obrátím se teď na pravou!“

Čím hlasitěji Jernej mluvil, tím více posluchačů nastavilo se u dveří. Na konec přišel drobný, staříčkový člověk s velikou pleší, zastavil se a zlobně se rozhlédl.

„Kdo tady křičí jako pastucha?“

Jernej rozkládal dále.

„Nechci, aby někdo pro Jerneje křivdu trpěl. Ale vyložím a požaluji: nejsou spravedliví soudci, lupiči to jsou; není to dům pravdy a spravedlnosti, ale dům falše, kterou poskvrnili lži a nepravostmi. Neoběsí vás, ale na cestu vás vyženou s holí a rancem; a ten váš poskvrněný chrám rozboří, že z něho neostane kámen na kameni!“

Tak Jernej hovořil a celý se trásl hlubokým hněvem.

XIII.

Tehdáž spáchána byla křivda, jaké svět ještě nikdy neviděl.

Vousatý člověk přistoupil k Jerneji a uchopil se jeho ruky.

„Co mně chceš?“ vykřikl Jernej.

„Neprotiv se, Jerneji, neprotiv se spravedlnosti!“ řekl mladý soudce.

Drobný, plešatý stařík zlobně stáhl brvy.

„Jaká s ním komedie? Co pak ho nevidíte a neslyšeli jste ho?“

Jernej postrašen mlčel a šel s nimi. Šli dlouhými chodbami a pak stoupali dolů po schodech. Na dvoře se Jernej zastavil a obrátil se k těm, kteří ho provázeli.

„Muži, teď nejsme již v domě lupičů; povzte mi přimně: co chcete se mnou?“

Pohlédli naň nevlídně a mlčeli. Jerneji zabořilo srdce tolika křivdami a jak s nimi kráčel dlouhým dvorem, celý náhle ještě více sestaral a celý se shrbil.

„A jste-li i vy lupiči, jste-li vy ti nejhorší ze všech: řekněte mně, proč mne trápíte? I vrah má svou pravdu a svůj zákon, nekrade, nezabijí bez rozmyšlení — co jsem vám udělal?“

Neodpovídali, jen nevlídně, zamračeně hleděli na Jerneje.

„Hleďte, vy jste mladí a statní a hleďte, jak Jernej sestárnul a zeslábnul nespravedlností! Dříve bych vás rozházel po dvoře jako snopy, pěstí bych si napsal svou pravdu! Ale spravedlnost není jablko, aby je holí se stromu sklátil; a Bohu není jistě potřebí, aby mu člověk pomáhal. Těžké je břímě, které na mne složil, dlouhá je cesta, kterou mi vykázal; ale já půjdu po ní se svým břemenem až do konce!“

Tak hovořil Jernej, neboť jeho srdce bylo plno veliké víry, tak, jako i jeho žalost byla veliká.

Ti, kteří ho provázeli, zastavili se náhle před malými dveřmi. Otevřeli je, vstřčili do nich Jerneje a rychle za ním zavřeli. Jernej ocitl se v pusté jizbě; byl tam stůl, dvě nízkých postelí,

které se podobaly lavicím; prázdné stěny zíraly na člověka jako dvě vyhaslé oči; ani kříže zde nebylo. Okno bylo zamříženo.

Na jedné posteli ležel člověk, celý rozedraný; bůh ví, byl-li mladý či starý. Měl řídké, rozčuchané vlasy; obličej neštovicemi zhyzděný, dlouho již neholený, i bradu měl rozčuchanou. Vesele na Jerneje zamrkal a kamarádsky jej pozdravil.

„Bůh zdraví, sousede! Co pak jsi ukradl?“

Jernej pohleděl naň dlouze s netajenou žalostí, přistoupil ke druhé posteli, položil na ni ranec, boty a klobouk a hůl postavil do kouta.

Otrhanec stále se vesele smál; byl to tulák, kterého by osamělý chodec jistě nerad na cestě potkal.

„Co pak tak tichý, tatíku? Je docela spravedlivé, když se tu kajeme ze svých hříchů; těšme se ze spravedlnosti ať je sladká nebo hořká a zpívejme vesele aleluja soudcům!“

Jernej usedl na postel; opřel lokty o kolena a tvář skryl do dlaní.

„Jak pak tobě ukřivdili?“ zeptal se.

Tulák se srdečně zasmál.

„Ukřivdili? Žádná křivda! Kradl jsem; tak mne chytili a zavřeli mne. To bylo přece v pořádku, ne? Snad mně ještě nenacpou peněz do kapes, když já je lidem z kapes vytahoval? Vždyť je dost, když mi dávají stravu a nocleh. No, postel sice není záviděnihodná a strava by mohla být také lepší, ale na mou duši, dokud jsem nekradl, neměl jsem ani takové jídlo, ani takový byt! A když jsem si všechno rozvážil, věru není nad to, jako být zlodějem. — No, a co ty, tatíku? To jsi začal řemeslo teprve teď na stará kolena?“

Jernej hleděl do země a mlčel. Tulák ve-
sele hovořil.

„A má-li snad člověk nějaký hřích na svě-
domí, no, s pánem bohem, ať tam leží hezky
klidně! — Kát se — no, řekněme třeba nějaké
pokání! Ale jen se nermoutit — zármutku není
potřebí!

Hleď, já jsem lenoch, darebák, obtížné mo-
tovidlo, které se stále hodným lidem plete do
cesty. A nic mne to nermoutí. Jak bude se mnou
zítra, pozítří? Zítra mne odsoudí, pozítří mne
zavrou — nu a co potom? Kam mne poženou?
Poženou mne tam, kde asi o mne na tom božím
světě nejméně stojí a kde nemám zcela nic co
dělat! Tam v onu ves, zakletou mezi vrchy, kde
mne bůh ve své bláznivé hodině povolal mezi
lidi! Kdo je tam: otec, matka, bratr, přítel? Ci-
zinci tam jsou, cizejší a nevlídnější než městští
páni! Z tváří nic nevyčteš, řečem jejich ne-
rozumíš! Nic — a tam mne ženou, tam prý
jsem doma! Proč jsem tam doma — to bozi
vědí. Právě tak by mne mohli hnát někam do
Koromandie a říci: Koromandie, to je tvůj do-
mov a tam musíš sedět a nesmíš se odtamtud
hnouti. A já bych chtěl mít v Lublani domov,
v Lublani se mi líbí. — A kam pak tebe poženou?“

„Poženou?“ zadivil se Jernej. „Nikam mne
nepoženou! Já mám svůj domov a svou pravdu!“

Tulák zvedl vysoko nohy, přeložil jednu přes
druhou a hlučně se zasmál.

„Proč jsi tedy kradl?“

„Co — kradl?“

Jernej se vzpřímil a položil ruce na kolena.

„Já nekradl! Svou pravdu a spravedlnost
hledám a já je najdu! Zavřeli, uvěznilí spravedl-

nost lidé bezbožní, i mne uvěznili, ale přijde hodina a dveře se otevrou!“

Tulák se přestal hlučně smáti, ale usmíval se útrpně do vousů, jako se dorostlý člověk usmívá dítěti.

„Zavřeli tě. Dveře se otevrou?“

„Otevrou se!“

Stále více se usmíval tulák, ale tiše, dušeně jen ústa otvíral a tělem kýval.

„Teď ti věřím, že jsi skutečně nekradl! Kdo věří v spravedlnost, ten nekrade, nezabíjí. Ale tím hůře pro tebe, když jsi nekradl, nezabíjel a přece jsi se dostal s pravdou do křížku! Spravedlnost a pravda — o je, to jsou zlí a pannačnickí páni! Když ti přisoudili vraždu, tak jsi zabil a konec řeči — třeba že jsi nevinen! A když ti přisoudili krádež, tak jsi kradl oběma rukama! A jen řekni, že jsi nevinen, jen řekni, že jsi nezavraždil, neukradnul — zle je s tebou! Vždycky je lépe být zarputilým, ještě přidat sobě několik krádeží a vražd, než ukazovat pokornou a kající dušičku. Jen takové duše cikánské, hříchy celé černé, líbí se spravedlnosti; o zakrnělá srdce nestojí, po nevinnosti se neptá. Poslechni mne a vezmi si ze mne příklad. Já s tou pravdou a spravedlností dobře vycházím; my jsme jako sousedi, kteří se někdy pohádají, ale jinak žijí jak bůh chce. Dnes mne podvedou ony zítra ošidím já je a jsme všichni spokojeni. Když mne zavrou nevinně, já si to po druhé vynahradím a věc je vyrovnána. Nikdy se proto netrápím, že jsem nevinně trpěl. A tak vycházíme se spravedlností dobře všichni my učenci a mudrákové. Nehádej se s ní, zvláště jsi-li nevinen,

nikdy se s ni nehádej! — Pověz mi svou pravdu a já ti poradím podle svých zkušeností!“

Jernej mu vyložil svou věc. Tulák se smál, až oslzel. Vyvalenýma očima díval se na Jerneje, jako na černocho z komedie, na všechny strany se ohýbal a dlaněmi tloukl do kolen.

„Až tě, Jerneji, pustí, já půjdu s tebou! Budu tě ukazovat po světě. Budeme chodit na výroční trhy, na posvícení, před kostely tě budu ukazovat a bude nám dobře, Jerneji! Snad se nám také přihodí, že tu zatrolenou spravedlnost, kterou bys tolik rád chytil, někde na cestě potkáme; já bych ji sám rád viděl. A jak ji potkáme, tak musí s námi chtě nechtě. A pak budeme chodit tři po všech jarmarcích a po všech komediích. To přece bude něco, co tu ještě nebylo. My tři překonáme všechny komedianty; taliján s opicí, učený medvěd, hrbatý velbloud, to se všechno musí zastydět před námi. To my všechno zastíníme. A co peněz se nám pohne, a jak budeme žít, Jerneji, jako sám Kurent!*, Však to bude také podívaná na nás tři — Jernej, jeho pravda a já filosof!“

Jernej smutně hleděl před sebe. Ani vráska se mu nepohnula v tváři.

„Nepokoušej Boha!“ řekl. „Těžké břímě na tě položil a tvoje srdce pod ním kleslo tak, že mluvíš rouhavě ve své málomoci. Samou křivdu jsi zkusil, proto nevíš o pravdě; proto říkáš, není spravedlnosti; kámen ti podali místo chleba, proto praviš: není chleba. Bůh dal světu svůj zákon a ten není jako vlašička, kterou suchá

Postava ze slovinské báje. Také Cankarova kniha toho jména.

země do sebe vssaje. Žije ještě správedlnost, taková je, jaká byla v prvý den, když ji Bůh světu seslal a budeš-li důvěřovat, uslyšíš ji a bohatě budeš odměněn za svá utrpení!“

Tulák se už nesmál, ale udiveně hleděl na Jerneje.

„Nebyl bych rád v tvé společnosti, kamaráde. I v noci se obrátím k stěně, neboť tulák jsem a vidím v temnu. Není veliké útěchy v tvých křesťanských slovech — nu ale, víš, co bych udělal, kdybych tě dlouho poslouchal a uvěřil konečně jako ty? — Šel bych a zabil bych nejdříve soudce a jeho pomocníky, pak bych pobil i všechny, které bych potkal, dokud by mně síly stačily, neboť všichni jsou mými nespravedlivými soudci již od narození; naposled bych zapálil ten dům, který jsem vystavěl a ze kterého mne vyštvali, a pak bych řekl: Hleďte, Bůh poslal správedlnost na svět, já uslyšel jeho slova a vykonal jeho vůli! — Tak bych řekl a tak bych učinil, kdybych tak pevně věřil, jako ty. Bůh mne však nechtěl mítí apoštolem a proto jsem a zůstanu už do smrti žebrákem. Správedlnost mne bije, já se jí směji a všechno je v pořádku. Dobrou noc!“

„I nad tebou se jistě Bůh smiluje, i ty budeš ještě jednou klečct a kát se!“ řekl Jernej. „Neboť srdce spíše pláčem a pokáním se uklidní, než smíchem; a slzy smyji všechen hřích i všechnu vinu!“

Tak spolu hovořili tulák a Jernej; zatím tichá noc vkradla se do vězeňské cely; oba dva zmlkli. Tulák nespokojeně převalil se na lůžku a obrátil se ke zdi. Jernej poklekl před postel a dlouho, vroucně se modlil.

Byl unaven; tvrdé břemeno jako by ho až k zemi srazilo, ale víra jeho neklesala.

XIV.

Sotva se Jernej probudil, přišli a hnali ho dále, aniž věděl kam.

„Prašti je, apoštole, uhoď!“ vykřikl za ním tulák, když se dvěře zavíraly. Jernej ho neslyšel; svěsil hlavu a mlčky šel, kam ho vedli.

„Řekněte mně, kam mne ženete?“ zaprosil. Mlčeli a hleděli naň chmurně, úkosem, jako židovští žoldnéři shlíželi na Krista.

Jernej necítil brůzy, ale srdce měl neklidné, plné těžkých myšlenek. A tak se mu zdálo, jako by již ani dobře neviděl ani neslyšel; tak jako by tou nocí paměť i rozum mu zeslábly. Nemohl se domyslit, co udělal těm zlým lidem, že ho teď honí ze dveří do dveří, nemohl uhodnouti, co s ním zamýšlejí, proč ho vláčeji němě, jeho, který ničeho nechce, jen pravdu a spravedlnost. Tak se mu zdálo, jako by zabloudil do nějakého divného města, kde jaktěživ ještě nebyl. Slyší hovor a nerozumí mu, vidí lidi — a všichni cizí, divného, cizího vzhledu. Pozdravíš je a oni ti nepoděkují, ptáš se jich a oni neodpoví; jejich bůh není tvým bohem a jejich pravda není tvojí pravdou.

„Je to nutno, Bůh tak chce, příkrá a kameňatá cesta vede k pravdě a k spravedlnosti!“ řekl si Jernej ve své důvěře, svěsil hlavu a šel s nimi. Věděl, že toto trápení skončí a že bůh neodvrátí navždy oči od svých sluhů, kteří v něj důvěřují.

Vodili ho a honili jako někdy Krista od soudce k soudci, od Piláta ke Kaifášovi; vyptávali se ho a Jernej vypovídal věrně, jak vše myslil, bez hněvu a beze zloby. Mnoho pánů viděl i mnoho

biřiců. Zlobně s ním mluvili, zamračeně naň hleděli, smýkali jím ze dveří do dveří; Jernej nekřičel, nehrozil, nevzpíral se, neboť srdce jeho bylo čisté a víra jeho pevná. Ani se tehdy nevzpíral, když s ním jednali jako s nemocným nebo s dítětem; posměch i opovržení snášel pro pravdu. Nezlobil se a nestěžoval si, když mu řekli, že je duševně chorý a že je hloupější než malé děcko.

„Bůh je osvětlí a odpustí jim!“ pomyslnil si Jernej. „Až přejdu tuto trnitou cestu, až pravda moje zvítězí, pak prohlédnou i oni a zastydí se za svůj hřích. Bůh neukryl ani spravedlnost ani pravdu; a jistě je vůle boží, aby bloudili v temnotě před jitem poznání!“

Mocná víra sílila jeho srdce; tělo však bylo staré a slabé a celé se sklánělo pod tíží křivd a trampot. Když naposled předstoupil Jernej před soudce, celý byl k zemi uchýlen, ruce se mu třásly, kolena poklesávala a ranec, který dříve ani necítil, najednou jej tížil, jako by v něm byly těžké kameny. Vždyť již uplynulo devět dní od té chvíle, kdy putoval Jernej, hledaje spravedlnost, od prahu k prahu, od soudce k soudci, od křivdy ku křivdě; devět dní, co ho vyháněli a konečně zavřeli mezi tuláky a zloděje.

Stál Jernej před nevlídným soudcem, zamračeným, zlostným staříkem.

„Teď jděte s Bohem a už nikdy ať vás tu nevidím!“ řekl soudce. Jernej stál před ním a ani se nepohnul, jak byl udiven.

„To je tedy konec té mojí bolestné cesty, takto jste nakonec rozsoudili?“ ptal se a hlas se mu třásl, jako hříšniku, který by stál před bohem.

„K čemu to, pane, — k čemu bylo všechno moje utrpení, proč jste mně tedy zavírali, honili a trápili?“

„Stydět by ses mohl, že se na stará kolena potloukáš po světě a obtěžuješ lidi i panstvo. Vrať se do své rodné obce, modli se a myslí na smrt!“

Jernej užasl; přiblížil se plaše k nelaskavému soudci a hovořil tiše a pokorně:

„Neslyšel jsem, myslím, dobře a nerozuměl jsem asi; jsem již stár, uši mi již tak neslouží i paměť slábne. — Co pak jste opravdu takhle nakonec rozsoudili: „Jdi a neukaž se nikdy!“ Tak jste rozsoudili pravdu ve jménu Boha a císaře? Což jste mne proto zavřeli mezi zloděje a zbujníky, abyste nenalezli jiné moudrosti při vši své učenosti? Čekal jsem v utrpení i v důvěře, a vy jste stáli za dveřmi a smáli jste se mé naději. Snad jsem dobře neslyšel, snad jsem špatně rozuměl; tak jste přece nerozsoudili, to není váš rozsudek, soudci!“

„Jen jdi už a nevaď se se spravedlností!“ ušklíbl se soudce, „a chval Boha, umřeš-li na křesťanském loži a ne mezi blázny, kam už dávno patříš!“

Smuten a skličěn stál tu Jernej, když uslyšel ta slova.

„Tak jste se rouhali mně, starci; Bůh vám odpusť!“ řekl Jernej a odvrátil se.

Jen devět dní hledal Jernej spravedlnost, jen devět dní poznával její apoštoly a za těch devět dní hodně sestaral a sešel. Teď, když kráčel přes dvůr, hlava se mu třásla a čelem div se kamenů nedotýkal, jak byl ohnutý.

Vstoupil na silnici. Venku hořel světlý den. Samé cizí lidi potkával Jernej, jimž nemohl si postesknout ani požalovat. Zdálo se mu, že je celé město plné nespravedlivých soudců a že každý naň hledí jako na zlosyna, jemuž není radno dobrého slova říci a jenž není hoden spravedlnosti. A Jernej v hrůze a žalosti pocítil, že je zde sám s Bohem.

Usedl v hostinci, aby si odpočinul. Na stěně uzřel krásnou podobiznu a celý se zachvěl radostí i novou nadějí. Z obrazu hleděla naň tvář císařova, plná vlídnosti a shovívání.

„Kde jsem to jen chodil, kde jsem hledal spravedlnost?“ zadivil se Jernej. „Na mši jsem šel kolem kostela a zapadl jsem mezi lupiče a nevěrce. Bůh mi ukázal přímou cestu a já ve své hlouposti lezl jsem po příkrých stráních a cestu sobě stížil! Na místo, abych se svou žízni spěchal k čisté studánce, šel jsem se napít k páchnoucí louži. Buď pán Bůh pochválen!“

A dříve ještě, než sobě dostatečně odpočinul, zvedl se, sebral ranec a vydal se na cestu k císaři.

XV.

Těžké sny strašily Jerneje ve spaní. Zdálo se mu, že pravda umřela, že jí už není ve světě. Není už pravda, že v čisté studánce je čistá voda, není pravda, že jasné slunce jasně svítí, a není spravedlnosti tam, kam jí sám Bůh seslal a kde jí sám potvrdil.

Dlouhá byla cesta, na kterou se Jernej vydal, neboť byl starý a znavený. Vydal se pěšky, putoval cizími vesnicemi, neznámými kraji. Když

již soumrak ulehl na pole, byl cestou tak zmořen, že usedl na mezník u cesty. Šel kolem mladý poutník, bosý, zaprášený i hladový, ale oči jeho vesele se kolem rozhlížely.

„Kam pak, otče, kam?“

„K císaři pánu!“

„Oj, otče, do sídelního města je daleká cesta, ani za týden tam nedojdete, kdybyste šel ve dne v noci; máte už staré nohy!“

„Musím tam dojít než umru!“

„A co chcete, otče, u císaře?“

„Aby spravedlivě rozsoudil a pokáral i poučil soudce, kteří se starci rouhali!“

Poutník zakýval hlavou a soucitně pohleděl na Jerneje. Seděl tu ubohý stařec šedivý a sklíčený, s hlavou smutně svěšenou.

„Nic, tatíku, nepořídíte. K císaři se člověk těžko dostane!“

„Těžko? Proč?“ podivil se Jernej. „Kde bych našel spravedlnost, ne-li u císaře? Mám jít k žebrákům prosit o chléb? Však jsem k nim šel ve své zaslepenosti; vysmáli se mi a já jim nezažívám. K onomu půjdu, který spravedlivě podílí lačné i ubohé!“

„Nedostanete se k němu, otče!“

„Co pak je ve světlici zavřen? Či je zazděn, nebo kolem něho hradbu postavili vysokou až do nebe?“

„Stojí tam u hradu stráž a ta nikoho k němu nepustí!“

„Cože? Císař že by měl ještě pány nad sebou, hospodář že má nad sebou hospodáře? Co breptáš, mladý hlupáčku? Do světa jsem šel hledat spravedlnost a pravdu, kde je najdu, ne-li u císaře? Vždyť císař rozdává milost i spravedl-

nost; jak by je udílel zavřenými dveřmi, hradbami a zdmi? Půjdu k němu, neboť Bůh mne silí, abych nezoufal a abych neklesl dříve, dokud nedojdu konce poutí!“

Lito bylo poutníku šedivého starce.

„Otče, cesta je dlouhá a obtížná. Přes vysoké vrchy a přes širošířé pole bez konců. Putuji celý měsíc, často celé hodiny odpočívám, a podívejte se na mé nohy! Jste sto sáhů od domova a jak vám je již těžko; sto sáhů, a budete někde v příkopě odpočívát na věky! Vezměte poslední zlatník, máte-li ho, a sedněte do vlaku. Až vám bude nejhůře v tom cisařském městě, vzpomeňte si na mne! Snadněji vykopete v svatojanské noci zlatý poklad, než za bílého dne najdete spravedlnost!“

Tak řekl poutník a odcházel. Jernej za ním smutně pohlížel.

„Mladý je ještě a tolik v něm smilování, a jistě mnoho křivdy tíží jeho bedra! Kde je jeho matka, kde otec, kde bratr? Osud ho zavál do světa, jako vítr odnese suchý list přes pole a nikdo oň nedbá a nikdo naň nepohlédne, když jej těžkou nohou šlape. Snad vzpomínal své matky, která v touze po něm náruč rozvírá a on jen řekne: na světě není spravedlnosti a není jí ani u císaře!“

Když se Jernej zvedl k další cestě, celý se zachvěl hrůzou. Nohy měl těžké jako z olova, kolena byla nehybná a sotva že se udržel.

„Jak jsem dříve chodíval,“ vzpomínal Jernej, „den cesty jsem ušel, jako bych šel procházkou z domů na pole, a teď sto sáhů — a klesám.“

Klesal — neboť ho netížil jen ranec, ale křivda těžká jako půl světa, kterou tolik dní již s sebou vláčel.

Byla již noc, když vstoupil do hospody před vsí! Krčmář pohleděl naň nedůvěřivě i krčmářka se naň nevlídně požívala. Byl Jernej zaprášený, sešlý a podobal se žebráku, který si jde vyprosit v té pozdní hodině hrst sena, aby měl kde umřítí.

„Nedívejte se tak na mne a nebojte se mne!“ řekl Jernej a položil na stůl stříbrný peníz. „Jsem poutník, jenž jde pro spravedlnost k hospodáři, když jí nenašel u čeledínů!“

„Kam pak jdete?“ zeptal se krčmář.

„Do sídelního města, do Vídně, rovnou k císaři!“ vykládal Jernej. „Lidé mi ukřivdili, u soudců jsem spravedlnosti nenašel, tož jdu k císaři; u něho je pravda i spravedlnost!“

Krčmář s krčmářkou pohlédli na sebe a usmáli se.

Jernej zouval boty z obolených nohou, a jak tak seděl šedivý, sklíčený a ruce se mu třásly, podobal se stoletému staříku, sklánějícímu se k hrobu.

„Přineste mně chleba a sklenici vina; budu zde nocovat a ráno zapřáhnete do vozu a odvezete mne k vlaku. Jsem starý a umdlený a pěšky bych nedošel do Vídně přes vysoké vrchy a nekonečné pláně.“

Rychle povečeřel, natáhl se na lavici a usnul tičným bezesným spánkem, jakoby již smrti propadl.

Záhy ráno se probudil. Probudil se, aby teď prožíval své těžké sny. Stalo se takto:

Ráno krčmář zapřáhl a jel s Jernejem do neznámého města. Tam čekal Jernej ve veliké krčmě až zazvonili, vyvolali ho a on vstoupil do vlaku. Ve voze bylo temno a vzduch byl těžký, stuchlinou páchnoucí. Na lavicích sedělo plno lidí, hlasitě se bavili a nikdo z nich ani

Jerneji na pozdrav nepoděkoval. Hleděli naň úkosem jako na nezvaného hosta. Jernej usedl na roh lavice a položil si ranec na kolena. Vůz se pohnul, kola zaskřípala. Jernej smekl a poželhal se.

„Požehnej, Bože, tuto mou poslední cestu; ve tvé svaté ruce poroučím svou pravdu.“

„Kam jedete?“ zaptal se ho soused.

„Do Vídně.“

Všichni zvedli udiveně hlavy a změřili jeho chatrný, zaprášený oblek, ranec a boty na ramenou.

„A co ve Vídni?“

„K císaři pánu.“

Nedivili se již, ale všichni se hlasitě zasmáli.

„Řekni, pověz, co chceš u císaře?“

A když vypravoval o své pravdě, o všech svých strastech a cestách, smáli se hlučně, jako by naslouchali veselým žertům strakatého paňáče.

„Vždyť vám netancuji, vždyť vám nevypravuji nějaké anekdoty,“ řekl Jernej překvapen jejich veselostí.

Smáli se ještě hlučněji.

„A teď nám pověz, sousede, co pak budeš mluvit před císařem, jak to vše vypovíš: vypravuj, ať je jizda veselejší!“

„Jací jste to jen lidé! Kde jste se narodili, odkud jste, že se vysmíváte pravdě jako opilé děvce? Jaký je váš Bůh, že si tropíte šašky z jeho zákonů?“

Ale cestující byli stále veselejší a hleděli na Jerneje jako na nějakou zvláštnost, kterou by mohli ukazovat o výročním trhu k pobavení. Soused jeho sáhl do kabátu a podal mu láhev.

„Na, sousede, napij se kořalky, abys mohl lépe povídat. Tuze rádi tě posloucháme!“

Jernej neokusil kořalky a zmlknul.

„Co se stalo lidem na zemi?“ přemýšlel. „Slouží-li všichni křivdě, či jsou její kamarádi, že se vysmívají spravedlnosti a do tváře ji tepou? Anebo snad tolik křivdy vytrpěli, že zoufalost naplnila jejich srdce a oni již nevěří v Boha ani v jeho zákony? Smějí se, jako bych šel hledat nějakou pohádkovou zemi a ne pravdu od Boha seslanou a císařem potvrzenou!“

Mnozí cestující vystupovali a vstupovali jiní, kteří mluvili cizím jazykem. A když Jernej vyhlédl oknem, byla venku jasná noc a měsíc osvětloval krajinu jemu úplně cizí. Zdálo se mu, jako by mu země mizela pod nohama a není kde se opřít; a srdce jeho naplnilo se podivnou bázni.

„Jak je ještě daleko do Vídně?“ zeptal se souseda, polopansky oblečeného, který v koutě podřimoval. Člověk otevřel ospale oči, kývnul hlavou a vtisknul se v kout.

„Nerozumí!“ pomyslnil si Jernej. „A kdyby rozuměl slovu, nerozuměl by srdci, nerozuměl by pravdě. Neboť teď jsou na světě jiní lidé, s jinými zákony a s jiným Bohem. — Ty, Bože, jehož jsem miloval od mladosti, jemuž jsem vždy důvěřoval, ty se smiluj nade mnou, poutníkem, který žizní po tvé spravedlnosti!“

Hrůza jím zatřásla i sepial ruce na kolenou a modlil se, aby posílil svou postrašenou naději.

Tak jel celý večer a celou noc. Znavený byl, že nemohl hnouti nohama ani rukama, sotva rozeznával před očima svou dlaň a neslyšel již ani rachot kol. A vše se mu zdálo zlým, těžkým snem.

XVI.

Jako Babylon je to ohromné město, až k nebi kypící. Slyšíš hovor v neznámých jazycích, vidíš shon a šum na všech stranách! Kde by se člověk skryl, kam by se uchýlil? ■

Jernej tápal po široké ulici; po obou stranách veliké domy, vůz za vozem kříží ulice, proudy lidu valí se po chodnicích, právě jako by se potkávala a narážela na sebe dvě věčná procesí. Koho a jak se zeptati? S kloboukem v ruce klopytál Jernej mezi davem a cítil, že sem zabloudil mezi ten lid, jako by bosý otrhanec zabloudil do chrámu a při zpívané mši protlačil se až k hlavnímu oltáři.

Kde zarazit, kde si odpočinout? Hlava mu klesala, jako by se byl napil silného vína; zdálo se mu, že jsou zde lidé nepřirozeně velicí, oběcení jako maškary v masopustě, i chod jejich že je divný, každý krok dlouhý a rychlý. Jernej se potácel jako opilý; nohy mu klesaly, tělo se hluboce sklánělo a on se bál, aby znenadání neupadl na zem.

Ulice byla nekonečná a nekonečné bylo i procesí — zdálo se Jerneji. Modlil se v duchu a prosil o smilování, ale v tom hluku a šumu mu připadalo, že je Bůh nekonečně daleko a že nebe neslyší jeho modlitbu z toho Babylonu.

Dlouho chodil, dále již nemohl. Opřel se o zeď; hlava mu klesla na prsa, kolena se chvěla. Lidé se před ním zastavovali a zvědavě naň pohlíželi; mladý pán se zlatým skřipcem tázal se ho něco cizím jazykem a odešel, neboť Jernej neodpověděl. Náhle přistoupil k Jerneji veliký

člověk v podivném strakatém oděvu, uchopil ho pod paži a odváděl ho.

„Kam? Kam teď?“ třaslavě šeptal Jernej a ochotně šel se svým průvodcem. „Doveďte mne k císaři, právě hned k němu, ať to mám již odbyto; tolik jsem unaven!“

Muž neodpověděl, jenom rameny pokrčil. Mnoho lidí šlo za nimi; prohlíželi si Jerneje a jeho ranec.

Po dlouhé cestě vešel muž s Jernejem do velikého domu a vstoupili do prostranné jízby. Tam se Jerneje vyptávali, ale on jim nerozuměl; také oni mu nerozuměli a k jeho otázkám neodpovídali.

„Proč bychom se hádali, proč bychom si vyprávěli?“ řekl Jernej. „Vždyť se neznáme a nerozumíme si, nikdy jsme se neviděli a jistě že se nikdy nevidíme. Bůh vás žehnej, a mně nechť neodepře své spravedlnosti! Dovolte, ať si u vás trochu odpočinu po té dlouhé cestě. Jsem k smrti znaven a moje bolavé nohy mne již stěží nesou; až si odpočinu, půjdu dále; vždyť jistě není vůle boží, abych všechny ty strasti nadarmo snášel!“

Usedl na lavici, boty a ranec položil na zem. Divali se naň, smáli se a již se ho nevyptávali. Sotva si však trochu odpočinul — a div že ne-usnul únavou — přišli, odejmuli mu ranec, boty i hůl, prohlédali mu všechny kapsy, vzali mu nůž a peníze a potom ho vyvedli z domu a posadili do divného vozu, zavřeného se všech stran, jako by to bylo vězení.

„Co se mnou děláte? Kam mne vezete?“ ptal se muže, jenž ho provázel. Průvodce však neodpověděl, ba ani se na Jerneje nepodíval.

Jernej se přestrašil a modlil se ve svém srdci: „Smiluj se, Bože, starý jsem a znavený, mé nohy jsou již plny ran a oteklin, nejsou s to, aby mě dále nesly po té strastné cestě. Sám jsi odměřil míru mého utrpení a mé žalosti; odměřil jsi dle mých sil, a nezmýlil jsi se. Ještě jen sáh cesty jsi mi vyměřil, ne více, a jistě nedopustíš, abych klesl dříve, dokud nevyplním tvoji vůli! Dej, ať již brzy uslyším tvá slova, dej, ať již brzy si odpočinu! Ruce se mi třesou, sluch mi službu vypovídá, zrak se mi již kalí, Bože, samou hořkostí! Potěš brzy svého sluhu Jerneje, ať s veselým srdcem předstoupí před tvou tvář! A těm, kteří bloudí v temnotách a plívají na tvou spravedlnost, těm uděl milost svou a osvěť je poznáním!“

Přivezli jej do jiného domu a vedli do velké světnice. Tam přišel člověk, který znal řeč, již Jernej mluvil. Byl suchý a veliký, s černou bradou, na očích brýle a podobal se zlovolnému doktoru, jehož Jernej v Lublani poznal.

„Co je s tebou?“ promluvil nevlídně na Jerneje. „Odkud jsi a co chceš ve Vídni? Pěkně všechno pověz a nežvaň zbytečně!“

Jernej se utěšil a rozveselil.

„Pozdraven buďte, pane! A pozdravena buďte vaše slova, třeba byla nevlídná! Kdo by podal ruku člověku, kterého nikdy neviděl a který je třeba podlouníkem a lupičem? — Já jsem Jernej z Betajnové a přišel jsem, abych vyhledal spravedlnost zde, kde jí nasycují lačné!“

Doktor zvedl vysoko obočí a udiveně poslouchal. Jernej vypravoval celou svou smutnou příhodu od začátku až do konce.

„Hleďte, tak mne ošálili, tak přede mnou skrývali pravdu a spravedlnost, po které jsem žiznivě toužil! Ale já věděl, že nečiní moudře, že neukryjí pravdy a spravedlnosti, právě jako by slunce neukryli. A já je ošidil, uposlechl jsem božího hlasu a vydal se na těžkou cestu, na dlouhou cestu až sem, k císaři. U něho je pravda a spravedlnost, k němu mne dovedte!“

Ještě jednou pohleděl doktor na Jerneje, podivně se usmál a obrátil se, aby odešel.

„Kam, pane?“ vykřiknul Jernej a hrůzou se zachvěl. „Ještě jste mne nevyslechl, ještě jste nevyslechl moji prosby! Kdo bude při mně v tom hrozném Babyloně? Nechoďte ode mne, jste-li křesťan, je-li boží soucit ve vašem srdci, podejte mi ruku a veďte mne tam, kde je spravedlnost!“

V hlase Jerneje třásly se těžké slzy.

„Však tě tam dopravíme, kde je spravedlnost a rozum!“ usmál se doktor a šel.

A sotva se za ním zavřely dveře, přišli druzi, uchopili Jerneje za rameno a odvedli ho. Zachřestili s kliči, otevřeli nízké dveře a vstřčili Jerneje do jizby, jakéž on nikdy ještě neviděl.

Cela byla prázdná, stěny holé a siné. U zdi stála nízká, široká lavice, zakrytá umazanou plachtou; stolu zde nebylo. Sotva se Jernej udiveně rozhlédl, dveře za ním zapadly.

V jizbě byly tři umazané a rozškubané osoby, sprostých a surových tváří a zlého pohledu. Takových lidí Jernej ještě neviděl.

„Což nikdy neviděli Boha? Což nikdy nezatoužili po pravdě?“ pomyslně si ustrašen. „Je jádro snad dobré a slupka jen taková hrozná a pošpiněná, či i vnitřek je shnilý?“

A v tom okamžiku prochvěla jim veliká bolest a veliký strach.

„Prosil jsem o pravdu, žádal za spravedlnost a zahnali mne mezi zloděje a loupežníky!“

Jeden z nich se zvedl na posteli, pohlédl úkosem na Jerneje a zavolal cos v cizí řeči. Jernej se otrásl, šel k lavici, která stála v zadním koutě, usedl a hleděl před sebe. Těžko mu bylo, srdce měl sevřeno velikou lítostí a v té chvíli pozbyl vši naděje a útěchy a ani modlití se nemohl.

Hluboko se sklonil, zbědovanou tvář skryl do dlaní a hořce se rozplakal.

Celé tři dny a noci byl Jernej v té strašné jizbě mezi rváči a zloději.

XVII.

Čtvrtého jitra otevřeli dveře, dali Jerneji ranec, boty a hůl, nůž i peníze a beze slova ho odváděli.

„Kam mne vedete, lidé boží,“ prosil Jernej. Ale oni naň ani nepohlédli a neodpověděli. Naložili jej na vůz a vezli ho širokými ulicemi strašného Babylonu.

„Lidé boží, co se mnou počínáte,“ zaprosil znovu, když ho hnali do vozu vlaku mezi zloděje a tuláky. Žádný mu neodpověděl, nikdo se k němu neobrátil. Ten, kdo tuláky provázel, hověl si v koutě a mračně hleděl před sebe. Tuláci se ve sele smáli a výskali, jak venku zapískal průvodčí a těžká kola vlaku se rozjela. Jernej se plaše ohlížel po své společnosti a náhle se setkal s pohledem dvou mladých, pláčem zardělých očí.

„Poznal také křivdu, nespravedlivě jej odsoudili,“ pomyslel si Jernej. „Tvář jeho je mladá a tolik v ní již hořkosti, a srdce jeho jistě není zlé!“

„Kam, kamaráde?“ optal se ho Jernej; on však neodpověděl, jen žalostně hleděl na Jerneje a stařec mu rozuměl.

Tak putovali den i noc; jeli různými kraji, přestupovali z vlaku do vlaku, někteří tuláci odcházeli a noví přistupovali.

„Kam jedu?“ ptal se Jernej v hluboké hrůze, ale nikdo mu neodpovídal.

Když posledně vystoupil z vlaku, rozhlédl se a užasnul. Viděl krajinu — známou, neznámou — v dávných nějakých snech ji vídal. Zachvěl se a zeptal se člověka, který vedle něho stál.

„Člověče křesťanský, můžeš-li, řekni mi, jaký je to kraj?“

„To je tvoje domovina! Ještě dvě hodiny je odtud do Resje; máš-li peníze, vezmi si povoz, cesta je dlouhá a pustá!“

„Proč do Resje?“ vykřiknul Jernej. „Tam není můj domov; vždyť tam nemám ani bratra ani sestry! Kdo mne volal do Resje, proč tam mám jít?“

Průvodce Jerneje pomalu pokrčil rameny, nacpal si dýmku a zapálil.

„Pěkně na cestu a nedělej hlouposti! Do Resje tě doprovodím a pak Bůh s tebou!“

Jernej již nemluvil. Znavený byl a nemocný, ale šel pevně, dlouhými kroky. Krajina byla krásná s hojnými lukami, bujná tráva se pyšnila na paloucích; Jernej se neohlédl. Hleděl do země, šedivé obočí stažené měl až přes oči.

Cesta se vinula mírně se sklánějícím úbočím, v krásné dolině prosvítala bílá ves. Přišli do sta-

rostova domu. Starosta se ulekl, když spatřil Jerneje.

„Žádný tě ani neviděl, nikdo si na tebe nevzpomene a teď přijdeš na stará kolena jako citelné břemeno obci!“

„Nebudu chodit prosit, nikoho nebudu obtěžovat!“ řekl Jernej. „Jen mi dejte hrst sena, abych si měl kde odpočinout, jsem znavený!“

Šel do chléva a ulehl na seno. Ležel, ale dlouho neusnul; hovořil s Bohem. Hovořil s ním, ne jako sluha s hospodářem, ale jako věřitel s dlužníkem.

„Splň, co jsi řekl! Spravedlnost dal jsi lidem a oni ji ukryli; nenalezl jsem ji ani u biřiců ani u soudců, ani u císaře; biřici mne uvrhli mezi zloděje, soudci se mně vysmáli, k císaři mne nepustili! U tebe je pravda a spravedlnost, ty jsi ji na zem poslal, ty jsi ji potvrdil, ty sám se postarej, nechť se vyplní tvůj příkaz! K tobě samému se utíkám, já, čeledín Jernej, osamocen na světě, za bílého dne okraden, o pravdu ošizen! Tvůj zákon je v mém srdci i tvůj slib, tvá slova jsem slyšel — nenech, aby zklamána byla má důvěra v tebe! Teď vztáhni svou ruku, všemohoucí Bože, soudce spravedlivý!“

Tak rozmlouval Jernej s Bohem dlouho do noci, dlouho do noci se modlil; sotva že zasvitlo jitro, vstal a bez rozloučení se vydal na cestu.

Šel dlouho, třikrát odpočíval; před soumrakem přišel na Betajnovou.

„Je to Jernej?“ ptali se ti, kdo ho viděli.

„Až k zemi shrbený, rozškubaný, zaprášený, šedivý stařec — je to Jernej?“ divili se a hleděli za ním.

Jernej se na nikoho nepodíval, nikoho nepozdravil, nikomu neodpověděl. Ani tam se neohlédl, kde stál bílý jeho dům. Šel přímo k faráři.

Farář ho laskavě přivítal; byl tlustý, červený a stále se usmíval.

„Jerneji, Jerneji, kde pak jsi cestoval, že jsi tak sestárnul a zhubnul?“

Jernej stanul přede dveřmi, napřímil se a oči mu zasvítily.

„Nesednu si, ani si neodpočinu, neboť je již pozdě a jsem unaven! — Po světě jsem putoval, od biřice k soudci, od soudce k císaři. Není spravedlnosti pod nebem, do země ji zakopali na sto sáhů, těžký balvan na ni přivalili. Já už ji nehledám na světě, soudci zapřeli Boha, zradili jeho slova i jeho přikázání. Hledám spravedlnost a pravdu u Boha, který je soudcem nade všemi soudci! Otevřte písmo vy, jenž jste boží služebník, rozvažte jeho slova, rozsudte moji pravdu dle jeho spravedlnosti!“

Farář přistoupil k Jerneji a útrpně vzal jej za ruku.

„Ne tak, Jerneji! Mnoho ti ublížili, nekřesťansky s tebou jednali — ale odpusť jim, jako Bůh odpustil těm, kteří ho pronásledovali!“

Jernej pustil farářovu ruku, pohleděl naň příkře bolestnými očima a zahovořil tvrdě, jako nikdy před tím.

„Nemluvím o smilování, o odpuštění — ne — o spravedlnosti mluvím! Rozsudte dle božího slova, dle jeho učení a přikázání! Jste boží služebník, nechť Bůh hovoří vašimi ústy a vašim jazykem! Je-li Bůh při mně — či je-li při biřících a nespravedlivých soudcích — to roz-

suďte! Jsem znaven, rád bych již vstoupil do svého domu a ulehl na své lože!“

„Zlé a nespravedlivé jsou tvoje myšlenky, Jerneji!“

„Rozsuďte!“

„Pokoř se, Jerneji, i křivdě se pokoř; Bůh to rozsoudí!“

„Je nekonečně spravedliv — kde je jeho spravedlnost? Je dům můj dle jeho spravedlnosti, či koho je? To ať rozsoudí, to mně povězte vy, apoštoli Boha!“

Tvrdý a zpurný byl pohled Jernejův, tvář jeho jako by zkameněla; všechna hořkost, všechna naděje vymizela z jeho duše.

„Je Bůh spravedlivý, nebo není?“

„Rouháš se Jerneji!“ zhrozil se farář a odstoupil od starce. „Vstoupíš-li před Boha, nevy-máhej na něm nic zpurností, ale klekni, pros a plač!“

„Nebudu prosit a nebude plakat; vždyť moje pravda je boží pravda; co sám ustanovil, to přece nezvrátí, co sám řekl, to nezapře! Je mým dlužníkem; ne, neklečím — stojím před ním a vymáhám!“

Všechna krev vstoupila Jerneji k hlavě, zaplavila mu čelo, zarděla se na tvářích; a retы se mu třásly.

„Rozsuďte! Vyřkněte to slovo, na něž jsem čekal tolik hořkých dní: je spravedlnost nebo není — je Bůh, nebo není Boha!“

Při těch slovech se farář zachvěl, vztáhl ruku proti starci a ustupoval ke zdi.

„Ven, nevěřče!“

Ještě Jernej čekal s jasným, ustrnulým zrakem.

„Ven, rouhači!“, vzkřičl farář.

Zvolna se Jernej odvrátil a šel; šel pevným krokem, vzpřímen, necítil již bolesti, nemoci, necítil v srdci hořkosti, ani naděje, ničeho.

XVIII.

Smrákalo se; s pole vraceli se sedláci i čeled. Tehdáž ukázal se na střeše Sitarova domu plamen, tenký a rudý vyšlehl vysoko k nebi. Potom ohnivý kohout ukázal se na střeše sýpek, chlívů, stodol i na obou kůlnách; a náhle se slilo vše v ohromný plamen, jenž sahal od země až do nebe. Hořící třísky litaly v krvavých obloucích na dozrávající pole, jako by je metala lidská ruka. Tak rozžal Jernej svou strašnou pochodeň.

Lidé stáli hrůzou němí a bezradni — kdo by hasil ten sodomský oheň? Vítr jej hnal jako hořící oblak přes celou dolinu, vznášel jej k bezhvězdnému nebi jako velikého ptáka s ohnivými křídly. Stáli, prostovlasí, bledí, chvějící se a ohrůzená srdce šeptala bázlivě modlitby.

Tu se zjevil mezi nimi dlouhý Jernej, s opálenýma rukama, s ožehnutými vlasy. Zasmál se vesele.

„Šel jsem si pro dýmku, lidé dobří! Nechtěl jsem, aby mi shořela moje dýmka. Zapomněl jsem ji doma, když jsem šel na cestu. No, co, nehoří pěkně můj dům, není krásný můj oheň? Kdo má dýmku, ať si zapálí; oh ů je dost!“

Zatknul dýmku mezi zuby, ruce opřel v bok a díval se na oheň.

„Jernej zapálil!“

A při tom výkřiku Jernej se zachvěl, zatem-

nilo se mu před očima, zamotal se a shroutil se na zem.

„Bijte ho!“

Tloukli ho hořícími třískami, šlapali naň okovanými botami, všichni ožehnutí, všichni zběsilí.

„Do ohně s ním!“

Uchopili ho, nesli ho krvácejícího, popáleného, jak byl, třikrát jím zahoupali a pak jím mrštili do ohně, až jiskry vysoko zsršely z plamene. Když se vrátili ti, jež Jerneje pochovávali, od ohně, všichni byli černí na rukou i v lících.

To se stalo na Bětajnové. Bůh ulituj Jerneje, jeho soudců, i všech hříšných lidí.

TŘETÍ LÁSKA.

Napsal VÁCLAV HLADÍK. — II. vyd. —

K 2·50, váz. K 4·10.

»*Národní Listy*«:

»S dramatickou živostí a úsečností ličeny zdrcující
důsledky intrikánova jednání, katastrofa rodinná... Z trosek
štěstí vyrůstá nejskvělejší květ poslední — klidná a tichá láska
třetí. Velice zajímavý a roztomile psaný román.

VÁŠEŇ A SÍLA.

Napsal VÁCLAV HLADÍK. Poctěno cenou
z Turkova nadání.

— K 2·—, váz. K 3·60. —

»*Slovo*«:

»Román Hladíkův je pozoruhodným zjevem spisovatel-
ského umění, toho umění, jež jako by u nás bylo zakázáno.«

PASSIFLORA.

Napsal KAREL SEZIMA.

— K 3·—, váz. K 4·50. —

»*Národní Politika*«:

»Raffinovanost sujetu, oslňující barva stylu... Jemný
smutek, který naplňuje atmosféru knihy, připomíná nám roz-
košnické i bolestné ovzduší... V české literatuře jest
málo knih tak žhoubného naturelu...«

JAK SNY UMÍRAJÍ...

Záhady a grotesky. Napsal JAN HAVLASA.

— K 4·—, váz. K 5·50. —

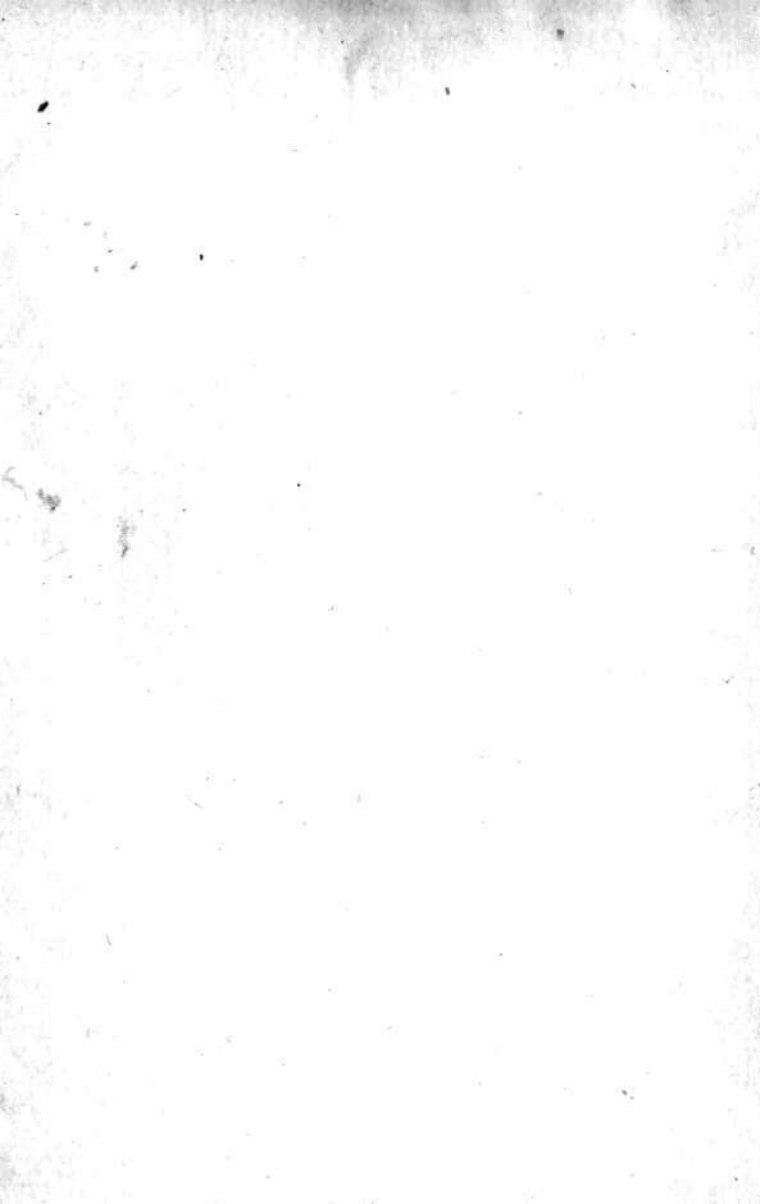
Český Svět:

»... Nejlepší a nejzajímavější práce z pera Havlasova. Budou
čteny se zájmem a požitkem vybranými čtenáři... Havlasa
vybírám děj apartní, thema mimořádné, sujet zajímaví první
větou...«

— — Na skladě ve všech knihkupectvích.

COBISS: 5042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426309

